

Sz

Szabadelvűség. Vallásban, politikában, de még a tudományban és gazdasági életben is az az irány, amely arra törekszik, hogy nagyobb szabadságot, több jogot és könnyebb fejlődést biztosítson a társadalomnak és ehhez képest elvi ellensége minden korlátozásnak, főleg azoknak, amelyek a tekintélyek vak tiszteletében, a hagyományban, az öröklött formalizmusban és a történelmi jogban gyökereznek. Ennek az iránynak az a felfogása, hogy az ember boldogsága fontosabb, mint az öröklött formák szentültartása. Az élet folytonos változásai észszerű alkalmazkodást követelnek. Nem szabad hát a fejlődés törvényei alól kivonni a szokásokat és berendezkedéseket sem és ha vannak is közöttük olyanok, amelyek lényegük szerint szentek és sérthetetlenek, csak a tartalmukat védheti meg a multak iránt való tisztelet, de az élet kényszerűségeihez alkalmazkodó formai változást nem utasíthatja el. A lényeg nem érintő és csupán a formák célszerű megváltoztatására törekvő Sz. a zsidó irodalom minden periódusában észlelhető, ha némely korban bujkálnia is kellett és az irodalom mélységeiben húzódtott is meg. Ilyen búvóhelye a Sz.-nek a talmudi *Aggada* is. Ez volt az ókori és középkori zsidó közvéleménynek szabad sajtója a hivatalos írásmagyarázattal szemben, amely annyi rendszabályt teremtett, hogy szinte agyonszabályozta a zsidó életet és ezzel magát a vallásosságot is. A zsidó gondolkodás már e korokban is szabadabb mozgást követelt és nem is tűrte el szó nélkül a hagyományok makacs forma-kultuszát. A szigorú rabbínizmussal szemben az *Aggada* képviseli a

Sz.-et és az egész zsidó gondolkodásra jellemző, hogy a Talmud kodifikátorai egyáltalán nem fojtották el a szabadabb gondolkodást, sőt túrték, még támogatták is és minden szabadelvű nyilatkozatot lelkiismeretesen feljegyeztek. Abban az időben az egész társadalmi élet jóformán az auctoritás elvén épült fel, a vallásos életben pedig a hagyományok tisztelete érvényesült. Aki ezekkel az elvekkel szembeállt, tulajdonképpen az uralkodó hatalommal szállt szembe és ez már akkor is hálátlan szerep volt. Az aggadisták mégis vállalták a kockázatot és épen Istennel példázgattak arról, hogy a népakarat fontosabb tényező, mint a tekintélyek tirannizmusa és a szabadakarat olyan attribútuma az életnek, amelytől még az Isten sem akarta megfosztani az emberiséget. Klasszikus plaszticitással hirdeti ezt a Sz.-et a következő *Aggada*: «Mikor Mózes Isten sugalmazására írta a Tórát, az annál a mondatnál: „Hadd teremtsünk embert a magunk képmására”, feldöbbsent. „Uram, — szólt Istenhez — az eretnekek úgy magyarázzák majd ezt a fogalmazást, mint ha nem egymagad, hanem más istenekkel együtt teremtetted volna az embert és ürügyet találnak ebben a hálványimádásra.” Mire az Úr így felelt: „Csak ird, amit mondok; aki téves tant akar követni, hadd tegye meg; én azonban erkölcsi példát akarok adni arról, hogy a nagyok ne járjanak mindig a maguk esze után, hanem hallgassák meg a kisebbek véleményét is, mint ahogy én magam is az ember megteremtésének kérdését az angyalokkal vitattam meg, (*Beresit Rabba* 1. 26). Volt az írásmagyarázóknak egy iskolája, amely szünetle-

nül arra törekedett, hogy a Szentírásnak amúgy is súlyos rendelkezéseit még megszigorítsa. Komplikált módszert épített ki erre és ebben nemcsak a Biblia természetes értelmének volt nagy szerepe, de a szavak számértékének, a betűknek, a kötőszócskáknak és sok más egyébnek is. Ezt a módszert rabbi Akiba fejlesztette ki. A hivatalos felfogás nem mert szembeállni a nagytekintélyű Akibával, de az Aggada meg merte tenni és a szabadelvű írásmagyarázat érdekében maró gúnnyal csúfolta ki a nagy mester túlzásait. És a hatás kedvéért még a travesztálás eszközeitől sem riad vissza, magát Istent teszi meg Akiba kritikusanak és a legközönségesebb szólásformákat adja Isten szájára, ami abban az időben, mikor az Isten-névből tabut csináltak és még a kiejtésétől is tartózkodtak, istenkáromlásnak számíthatott. Ez az Aggada a Tóra írása közben mutatja be Mózeset. A nagy próféta elmerül a munkájába és egy-egy betűre gyönyörű cikornyákat rak. Az Isten nézi, aztán derűsen arra figyelmezteti, hogy mindezt csak Akibának csinálja, aki «ezekre fogja majd ráaggatni az ő szigorításainak limlomját». Az Aggada Sz.-e a dogmatikus írásmagyarázaton is sok sebet ütött. A hagyományos felfogással szemben, amely a genezist a Biblia nyomán hirtelen elhatározásnak és hat napig tartott munkának tünteti fel, az Aggada azt valjára, hogy Isten számos világot teremtett és semmisített meg, amíg a mait jónak találta. Az Aggadának ebben a szabadelvű felfogásban már az evolúció csirái erjednek. Olykor a csodahit ellen is küzdött az aggadikus Sz. Megsemmisíteni nem merte, mert ezzel olyan elképzeléseket irtott volna ki a zsidó néplélekből, amelyek történelmi és költői értékek gyanánt éltek benne és egyé forrtak a vallásával is. A Bibliában említett csodákról nem lehetett azt állítani, hogy azok nem történtek meg, de abba sem tudott belenyugodni az ókori zsidóság Sz.-e, hogy a nép úgy fogja fel őket, mint a természetesen elkövetett erőszakot. Az Aggada ennél fogva azt a kompromisszumos formulát találta ki, hogy e csodák képeit a teremtés utolsó órájában fogadta magába az Isten, a megvalósulásuk tehát nem természetellenes, hanem törvényszerű, mert az Istenben éltek kezdettől fogva mint megvalósulásra váró princípiumok. Mindazon kísérletek között, melyeket a vallásbölcselet tesz avégből, hogy összeegyeztesse a csodákat a természet örök törvényeivel, ez a népies, naiv próbálkozás nem a legsikerültebb. De mindenesetre dokumentálja a talmudi gondolkodás szabadságát a bibliai szöveggel szemben, anélkül, hogy az abba vetett hitet megrendítette volna. Bőséges anyagot adtak a *túlvilágról* alkotott képzetek is a szabadelvű korrekтивumoknak. A túlvilág már a Talmud korában mint az üdvösség és a hibátlan igazság országa élt a nép hitében. A zsidóság csak a túlvilág előcsarnokának, a kereszténység, siralomvölgyének tekintette a földi életet. Az életet már senki sem vette komolyan. És erre a Talmud egészen új felfogással lepi meg a cinikusokat és rezignálókat. Van még valami, ami még a túlvilági üdvösségnél is különb és ez az erkölcs. «Jobb egyetlen óra

bűnbánatban és jócselekedetekben ezen a világon, mint az egész túlvilági élet.» Ezt azonban nem kell úgy felfogni, mint a túlvilágba vetett hit tagadását, mert ezt az állítást a következő előzi meg: «Jobb a túlvilág egyetlen órája lelki nyugalomban ennél az egész világnál (Ábot 4. 22). Tehát van túlvilág és nagyon üdvösséges az ott való tartózkodás a halál után, de az igazi üdvösséget és a lelki nyugalmat mégis csak a tiszta erkölcsök adják. Ez az aggadikus aforizma mindenestre érdekesen példázza, hogy minő egyensúlyozó rúddá vált a hagyományos írásmagyarázat a vallás és erkölcs szakadékai fölött a józan megfontolás keskeny pallójára szorult ember kezében. Az ősi Sz. örök dokumentumai a Biblia ama könyvei, amelyek bölcselkedő tartalmukkal tűnnek ki: A *Példabeszédek Könyve*, *Jób Könyve* és a *Prédikátor Könyve*. Ezek a könyvek a józan ész sugallatára vezetnek vissza minden erkölcsi normát és nem keresnek ehhez szentesítést a kinyilatkoztatásban, sem mennyei meglátásokban. De elfogulatlanságukat még ennél is jobban az a feltűnő jelenség bizonyítja, hogy nincsenek külön tekintettel a zsidó népre, nemzeti problémával nem foglalkoznak és a zsidó vallásnak egyetlen intézménye sem szerepel a gondolatkörükben. A *papi uralommal* szemben már a próféták éltek a kritika jóvával és ezt mindig a szabadelvűbb felfogás érdekében gyakorolták. A talmudi zsidóság már nem a kasztpapság előjogai ellen küzdött, hanem a törvényalkalmazó módszerük ellen, amelyet elavultnak és túlsötétnek tartott. A Sz. még a judikatúrát is a korhoz mért reformokra kényszerítette. A farizeusi zsidóságnak az a talmudi intézkedése, amely a Biblia büntetőszankcióit módosította és a «szemet-szemért» törvény szövegét csak képletesen vette és pénzváltásra értelmezte át, a Sz. diadala volt a szaduceusokkal szemben, akik még az igazságszolgáltatásban is ridegen a Biblia betűihez ragaszkodtak. Minden ősi intézménye között legszentebbnek a *szombati munkaszünetet* tartotta és tartja ma is még a rabbinikus zsidóság. Évszázadokon keresztül a talmudi törvényfejlesztés következetesen arra törekedett, hogy a megtámadhatatlan szentségek közé emelje a szombati nyugalmat. A nyugalomnak körülbástyázása és minuciózus szabályozása már annyi törvényt szaporított, hogy a szombat nem megszabadulást és pihenést hozott a lelkeknek, hanem súlyos terheket csupán. A Talmud gátat akart vetni e túlzásoknak és liberálisabb felfogást követelt, mert «nektek van átadva a szombat nem pedig ti a szombatnak» (*Mechilta Exod. 31. 13*). Ugyanezt mondta Jézus is. A szombat az emberért teremtett, nem az ember a szombatért. (*Márk 2. 27*). A rabbinikus Sz.-nek ez a finom disztinkciója már akkor szállóigévé válhatott és közszájon forgott. Rokonságot tart ezzel a gondolattal a Talmudnak egy másik mondása is: «Tedd köznappá a szombatodat, csak ne szorulj emberekre!» Kétségtelen, hogy nem szabad ezt szó szerint venni és csupán a munka nagy szentségét akarta glorifikálni, amikor bátran és liberálisan a szombat szentsége mellé vetette. *Ósi szokásjogok* ellen is harcolt a talmudi Sz. és a

házasságjog fejlődésében, különösen a válás lehetővé tételében az ós-sémi felfogással szemben a Sz. érvényesülését látjuk. *Életrendi kényelem és gazdasági szükségesség* sem tűrhetik állandóan a megmerevedett rendszereket és a hagyományos kötöttséget itt is meglazította a talmudi Sz. A szigorú intézkedések enyhítésére pótintézményeket létesített, pl. az *eruv*-ot (l. o.), amely elviselhetőbbé tette a szombati munkaszünetet. Ilyen a *prosbol* is, amelynek formuláját Hillel hozta be, még pedig a szegények érdekében, hogy elhárítsa tőlük a szombatév legnagyobb veszedelmét, a hitelmegevonást. Az emberiség a reformációkban látja a gondolat legbátrabb megmozdulását. A Talmudban is megvolt ez a nagy bátorság. A Szentírásnak sok törvényét egyszerűen hatályon kívül helyezte, azzal a deklarációval, hogy azok oly szoros vonatkozásban vannak a Szentfölddel, hogy más országokban való alkalmazásuk teljességgel lehetetlen. Így szüntette meg a házasságtöréssel gyanúsított asszony vízpróbáját is (*Móz. 4. 5. 11—31*). Nyilvánvaló, hogy azt az érvelését, amely az ősi törvények felfüggesztését az ősi földtől való eloldással indokolja meg, csak bázisnak építette a Talmud reformációs törekvései számára, mert hiszen a vízpróbának és sok más törvénynek is semmi kapcsolata sem volt az elvesztett Szentfölddel. A talmudi kor zsidósága korán vette észre az Aggada szabadelvű törekvéseit, örült a könnyítésnek és az újításoknak, de keveselte őket. «Mit használnak nekünk a rabbik, ha nincs módjukban sem a holló husát megengedetté, sem a galamb husát tilossá tenni (*Bábá mecia* 17b). A rabbinikus irodalom nagyjában a talmudi Sz. szellemében építette ki a zsidó hitéletet, de óvakodott a tulzásoktól, amelyek magát a vallást rendítették volna meg.

F. M.

Szabadgondolkodás, a szemléletnek az a formája, amely az élet jelenségeinek megítéléséből minden teológiai elgondolást kiküszöböl. A Sz. a limine visszautasítja a tradíciót és mindazzal szemben, amit a vallás dogmatikusan lehorgonyozott, a negáció álláspontjára helyezkedik. A tudományos kutatáshoz hasonlóan a szkepszistól vezérelteti magát, de a saját eredményével szemben már nem olyan szigorúan bizalmatlan, mint a tudományos okkutatás. Minden tudományos kutatásnak legfőbb feltétele a kötöttség nélkül való Sz., mert a tapasztalattal igazolható igazságokhoz csak úgy jutbat el, ha a tekintélyektől és a kanonizált elfogultságoktól függetleníti magát. Ezzel szemben a Sz. nem mindig jelent tudományos gondolkodást is, mert olykor már kiinduló pontján is a tagadás álláspontján áll. A rosszul értelmezett Sz.-t a zsidóság terhére írják mostanában, de igazságtalanul. A zsidó vallásbölcselet csak a szabad vizsgálódást engedi meg, de ezt is csak úgy, ha nem bolygatja meg az istenhithen gyökerező alapigazságokat. Az isteneszmével szembe kerülő Sz. nem zsidó vonás, bárha szabadgondolkodók a zsidók között is vannak.

U. P.

Szabadka (*Subotica*), SzHSz., szab. kir. város Bács-Bodrog vm., 101,857 lak. A Sz.-i (kongresszusi) hitközség keletkezése szorosan összefügg

azzal a szerződéssel, amelyet Szent Mária városa — a XVIII. sz.-ban ez volt Sz. neve — a kamarával kötött. E szerződés értelmében a város magának tartotta fenn a jogot, hogy görögöknek, örményeknek, zsidóknak és cigányoknak letelepülési engedélyt adjon. E jogával a város először 1775-ben élt, amikor — mint a hitközség irattárában őrzött pecsétes levél tanúsítja — Herschel Jakab zsellér kapott engedélyt a letelepedésre. Pár év múlva, amikor a beszivárgó családok száma tizenkettőre szaporodott, megszervezték a hitközséget. A tizenkét alapító közül, Herschel Jakabon kívül, még háromnak a neve maradt fenn. Ezek: Hajduska Salamon kereskedő, Khun József házaló és Löbl Jakab szabómester. A város, úgy látszik, kezdetben nem jó szemmel nézte a zsidó családok szaporodását, amit eléggé bizonyít az a körülmény, hogy csak nehezen, a budai helytartótanács ismételt közbenjárására adott 1799-ben engedélyt templom építésre. Az első letelepülők — zsellérek, földművelők és iparosok — többnyire szegény emberek voltak, minek következtében a hitközség fejlődése csak lassú fejlődésnek haladhatott előre. Ennek a lassú fejlődésnek állomásai a szegényes templom és a pár év múlva létesített Chevra Kadisa. A hitközség első rabbija Léb Hirschmann volt, aki hosszú áldásos működés után 1860. halt meg Sz.-n. Az első előjárók közül Hubert Jakab, Schreier Jakab, Schäffer Jakab, Eisenstädter Ármín, Geiger Fülöp és Deutsch Jakab nevei érdemelnek említést, akik céltudatos munkával segítettek át a hitközséget a szervezkedés első nehézségein. A hitközség fejlődése ezután — párhuzamosan haladva a város fejlődésével — gyorsabb iramot vett. 1852-ben megalakult a zsidó Nőegylet, amely később népkonyhát is létesített és ma is eredményes kulturális és emberbaráti tevékenységet végez. A következő évtizedekben olyan arányokban terjeszkedett a hitközség, hogy szüksége mutatkozott egy új templom építésének. 1901-ben Milkó Izidor, (l. o.) a kiváló író, akkori hitközségi elnök és többek kezdeményezésére Jakab Dezső és Komor Marcell budapesti műépítészek tervei szerint hozzá is fogtak egy művészi stílusú templom építéséhez, melyet 1903. Singer Bernát főrabbi avatott fel. Ezt a zsinagógát saját erejéből kölcsönkötvények kibocsátása útján építette fel a község. A hitélet kimélyítését szolgáló másik intézménye a hitközségnek a Talmud Tóra Egyesület. Miután az államosítás következtében a hitközségnek nincs saját iskolája, a Talmud Tórának kimondott célja éppen az, hogy az állami tanterv szerint heti két órában megszabott hitoktatási időújabb két órával megtoldja. A Talmud Tóra jelenleg Gerson József főrabbi vezetése alatt működik és 200 tanulója van. Újkorszak kezdődött a hitközség történetében 1904., amikor Klein Adolf dr. volt kórházi főorvos, v. tartománygyűlési képviselő foglalta el az elnöki széket, aki azóta is megszakítás nélkül vezeti a hitközséget. Első ténykedése volt, hogy minden adófizetőnek megadta a választójogot és a hitközséget demokratizálta. Az adminisztrációt egészséges alapokra fektette, nyugdíjalapot létesített a tisztviselők számára, modernizálta az istentiszteletet

s pár év alatt kitartó és hozzáértő munkásságával a vezető hitközségek sorába emelte az addig kisjelentőségű vidéki hitközséget. 1914-ben létesült a Patronázs-Egyesület, mely 30 árva gyereket nevel s 1923. nyitották meg a Singer Bernát Szeretetház-Egyesület díszes kórházát, mely jelenleg az SHS. királyság egyetlen zsidó kórháza. Ugyanezen évben alakult meg a Hakoah ifjúsági egyesület is. A közéletben jelentős szerepet játszanak: Klein Adolf elnök, Török Ármin honvéd törzsorvos, Barta Antal városi tiszti főorvos, Wilhelm Adolf városi közkórházi igazgató. Sz. szülöttei közül többen emelkedtek országos hírnévre, így Milko Izidor (l. o.) író, Telcs Ede (l. o.) szobrászművész és Geréb József (l. o.) a klasszika filológia tanára. A város közgazdasági életét előmozdították: Hartman Rafael (baromflüzeze 500 embernek ad kenyeret), Steiner Kálmán («Ferrum» vasúti kocsijavító-műhelye 600 munkást foglalkoztat), Roth Ármin kalapgyárában 250, Glied Adolf és Kohn Sándor bőrgyárában 300, Rotmann Imre vasbútorgyárában 150 és a Goldner Testvérek jégszekrény-és bútorgyárában 100 alkalmazott nyar állandó elhelyezkedést. A SzHSz. királyság e második legnagyobb hitközségének lélekszáma 950 családban 5000, akik közül 1285 adófizető. Foglalkozás szerint a hitközség tagjai a következőképpen oszlanak meg: 16 nagykereskedő, 34 gazdálkodó, 336 kereskedő, 27 ügyvéd, 38 köztisztviselő, 26 nagyiparos, 28 orvos, 202 magántisztviselő, 10 vállalkozó, 364 iparos, 2 mérnök, 10 író és hírlapíró, 17 magánzó, 35 munkás és 40 egyéb. A hitközség évi költségvetése 1.100.000 dinár. Hitéleti célokra 500.000, filantropikus és szociális célokra 200.000 dinárt költ a hitközség, amely négy — nyugdíj, kamatmentes kölcsön és jótékonyági — alapot kezel összesen 345.000 dinár értékben. A világháborúban részt vett tagjai közül 54-en estek el. Mai vezetője: Gerson József főrabbi, Klein Adolf elnök, Hartman József alelnök. Elöljárók: Fischer Jákó, Palóc Simon, Mezei Izsó, Fenyves Ferenc, Herczeg László, Schreyer Lajos, Lederer Emil, Vig Zs. Sándor, Glied Adolf, Kohn Mózes, Vidor Imre titkár. Főkántor: Basser József.

Szabad költözködési jog. A lakhelyváltoztatás és leteleplés szabad lehetősége. A zsidóság a középkor elnyomottságában nem rendelkezett ezzel a joggal, épen úgy, mint a földesurak jobbágyai. Szabad költözködésüket rendeletekkel és hatalmi erővel gátolták és vagyonukat elkobozták, ha nem engedelmessé váltak azoknak a rendeleteknek, melyek a személyi szabadságnak a legkezdetlegesebb követelményeitől is igyekeztek megfosztani őket. Csak II. József egyenjogúsító törekvései juttatták a zsidóságot a szabad költözködés jogához és akkor megnyitották előttük a városok kapui, kivéve a bányavárosokat, ahová zsidó ezentúl sem költözködhetett. II. József 1790 februárban bekövetkezett halála után a városok kiutasították a letelepült zsidókat. Csak 1791 jan. 10. szentesített törvény helyezte vissza a zsidóságot abba a helyzetbe, amelyben volt II. József halála előtt 1790 jan. 1. Az 1840: XXIX. t.-c. (l. *Emancipáció*) rendeli ugyancsak

az 1790: XXXVIII. t.-c. értelmében a zsidók leteleplési jogát, de a bányavárosokban való leteleplést ez is tilalom alá veszi. U. I.

Szabadkőművesség. A Sz.-nek az a célja, hogy dolgozzon az emberiség tökéletesítésén. Téves vagy rosszindulatú az a nézet, amely a zsidókat azonosítja a szabadkőművesekkel. Ellenben igaz, hogy a Sz.-ben, ahol az irodalom, tudomány és közélet vezéremberei foglalnak helyet, igen sok kiváló zsidószármazású férfit is találunk. Természetesen az sem felel meg a tényeknek, hogy a Sz. titkos testület, mert lényege, célja, története közismert. A Sz. — faji, vallási és politikai tekintet nélkül — testvéri szövetségbe egyesíti mindazokat, akik a tudás, felvilágosítás, haladás és a jótékonyág érdekében dolgozni óhajtanak. Története még a XIV. sz. nyúlik vissza és megőrizte a régi külső formákat is. A tagok páholyokba tömörülnek, függetlenül minden országban. A páholyokba csak feddhetetlen előéletű, kellő műveltségű, ideális gondolkodású egyéneket vesznek föl. Az első nagypáholy 1717. alakult Londonban, ahová az első zsidó testvért 1732. vették föl. 1923-ban az egész világon 26,789 páholy működött 3.450,120 taggal. Magyarországon II. József alatt terjedt el a Sz. Már működése kezdetén 17 páholy volt és tagjai között fő- és köznevelőket, főpapokat, írókat találunk. A páholyokban zsidó és zsidószármazású kiválóságok is tevékenykedtek; többek között: Alapi Henrik orvos, Ballassa József tanár, Bánóczy József egyetemi tanár, Beregi Oszkár színész, Beck Vilmos operabíró, Bródi Ernő képviselő, Beck Lajos képviselő, Cséregyő Hugó író, Eulenberg Salamon udv. tan., Farkas Pál képviselő, Gelléri Mór hírlapíró, Glücksthal Samu, Gál Jenő ügyvédek, Herzel Manó egyet. tanár, Jászi Oszkár író, Kiss József költő, Lendl Adolf tanár, Lazarus Adolf főkántor, Mezei Ernő író, Mezei Mór képviselő, Márkus Miksa szerkesztő, Pikler Gyula egyet. tanár, Palágyi Menyhért író, Pfeiffer Ignác műgy. tanár, Pap Dávid, Pollák Illés ügyvédek, Szatmári Mór képviselő, Sztérenyi József, Szende Pál miniszterek, Telcs Ede szobrász, Vészi József szerkesztő, Vázsonyi Vilmos miniszter, Visontai Soma képviselő, Ignatus Veigelsberg Hugó író, Vadász Lipót államtitkár. Annak a bizonyítására, hogy nem csupán a zsidóság sorából rekrutálódnak a tagok, felemlítünk néhány kiválóbb más-vallású közéleti vezérférfit is: Almády Géza fővárosi tanácsnok, Alpár Ignác műépítész, Antal Gábor református püspök, Apáthy István egyet. tanár, Benczur Gyula festőművész, Berzeviczy Albert miniszter, a M. Tud. Akadémia elnöke, Bárczy István főpolgármester, Bókay Árpád egyet. tanár, nagymester, Hajpál Benő ref. pap, Rakovszky István, az Állami Főszámvevőszék elnöke, Thaisz Elek és Török János főkapitányok, Türr István tábornok, Teleki László gróf, Verebélyi Tibor egyet. tanár, Wekerle Sándor miniszterelnök. A szabadkőműves páholyokból számos jótékonyági akció indult ki és sok intézmény létesítése főleg a Sz.-nek köszönhető, többek között a Rabsegélyező-egyesület, Hajléktalanok menhelye, Népkonyha, Szűnidei gyermektelep, Hülyék nevelőintézete, Melegedő szobák, Gyermekbarát egyesü-

let, Önkéntes Mentő-Egyesület, Betegágyas nők otthona, Gyermekvédő egyesület, Teleia, Siket-némákat gyámollító egyesület, Szabad Lyceum, Ingyen jogvédő egyesület, Ingyen tej, Ingyen kenyér egyesület. A páholyok egyrésze a karitatív eszméken túl politikai feladatokat is tűzött maga elé (általános titkos választói jog, szekularizáció, ingyenoktatás, békepropaganda stb.). A proletárdiktatúra a páholyok működését betiltotta s a diktatúra bukása után sem kezdhették meg működésüket, amelyet a diktaturát követő kormányok is károsnak s veszedelmesnek nyilvánítottak.

Szabados Sándor, szocialista író és hírlapíró, szül. Komáromban 1874. Jogi doktorátust szerzett és az újságírói pályára lépett. A Népszava munkatársa volt, majd az Országos Munkásbiztosító Pénztár tisztviselője. A proletárdiktatúra alatt közoktatásügyi helyettes népbiztos lett és a propaganda meg a népnevelési ügyek vezetője. A kommün bukása után halálra ítélték. A Szovjetoroszországgal történt fogolyesere akció révén menekült a haláltbüntetéstől. Jelenleg Oroszországban él. Több szociológiai munkát fordított magyarra (Marx, *A kommunista kiáltvány*) és sok agitációs füzetet írt. T. Zs.

Szabadságharc. 1848 ápr. 11. szentesítette a király azokat a törvényeket, melyek alkalmassak lettek volna, hogy új Magyarországot hozzanak létre, élén a független magyar minisztériummal. Az osztrák kamarilla azonban nem akarta ezt tűrni és megkezdte aknamunkáját Magyarország ellen. Fellázította a nemzeti kisebbségeket és célját el is érte, horvátok, szerbek, románok és tótok fegyvert fogtak Magyarország ellen. Az illyr propaganda kiáltvánnyal fordult a zsidókhoz is, hogy esatlakozásra bírja őket a magyarság ellen, de sikertelenül. Mint Jókai írta: «A midőn a hazának minden másajkú népfajai, a melyekkel a magyar szabadságát megszolgáltta, a melyek fiait a jobbágyaságból felszabadította, földeiken urrá tette, — fegyverrel támadtak ellene, — ugyanakkor a héber faj vérét, vagyonát és szellemét hozta áldozatul a magyar nemzet, az alkotmányos szabadság megvédelmezésére: — az a héber faj, melyet egyedül felejtett ki a törvényhozás az alkotmány sáncaiból, az a zsidó nép, mely egyedül nem kapott polgárjogot, egyenlőséget a haza milliói között.» Országoszerzte a legnagyobb lelkesedéssel csatlakoztak a zsidók a magyar ügyszöz, beállottak az önkéntesek közzé, beléptek a honvédseregbe és harcoltak becsülettel, elszántan, amíg csak el nem bukott a szent ügy. (L. *Zsidó honvédek.*) A katonai szolgálaton kívül a legelsőik között voltak a zsidó hitközségek, szentegyletek és egyesek, akik önkéntes adományaikat lerakták a haza oltárára, mikor azt a kormány kérte. A hírlapok, a propaganda legfontosabb eszközei, a zsidó újságírók egész sorát számították legjobb és leglelkesebb munkatársaik közzé. És még egy végtelenül fontos téren teljesítettek a magyar zsidók pótolhatlan szolgálatot: a szállítások terén; ők látták el a készületlen honvédsereget minden szükséges felszereléssel és élelemmel, ami nélkül meg se indulhattott volna a dicső szabadságharc. Nem volt alkalom, amelyet a magyar zsidók fel ne használtak volna a szabadságharc támogatására, mindenütt

ott voltak, ahol csak lehettek, ahová a hazaszeretet parancsa rendelte őket. Számtalanszor hangoztatják ezt az osztrák vezérek rendeletei, élükön a hirhedt Haynau, hogy a «Magyarországon lévő izraeliták legnagyobb része érzelmeik és gonosz cselekvésmódjuk által előmozdították az ottani forradalmat, mely az ő közreműködésük nélkül soha sem nyerhetett volna olyan terjedelmet.» Minden rendelkezésünkre álló adat fényesen bizonyítja ezt és minden részrehajlatlan történetírás tárgyilagosan megállapítja azt, hogy a magyar zsidók, bár jogokban nem voltak egyenlők az állam többi polgárával, de velük teljesen egyenlő mértékben teljesítették kötelességeiket a magyar szabadságharcban, küzdöttek, szenvedtek és minden áldozatot meghoztak, ami tőlük tellett. (V. ö. Bernstein Béla, *Az 1848/49-iki magyar szabadságharc és a zsidók*, Jókai Mór előszavával. Budapest, 1848, 344. l.) B. B.

Szabadszállás, nagyk Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm. 8014 lak. A szabadságharc előtt Sz.-on nem engedtek meg a zsidóknak a letelepedést, sőt éjjeli szállást sem kaphattak itt, úgy hogy ha a szomszédos községekből vásárok alkalmával Sz.-ra jöttek, még az éjszaka beálta előtt távoznok kellett. A szabadságharc után megszűnt a tilalom, néhány zsidó, így Stern Dávid, Scheibel Marton és Löwinger Marton nevezetűek beköltöztek és 1858. megalapították a Sz.-i (orthodox) hitközséget. Templomot épített, majd rabbit választott a hitközség Kalisch Mayer személyében, aki 1924. bekövetkezett haláláig működött. A forradalmakig szépen fejlődött a hitközség, de azután sokan elmenekültek és elköltöztek Sz.-ról, úgy hogy a hitközség tagjainak száma erősen leapadt. A Chevra Kadisa 1862. alakult s jelenleg Stern Sámuel az elnöke. A hitközség 4800 pengős költségvetéssel dolgozik, melynek egy részét szociális és filantrópikus célokra fordítja. A hitközség anyakönyvi területéhez Fülöpszállás község tartozik és lélekszáma 79, a családok száma 38, adót 38-an fizetnek. Foglalkozás szerint: 3 gazdálkodó, 1 szabadpályán levő, 14 kereskedő, 1 ügyvéd, 1 orvos, 8 iparos, 9 magánzó és 1 egyéb. A hitközség 9 tagja vett részt a világháboruban s közülök 1 esett el. Az ellenforradalomnak is egy hitközségi tag esett áldozatul. A hitközség mai vezetősége: Stern Ödön elnök, Löwensohn Fülöp alelnök, Faragó Izidor pénztárnok, Fürst Miksa, Engel József, Böhm József és Stern Dávid előljárósági tagok.

Szabbataj Cevi. Eszéki István nagybányai iskolamester *Jézus Messiás c.*, 1667. előadott hitvitázó drámájában fordul elő először a magyar irodalomban S. neve (l. *Álmeffiások*). A dráma Jézus messiási voltának bizonygatása. Az érvek hatása alatt a zsidó rabbi is áttér a katolikus hitre. Kármán József (Uránia 1795) a magyarországi zsidó nagygyűlésről írt cikkében szintén megemlíti S.-t, mint akinek szereplése részben okot adott a Messiás megérkezéséről vitatkozó zsidó zsinat megtartására. Zs. 1.

Szabó. 1. *Armin*, orvos, szül. Miskolcon 1863. Egyetemi tanulmányait Budapesten végezte. Pár évig körorvos volt, majd Miskolcra került, ahol 1909. mint tiszti főorvos a városi orvosi hivatal

vezetője lett. Elnöke a Miskolci Orvosszövetségnek. Közegészségügyi kérdésekről több tanulmányt írt helyi és különböző szaklapokban. V. A.

2. Sz. **Ernő***, tanár, szül. Pápan 1872. A budapesti egyetemen tanult. Filozófiai doktorátust és középiskolai tanári oklevelet szerzett, aztán Győrött, Aradon, majd Bpsten az áll. főreáliskolában működött. Nyelvészeti cikkei a Magyar Nyelvörben, pedagógiai értekezése a Magyar Pedagógiában jelentek meg. Önállóan megjelent munkája: *A történeti vígjáték a magyar irodalomban.*

3. Sz. **Ervin***, szociológus, szül. 1887., megh. Budapesten 1918. Egyetemi tanulmányai elvégzése után a Fővárosi Könyvtár tiszviselője, majd igazgatója lett. Legnagyobb érdeme, hogy működése alatt a Fővárosi Könyvtár nagyot fejlődött s úgy szervezettségét, mint anyagának méreteit tekintve, egyike lett a legelső könyvtáraknak. Sz. a szociológia terén úttörő munkásságot fejtett ki. Ő tekinthető a szindikalizmus első teoretikusának Magyarországon. A szociológia problémakörében mozgó művei közül legjelentősebbek: *A szocializmus* (1906); *Szindikalizmus és szociáldemokrácia* (1908); *A városi múzeumok feladatai* (1913); *Gazdasági szervezet és háború* (1915); *A közép-európai vámszövetség angol megvilágításban* (1916); *Munkásképzés és munkáltató érdek* (1917); *Freihandel und Imperialismus* (1918); *A magyar jobbágyfelszabadítás országgyűlési története 1847—48.* (1918). Lefordította két kötetben Marx és Engels válogatott műveit.

4. Sz. **Imre**, író és ujságíró, szül. Érsekújvárott 1883. Pályáját mint német ujságíró kezdte Budapesten a Neues Politisches Volksblattnál. Első irodalmi dolgozatai is itt jelentek meg. Majdnem minden progresszív pesti ujságban jelentek meg cikkei. Írásainak jellegzetessége: élénk meseszöveg és szelid, mikszáthi humor. Számos művében aktuális problémákat tárgyal, *F. 25.* c. ujságregénye, amely irodalmi emléket akart állítani a zsidók háborús hősiességének, a zsidóellenes sajtó részéről heves kritikában részesült. Könyvei közül komoly irodalmi sikert *Mócsi és Ildikó* és a *Házmesterlány* c. hosszabb novellája, továbbá *Az utolsó máglya* c. történeti regénye ért el. Nagysikerű regénye még *Szent Eliz.* Lefordította Ossip Dymownak *Szomorúságának Éneke* c. drámáját, amelyet nagy sikerrel a kolozsvári Magyar Színház mutatott be 1926. Színre került néhány egyfelvonásosa és kötetekre menő utleírásai jelentek meg beszárbiai, moldvai és a közelkeleti útjairól. E lexikon munkatársa.

D. S.

Szabolcs Ernő, színikazgató, szül. Budapesten 1887. Elvégezte a bécsi Handelsakadémiát, később azonban színészi pályára lépett s a Városligeti Színkörben, majd a Király Színházban játszott. 1920-ban a Vígszínház titkára, 1923. a Fővárosi Operett Színház rendezője, majd igazgatója lett.

Szabolcsi, I. Bence, zeneesztétikus, Sz. Miksa fia, szül. Budapesten 1899. Az egyetemet Lipcsében végezte és doktorátust tett. Zenekritikai és esztétikai tanulmányai a Budapesti Szemlében és más folyóiratokban jelentek meg. A Zenei Szemle

főszerkesztője. Önállóan megjelent művei: *Arégi magyar zeneköltészet problémái* (németül is); *A magyar főúri zene a XVII. században*; *Mozart*; *Tinódy.* S. R.

2. Sz. **Lajos**, író, szerkesztő, Sz. Miksa fia, szül. Budapesten 1890 okt. 17. Egyetemi tanulmányokat folytatott és filozófiai doktorátust szerzett. Fiatalkori versei Kiss József lapjában, a Hétben jelentek meg, s e lapnak irodalmi és színházi rovatába is dolgozott. 1908., 1911-ben az Egyenlőség helyettes szerkesztője lett, majd Sz. Miksa halála után, 1915. átvette a lap felelős szerkesztését. Ekkortól kezdve kizárólag zsidó felekezeti, publicisztikai, irodalmi és társadalmi munkásságot fejt ki. 1918-ban *Mi az igazság?* c. propaganda-könyvet adott ki, mely élesen foglalt állást Ágoston Péter és Jászi Oszkár tudományos antiszemitizmusa ellen. A világháború utáni időkben lapjában szembeszállt a hevesen tomboló antiszemitizmussal és a liberalizmusért, valamint a numerus clausus megszüntetéséért folytatott harcot. Vázsonyi Vilmosmal és Hevesi Simon főrabbival együtt megalapította a Központi Zsidó Diáksegítő Bizottságot, mely öt év alatt a külföldre kényszerült magyar zsidó diákokat támogatta tanulmányaik elvégzésében. Önálló munkái: *Rokoko* (versek); *Vasárnapok* (versek); *Új versek*; *Schönbrunni kaland* (egyfelvonásos); *Henry Becque* (tanulmány). Zsidótárgyú munkái: *Az új héber költészet története* (1908). *Az emancipáció 60 éves története* (1917); *A csillag fia* (történelmi regény Bar-Kochbáról, 1918); *A leveleki menyegző* (melyben a kállói csodarabbiról szóló legendakört dolgozza fel, 1920); *Az áruló* (Josephus Flaviusról szóló tragédia, 1922); *A föld* (a magyar zsidóság problémáit tárgyaló regény, 1922); *Déliabáb* (novellák, elbeszélések és chászsideus történetek, 1927); *Háromegyfelvonásos* (1926). V. A.

3. Sz. **Miksa**, író, szerkesztő, szül. Turán 1857 aug. 17., megh. Balatonfüreden 1915 jún. 17. Tanulmányait jesivákon kezdte, majd vidéken házitánciskodott, később a szemináriumba járt, végül ujságíró lett. Először a Debreczeni Ellenőrnél dolgozott, de csakhamar sikerült magára irányítani a közfigyelmet az egész pályájára döntő jelentőséggel bíró tisztaeszlári vérvád idején. Újságírói képességei kibontakoztak azokban a cikkekben és riportokban, melyeket a vérvádról a Neue Freie Presse és a Pester Lloyd hasábjain írt a helyszínen szerzett tapasztalatok alapján. Eötvös Károly szerint Sz. bogozta ki a per legnagyobb rejtélyét, a tiszadadai hullá-úsztatás ügyét. Sz.-t bátor és sokaknak kellemetlen ujságírói munkássága miatt akkor kitiltották Nyiregyházáról és Istóczyék véres merényletet is követek el ellene. Mikor a «nagy per» főtárgyalásra került, ennek drámai eseményeit Sz. tudósításai alapján közölte az európai sajtó nagy része. Ezután egy ideig a Pester Jüdische Zeitung c. héber betűs német napilapot szerkesztette, majd 1886. Bogdányi Mórtól átvette az Egyenlőség (I. o.) kiadását és a lapot szerkesztette egészen 1915. bekövetkezett haláláig. Sz. három évtizedes szerkesztői és publicisztikai munkássága észrevehető nyomokat hagyott a magyar zsidóság történetében. Sz. kitartóan azt a gondolatot pro-

pagálta az Egyenlőségben, hogy a zsidóságot Magyarországon nem fajnak, hanem felekezetnek kell tekinteni. Lelkesen támogatta a magyar nyelvű hitszónoklat rendszeresítését a pesti templomokban és azt a mozgalmat, amelynek eredményeképpen a millenium alkalmával 3000 zsidó magyarosította meg a nevét. A magyar zsidó hirlapírás egyik megteremtője, aki sok kitűnő publicistát nevelt és sok jeles tehetséget fedezett fel a magyar-zsidó irodalom számára. 1889-ben Vázsonyi Vilmostal együtt rendszeres sajtóhadjáratot indított a recepciós érdekében, mely 1895. sikkre is vezetett. Hasonlóképpen eredményes volt a zsidó autonómiáért folytatott mozgalma. Mint publicista, a fölényes tudás, az elragadó lendület és a bátor szókimondás fegyvereivel harcolt az antiszemitizmus, a Talmud meghamisítása és a zsidó irodalom félreismerése ellen. Ez utóbbi harcpropaganda munkásságának hatása alatt alakult meg az IMIT (l. o.) és az OMIKE (l. o.). Termékeny s értékes irodalmi működésének java is a zsidó felekezeti eszméjét szolgálta. Munkái: *Magyar Szánhedrin* (Talmudfordítás, 1878); *Olasz zsidók között* (1903); *Német zsidók között* (1903); *Hítvita* (1906); *Zsidó témák* (két zsidó regény, 1907); *Gyöngyszemek*. Szerkesztette és részben írta *A zsidók története* c. hat kötetes nagy munkát (1908—1909), amely Graetz világhírű könyvének magyar átdolgozása. V. A.

Szabolcsi zsinat. Szt. László hívta egybe 1092. Az ország nagyjain kívül, az esztergomi érsek vezetése alatt megjelentek a gyűlésen a püspökök, apátok és a többi papok. Főleg egyházi kérdések kerültek megtárgyalásra, majd ezzel kapcsolatban zsidókra vonatkozó határozatokat is hoztak. Eltiltották a keresztények és zsidók közti vegyesházasságot, zsidónál rab-szolgaságban lévő kereszténynek elrendelték a felszabadítását és kimondták, hogy szerszámainak elvesztésére ítéltessék az a zsidó, akit vasárnap, vagy más ünnepeken munkán érnek. A Sz.-nak e határozatai nyitották meg a magyar zsidó törvények későbbi sorát (l. *Kálmán zsidó törvénye*), bár ezeket még csak a keresztény buzgalom diktálta és nem az a szándék, hogy a zsidók jogait megsorbitsák. U. L.

Szaboreusok (héb. *szevoroim*), azon korszak tudósainak elnevezése, amely közvetlenül az amorák (l. o.) után következett. A Sz. 499 és 650 közt éltek és a Talmud-szöveg végső simítását végezték. A Sz., mint előttük az amorák s utánuk a gáónok (l. o.), a nagy Akadémiák vezetői voltak Babyloniában, a zsidó kultúra legfőbb gócpontjában (a XII. sz.-ig). Serira gáón egyik levelében a Sz. működését az utolsó amorának, Ravinának a halálával kezdi, tehát épen 499. A *Szeder Tannaim vaamaraim* c. krónika is rövidnek tudja a Sz. működését. Serira gáóntól, a Sz. utódától tudjuk azoknak sorrendjét is. Eszerint csupán egy félszázadig működtek volna a Sz., de mint-hogy a gáónok, mint iskolafők is egyenesen utódaik voltak és a Sz. legjelentékenyebb ismerőjének, Abraham ibn Daudnak krónikája szerint 689. lett a pumbaditai iskolafő gáón, ennél fogva addig az ideig valamennyit Sz.-nek kell tekinteni s így az öt generációt számlál; ezeknek elsejét Mar

Joszé reprezentálja s ő már a Talmud befejezése után működött. Működésüket Serira gáón így jellemzi: «Azután (t. i. Ravina, az utolsó amoreus halála után) amorák nem voltak, de voltak tudósok, akiket Sz.-nak neveztek s akik az amorákhoz hasonlóan hoztak döntéseket s mindent (t. i. olyan Misna-szövegeket, amiket az amorák nem magyaráltak meg), amit magyarázat nélkül hagytak, világosan megmagyaráztak». Ebből is következik, hogy a Sz. lényeges toldást már nem adtak a Talmud-szöveghez, de magyarázataikkal bővítették azt s ezek főképp olyan nehezebb részletekre vonatkoztak, amelyeket az amorák eldöntetlenül hagytak. Ezek a magyarázatos részek azután bekerültek a Talmud-szövegbe, mint azt maga Serira gáón bizonyítja; ilyen van pl. a *Kiddusin* traktátusban. Fontosabb ennél azonban abbéli működésük, amely a Talmud meglevő és változatlanul hagyott szövegének megszerkesztésében állott a *Szeder Tannaim vaamaraim* szerint. Eszerint a Sz. nem jegyezték oda saját s esetleg az amorákkal ellentétes döntéseiket, hanem «csupán meghatározták a Talmud szövegének és fejezeteinek elrendezését». Ezért a Talmud végleges elrendezőinek és szerkesztőinek a Sz.-kat kell tekinteni. Utánuk a gáóni kor (l. o.) nem változtatott már a szövegen és annak beosztásán. Ezt a munkát a két utolsó szaboreus, Giza és Simuna fejezték be. (L. még *Tannaiták, Amorák és Gáóni korszak*).

S. R.
Irodalom. Bacher Vilmos, Sabora (Jew. Enc. 1904); Graetz, Geschichte der Juden V.; H. Strack, Einleitung in den Talmud; Mielziner, Introduction to the Talmud (1894); Oppenheim, Die Bedeutung des Namens der Saboräer (berliner's Magazin III.); Weiss, Der IV.; Halevy, Dorot ha-Risonim III.; Brüll, Entstehungsgeschichte des Babylonischen Talmud als Schriftwerk (Brüll's Jahrbuch II.); Neubauer, Mediaeval Jewish Chronicles.

Szadduceusok (héb. *Cadukim*, gör. *szadukaioi*), a farizeusokéval ellentétes párt a zsidó állam utolsó századaiban. Minthogy a kohániták, a törzspapság és a főpapok Sz. voltak, ők uralták ezt a pártot, amely Biblia betűszerinti szövegéhez ragaszkodott s a szóbeli hagyományt és magyarázatot nem fogadta el. Eredetüket maguk a Sz.-ok Cadok főpapra vezették vissza, akinek családjá Salamon király kora óta egészen a Makabeusokig betöltötte a főpapi széket. Tulajdonképpen az egész arisztokrata és hellénizáló pártot nevezték így s a gazdagok nagyobb része odatarozott. Josephus szerint egyebük sines, csupán gazdagságuk (*Antiquitates* XIII. 10. §. 6.). Az Új-Testamentum a főpapokat és pártjukat Sz.-nak minősíti. (*Apost. Cselek.* 5. 17., 23. 6., 22. 30.; *János evang.* 7. 30., 11. 47., 18. 3. és Josephus *Antiquitates* XX. 9. §. 1.) A Sz.-ok a nemességet és gazdagságot reprezentáltak s céljuk politikai, ill. hatalmi volt. A nép sorsát maguk akarták kezeikben tartani és intézni s ilyen célzattal tárgyaltak Rómával és más nemzetekkel. Vallásosságuk inkább külsőségekben állott. A Sz. görög befolyás alatt álltak és ellentétben a farizeusok felfogással, elvetették a nemzeti feltámadás hitét s a lélek halhatatlanságát is tagadták. A vallás szokásai és szertartásai közül a bibliaiakat tartották meg, de a szóbeli hagyományt elvetették s a farizeusok döntéseit és megállapításait filozófiai érvekkel cáfolták meg. A népi hagyomá-

nyok mellőzésével arra törekedtek, hogy csak a Tóra törvényei érvényesülhessenek a zsidó életben. Kétségbevonták a holtak feltámadását is, mint hogy a Tóra nem igéri a feltámadást, de még csak meg sem említi. A Tóra minden szavát szószerint való értelmében magyarázták és még akkor is ragaszkodtak ehhez a betűkultuszhoz, ha ezzel magával a tórai szellemmel jutottak is ellentétben. Így szó szerint vették a «Szemet szemért» szóképet is, holott ez csak a részreahajlatlan igazságszolgáltatás frázisa a Szentírásban, de a héber büntetőjog sohasem alkalmazta, mert ellentétben áll a Biblia szellemével. Nem ismerték el a szombati életet megkönnyítő eruvot (l. o.) és nem engedték meg a fogadalmak feloldását. Tiltották a méz élvezetét is, mivel az is tisztátalan állat terméke. Számos új tilalmat állítottak fel. Így pl. nem engedték a halat másképpen megenni, csak úgy, ha azt rituálisan vágták le, mint a szárnyast, vagy a szarvasmarhát. Az eskü szabályait is szigorították. Egyébként pazar módon gondoskodtak a szegényeknek közpénztárból való ellátásáról. Amikor uralmon voltak a Szanhedrinben, oly szigorúan ítélkeztek, hogy ennek visszahatása mutatkozott akkor, amidőn Salomé-Alexandra királynő alatt a farizeusok kerülvén túlsúlyra, ezek belátással és bölcsességgel ítélkeztek s a Sz. törvénykezését felfüggesztették. Ez a nap népünnepély napja volt. A Sz.-ok mint jogászok messze elmaradtak a fárizeusok mögött s főképp a zsidóknál már akkor elavult megtorlási jogot érvényesítették. A felelősségrevonást kiterjesztették a tulajdonosra, ha annak rabszolgája, ökre vagy számára kárt okozott; míg ezzel szemben a fárizeusok élénk különbséget tettek kártalanítás esetében is gondolkodó és ész nélküli lény között. Elismerték a fiú-utód halála esetén a leánygyermek teljes vagyoni örökösödési jogát. A Bibliában előírt papi előjogok gyakorlásához csökönyösen ragaszkodtak oly időben is, amikor az áldozások szimbólikus értelme nyilvánvaló volt (l. *Áldozás* címszót). Elleneztek a fárizeusoktól megvalósított szukkósi népünnepélyeket és eltörölték a fárizeus jogi formulát, pl. válóleveleknél a «Mózes és Izrael törvényei szerint» kifejezést elhagyták, polgári hivatalos okmányaikait pedig úgy kezdték: «Miután a Legfenségesebb főpapja...». Valamennyi ellentét azonban megszűnt a zsidó állam utolsó évtizedeiben s csupán scholasztikus kontroverziákról tudunk közöttük a tannaiták korában. Az állami önállóság utolsó évtizedeiben pedig, csupán mint szükséges politikai párt állottak a Sz. a Boethusiánus főpapok vezetése alatt, de Josephus és a Talmud egyező megállapításai szerint (*Antiquitates* XVIII. 1. § 3. és *Jóma tract.* 19b.) a papság hallgatólag elismerte a fárizeusok döntéseit a Szanhedrinben, ahol az Av-Bész-Din (ülnök) a fárizeusok jogtudósai közül került ki, jóllehet az elnök maga a szadduceus főpap volt. Később a fárizeusoktól megállapított szertartásokat, a tefillin rendszeres használatát is vonakodás nélkül elfogadták (*Szanhedrin* 33 b.). A jeruzsálemi Templom lerombolása után a Sz. teljesen eltűnnek, de némely tradíciójukat a samaritánusok átvették. *Kohelet* Könyvét eredeti és első formájában valószínűleg

egy szadduceus szerző írta Paul Haupt és Graetz szerint, az apokrif *Szirach* Könyvét, mely sem hallhatatlanságban, sem feltámadásban nem hisz, Geiger A. szerint szintén Sz. írták, sőt ugyancsak ő szerinte a *Makkabeusok* I. Könyvét is. Az Új-Testamentum a Herodiánusokkal azonosítja a Sz.-at (*Máté* 3. 7, 16. 1, 6, 11; *Márk* 12. 18), aminek értelme ugyanaz, mint a Boethusiánus fogalom. Utóbbiakból kerültek ki tudvalevőleg Herodes alatt a főpapok, miután Boethius főpap unokáját, Mariamnét, maga Nagy Herodes vette feleségül s ezáltal Herodes és ivadékaik alatt a Sz. politikailag felül voltak. A Boethusiánus alkalmazása az Új-Testamentumban szintén a Sz.-ra vonatkozik (*Máté* 22. 23, 24; *Márk* 12. 18; *Apost. Cselek.* 4. 1, 5. 17, 23. 6—8). Jánosevangelista egyszerűen főpapoknak nevezi a Sz.-at (7. 23, 45; 11. 47, 57; 18. 3). A Boethusiánus és Sz. kifejezést a Misna és Baraita vegyesen használják a tannaita-korszakban, míg később, az amórák korában a «Caddukim» eretnekséget jelent s azonos a *minim*-mel, a gnosztikusokkal. A középkori és újkori cenzura hatása alatt a Talmud-szövegbe az eretnek megjelölésére a «minim» helyett sokszor Caddukim-ot írtak, mivel a kereszténységet is «minim»-mel jelöli a Talmud (l. *Kereszténység és zsidóság viszonya, Farizeusok és Esszénusok* címszókát). A Sz. egy külön töredéke csak a legújabb időben vált ismeretessé. Ez «Újszövetség» név alatt külön szervezkedett és Damaskusba húzódott félre. Szigorúan papi szervezet volt. Egyesek szerint az abessziniai falasák szintén Sz. (l. *Fárizeusok és Esszénusok* birodalmát.) S. R.

Szalai, 1. *Emil**, ügyvéd és jogi író, szül. Makón 1874. A budapesti tudományegyetemen jogot hallgatott. 1900 óta gyakorló ügyvéd Budapesten. Már kora ifjúságában hírlapírással foglalkozott és a Magyar Ujság munkatársa volt. EcheGARAY több drámája az ő fordításában került színre a Nemzeti Színházban. Szorgalmas munkatársa volt a jogi folyóiratoknak is. Éveken át folytatott agitációjának köszönhető, hogy Magyarország is csatlakozott a szerzői jog nemzetközi védelmét szolgáló berni Unióhoz. Művei: *A szerzői jog a katonai büntetőtörvényben*; *A magyar szerzői jog*; *A berni Unió*.

2. *S. Oszkár*, író, szül. Bécsben 1879. Oszkár bácsi néven a budapesti gyermekek ismert mesemondója. Több kötet eredeti mesét írt, sok idegen munka átdolgozásával gazdagította a magyar ifjúsági irodalmat és gyermeklapot is szerkeszt. Legismertebb munkája *Zsidó mesék* c. 1928. jelent meg.

Szalárd (Sälard, R.) nagyk. Bihar vm.-ben A Sz.-i orthodox hitközség 1871. alakult. Első előjárói: Löwy Salamon, Fried Ignác, Weisz Mór és Lindenfeld József kereskedők voltak. Első rabbijául Kohn Hermannt választotta a hitközség. A hitközségnek egy temploma van, melyet tagjainak önkéntes adományaiból 1901. épített. Intézményei: a Chevra Kadisa és a Nőegylet, mely Fenakel Sámuelné elnöklete alatt áll. Tagjai közül László Andor vezet egy 800 holdas mintagazdaságot. Évi költségvetése 80,000 lei, melyből 20,000 leit költ szociális és filantropikus célokra.

A hitközség lélekszáma 175, családok száma 35, adót 35 fizet. Foglalkozás szerint: 1 gazdálkodó, 16 kereskedő, 2 orvos és 16 iparos. A hitközség mai vezetősége: Schwarz Izsák kerületi főrabbi, Marmorstein Abrahám rabbi, Berger Lipót elnök, Weisz Andor gondnok, Stein Izidor pénztárnok, Welkovies Samu és Weiszmann Ignác választmányi tagok.

Szalárdy Mór (rákosfalvi), orvos és orvostudományi író, szül. Budapesten 1851., megh. u. o. 1914. Tanulmányait Bécsben, Párisban és Londonban végezte. 1876-ban nagy propagandát indított a törvénytelen gyermekek jogi, társadalmi és egészségügyi védelme érdekében. Eszméinek gyakorlati megvalósítása végett 1884. Bánóczy József és mások közreműködésével megalapította a Fehér Kereszt országos lelencház egyesületet. 1898-ban Széll Kálmán miniszterelnök ezt az egyesületet bízta meg az elhagyott gyermekek gondozásának vezetésével és ellenőrzésével. Az állami gyermekmenhely új intézményét 1902. Sz. szervezte meg és az új intézmény igazgatóhelyettese és főorvosa lett. 1881 óta egyetemi magántanár volt. A gyermekügy körül szerzett érdemeiért magyar nemességet kapott «rákosfalvi» előnévvel. Önállóan megjelent fontosabb művei: *Anya és csecsemő* (1874); *Atársadalom árvái* (1875); *A lelencház védelme*; *Zur Prostitutionsfrage*; *A közárvaház* (1878); *Adatok a járványos gastroenteritisről* (1896); *Behandlung der Syphilis congenita* (1898); *A syphilis hereditaria felismerése* (1899); *Sterblichkeit in Säuglingsspitälern* (1899); *Les enfants abandonnés* (Páris 1900); *A lelencház* (1902); *Intézeti gyermekápolás* (1903). Sz. G.

Szalay Mihály, szerkesztő és publicista, szül. Csáktornyan 1862. A budapesti egyetemen bölcséleti doktorátust szerzett. 1880 óta hírlapíró, 1894. megalapította a Magyar Estilapot. Sokat foglalkozott a szegényügy kérdésével és amikor 1898. a főváros törvényhatósági bizottságának tagja lett, részt vett a főváros szegényügyi szabályzatának megalkotásában. Munkái: *Die ungarische Metropole*; *Kossuth Lajos életrajza*; *Szegényügy*. Irt néhány színművet is, amelyek közül a *Megváltás* c. dráma 1907. a Nemzeti Színházban került színre. Sz. G.

Szalónak (Schlaining, A.), nagyk. Vas vm. A hagyomány szerint egyes stájerországi zsidók már 1496. az onnan történt kiűzetésük után telepedtek le ezen helységben. De tény az, hogy már a XVIII. sz. első felében, a humánusan érző Batthyányak védelme alatt hitközséggé alakulhattak és nyugodtan és biztosan megélhettek. 1759-ben 39 családot számláltak Sz.-on, 1770. már 62-öt, 1795. 66-ot. Korabinszky szerint 1786. a helység lakóinak fele zsidókból állott, akik a község legszebb részén laktak. 1848 körül már 600 zsidó lakott itt. A XVIII. sz.-ból csak egy rabbi-juk ismeretes, az 1770—95 táján ott működő Jakab Lebel. A politikai és gazdasági viszonyok átalakulása következtében a hitközség nagyon megesőkent. M. B.

Szamaritánusok (héb. *somronim*), Samária palesztinai város (héb. *Somron*) és környéke lakóinak elnevezése. Ezek még ma is «Bené Jisz-

roelnek», Izrael flainak nevezik magukat s a mai Nablus arab városban (régibben Sechem) laknak. *Történetük* az első Templom lerombolása korával kezdődik, amikor (időszám. el. 722) az assyrok Samariát is elfoglalták. Izrael és Juda országainak elkülönülése után Sechem, amely már akkor is régi város volt, az északi királyság vallási központja lett, míg a politikai fővárost Omri király 893. Samáriába helyezte át s ott is maradt, amíg Salmanassar assyr király el nem foglalta azt háromévi ostrom után (*II. Kir.* 18. 9). Lakosait Assyria különböző részeibe vitték «a médek városai» s helyüket telepéseknek adták át. Ezeket a monda szerint oroszánok zaklatták, amit ők tudatlanságuk miatt küldött isteni csapásnak tekintettek s ezért tanítómestereket kértek Izrael távoli lakóitól. Kérésükre az izraeliták papokat küldtek hozzájuk s ezek Besz-Elben telepedtek le (*Kir.* II. 17. 28), de csupán részben lettek ezek a Sz. zsidókká, míg részben megőrizték az idolarra-kultuszt. Később Jósia király elpusztította oltáraikat s gyűjtött pénzen zsidó szentélyeket építtetett részükre (*Kir.* II. 23. 15, 19 és köv.; *Krón.* II. 34. 9). Jeremiás próféta azt tanúsítja, hogy Sechem és Samaria lakói önként jöttek később Jeruzsálembe áldozni (*Jer.* 41. 5). Az utolsó említés róluk a Szentírásban azt mondja, hogy részt kívántak venni a második Templom építésében, de Zerubabel elvetette kérésüket (*Ezra* 4. 3), kétségtelenül vegyes származásuk miatt. A történelmi megállapítás szerint az assyr királyoknak feltétlenül el kellett foglalniok tévolabbi, szíriai tervek miatt Samaria megerősített városát s valóban megtörtént a hosszú ideig tartó ostrom, a várost azonban nem Salmanassar, hanem utóda, Sargon vette be 722. s ez alkalommal 27,000 lakost vitt el — az assyr források szerint — fogolyként. Ezek a legelőkelőbbek voltak s főképp a gazdagok és papok tartoztak közéjük. A forradalmiságáról nevezetes város azonban nem néptelenedett el, sem forradalmi szelleme nem tört meg, amiért új ostrom volt szükséges s ez 720 körül végzett Samariával. Ekkor jött a Bibliában jelzett új lakossággal való betelepítés óvatossági rendszabályokból. *Ezra Könyve* (4. 2) szerint ez Asszarhadon műve volt, de az assyr tudósítók szerint Sargon és Assurbanipal (Ezránál tévesen Asznappar) neveihez fűződik az új telepítés. Valószínű — *Ezra Könyve* és az assyr források egybevetése alapján — hogy mindkét utóbbi király és Asszarhadon alatt is volt áttelepítés. Annak megtörténte után nevezik a lakókat S.-nak, amelyeknek egy főrétegét a szegényebb izraeliták képezték, megfosztva a kasztpapságtól s ezek kértek az Assziriába került tehetősebb és tanultabb testvéreiket, hogy küldjenek részükre papokat, tanítókat. A Bibliai és assyr forrásokból ennyit tudunk megállapítani s a következő tudósító csupán Josephus (időszámítás után első század végefelé) zsidó-római történetíró megírja Samariának az assyr-uralom bukása utáni sorsát. Ekkor méd kormányzat alá került, de Juda királyságával való egyesülését a méd királyok nem engedélyezték, másrészt azonban Samaria a politikailag elégedetlen elemnek menedékhelye

lett. Ez az elem éppen a konzervatívokból került ki, azokból, akik elégedetlenek voltak a vallási újításokkal. Köztük volt Manasse pap is. E pontnál azonban Josephus ellentmondásba kerül s forrása a jeruzsálemi politikai viszonyokról nem mond többet, mint Nehemia. A valóság az, hogy Samaria méd szatrapájának leányát nőül vette Manasse, a jeruzsálemi főpap fia, akit ezért Nehemia próféta kitűzött Jeruzsálemből, mire az apósához menekült (*Nehemia* 13. 28). Ez az eset lény 430 körül történhetett. Az eredmény az volt, hogy a Sz. zsidóbbá lettek s valóban pogány szokások többé nem merülnek fel közöttük. Egy századdal később, 332. Nagy Sándor engedélyével a Sz. felépítik templomukat a Garizim-hegyén, a régi Sechem mellett. Josephus adata itt hamis, mert ő Manasse emigrálását is Nagy Sándor idejére teszi. Ez a templom 200 évig fennállott, amikor Jochanan Hyrcanus, Judaea királya elfoglalta azt, kétségtelenül azért, mert Antiochus Epiphanest támogatták a zsidó szabadságmozgalom idején. Ezért utálták meg őket a zsidók s ez eredeti módon jut kifejezésre Jézus Szirach (I. *Szirach*) apokrif könyvében (I. 25 és köv.), mely az idosz. el. 200 körüli évből való: «Két nemzettől irtózik lelkem, a harmadik pedig nem is nép: Sár és Philisztea lakóitól és a bolondos nációtól, amely Sechemben lakik». Az apokrif *Patriárkák Testamentuma*, a *Jubileumok Könyve* viszont megvédi őket, ugyancsak a *Midrás* is, amely azt mondja, hogy a Sz. a Garizim-hegyén azért építették templomukat, mert Laban ott temette el bálványait. Az Evangélium azonban nem nagyon kíméli őket, mondván: «Szamaritánus vagy es ördög van benned» (*János* 8. 48) és más helyeken is. A Talmud (*Ros Hasána* 2. 2) a Sz. családságáról azt említi meg, hogy a zsidók elámfítására újhald ideje körül szalonnát (tiltott húst) égettek, hogy annak tüzeit távolról újhaldnak vélik. Érthető a Sz. iránti ellenszenv annál is inkább, mert a veszélyes két utolsó században mindig a zsidóság ellenségeivel paktáltak. Ezt jutalmazta nekik Herodes, amikor uralmát római segítséggel megszilárdította. Ekkor Samariát újra felépítette és Szebaszté görög névvel nevezte el. Vespasianus alatt újból forradalom színtere volt a Sz. városa, a régi Sechem, melyet a rómaiak Flavia Neapolisnak neveztek el, miután a forradást leverték. A Bar-Kochba szabadságharc leverése után Hadrian alatt a rómaiak segítségével újra felépítették templomukat a Garizim-hegyén, miután előzőleg a rómaiakat szokásuk szerint támogatták a zsidóság ellen. Commodus alatt ismét a balszerencse üldözte őket, de a következő században már újból erőhöz jutnak. A IV. sz.-ban Báva ben Nathanael főpap újjászervezte a Sz. közösségét és zsidó rítus szerinti új zsinagógákat emeltetett részükre, amelyek némelyike máig megvan, a Garizim-hegyén épült templomukat azonban a rómaiak végkép elpusztították 484., míg 529. Justinianus császár politikai létjogosultságuktól fosztotta meg őket. Azóta elszegényedve élnek, hihetetlen szívóssággal csüngve tradícióikon, miután a kereszténységgel mindig a legmerevebben szerben álltak. Krónikáik is meglehetősen számottevő, értékes irodalmuk

külső történetükről nem tud mást, mint a főpapok örökösödési rendjének felsorakoztatását. Legnevezetesebb volt főpapjaik közül a XIII. sz. első felében élt Phineas ben Joseph, aki tiszta jellemével tette maradandóvá emlékét. 1623-ban halt meg a Manasseh óta egyenes ágon Áron törzséből származó utolsó főpap; azóta ugyanannak fiatalabb ágából származnak főpapjaik máig, de ezek már nem a «ha-Kóhen ha-Gódól», hanem «ha-Kóhen ha-Lévi» címet viselik. A Sz.-nak a szorosabb környéken kívül kolóniái is vannak, így a XVI. sz.-tól kezdve Damaszkuszban, Kairóban és Palesztina több részén. A középkorban ott megfordult zsidó tudósok közül említést tesznek róluk Tudelai Benjamin, a XI. sz.-ban élt híres utazó, a XVI. sz.-i Obadia di Bertinoro, Misna-kommentátor. A kolóniák külföldi része már rég kihalt, de a régi Sechem helyén épített Flavia Neopolis elferdített, arab nevén Nablusnak nevezett városka máig is fennáll pár száz főnyi tiszta Szamaritánus lakosságával, melynek elseje a koha nita-levita főpap. Nablust 1920 óta Sechemnek is nevezik újból s Palesztina egyenjogú lakói, akik, bár szokásaikat, így a peszachi báránnyáldozatot a Garizim-hegyén, megtartották, többé nem idegenkednek zsidó testvéreiktől, akikbe rövidesen teljesen beolvadnak. A Sz. jelentőségét nem lehet lebecsülni, mert úgy antropológiai, mint vallás-és irodalomtörténeti szempontból értékes emlékeket őriztek meg számunkra. *Antropológiailag* a Sz. a régi hébertípus tisztaságát rendkívüli zárkózottságukkal jobban megőrizték, mint a zsidóság bármely máshová származott része. Típusuk jellegzetesen zsidó, mely a kanaáni népekkel való keveredésből az ókorban, az első évezred elején keletkezett s amelyet Luschán a zsidóknak a chittitákkal, az árja amoritákkal s a sémi nomádokkal való keveredésből származtat. Ennek nyomát a szőkeség előfordulása a Sz. között szintén megokolja. A kihálóban levő Sz. nagyobb része férfi, mindamellett irtóznak bármely más népből való nő felvétele ellen, tiszta zsidó fajiságuk megőrzése miatt. Csupán a jelenkorban történt meg a palesztinai zsidósággal való összeházasodás. A nők sorsa meglehetősen inferiális volt a Sz.-nál. Termetükre nézve a Sz. a legnagyobbak Sziria és Palesztina összes fajtái között; szájuk szélessége közepes, a második ujj hossza a legnagyobb, kezeik hosszúak, vékonyak és gyengék a többi sziriaikéval összehasonlítva. Hajuk színe nagyobb részben sötétbarna, igen csekély százalékban szőke is előfordul; az átlagos koponyaindex 76—79; a szem színe 14—15%-ban barna és sötétbarna, 7—4% kék és szürke. *Vallási tekintetben*, mint történelmük is mutatja, az ókorban ellentétben állottak a zsidóság egyetemével, amiért azok ellenségeskedését vonták magukra, de ez nem fajult a zsidók részéről személyessé. Így az evangéliumok egyike (*János* 4. 8) arról tesz tanúságot, hogy a tanítványok a Sz.-nál vásárolnak. Judaea végleges bukásával a Sz. ellenséges vallási magatartása is megszűnt, de különállásukat megőrizték. Ennek oka az volt, hogy ők a Manasseh által 430. hozott Tóra szövegéhez és az akkori szaduceánizmushoz ragaszkodtak s a szóbeli hagyó-

mányt, az arra felépített nagyszerű tanítást nem ismerték, így sem a kanonizált szentiratokat, sem a Misnát és Gemarát. A Sz. orthodoxiáját a törvények szigorú megtartásában a Talmud megdicséri (*Chullin* 4a), kiemelve főképp a tisztasági törvények megőrzését. Csupán ennyiben számítja azonban őket zsidóknak. Altalában véve később olyannak tekintették őket, mint a karaitákat. A keresztény egyházatyák sem szeretik őket s szemükre vetik, hogy nem hisznek az angyalokban és a lélek halhatatlanságában. A Sz. dogmái: Isten egységében való hit, mely liturgiájukban állandóan visszhangzik. Ehhez képest mindenféle antropomorfizmust kivetnek a vallás fogalmaiból és semmiféle személyes istenhit nincs náluk. E tekintetben fedik a tiszta zsidó vallást. Hisznek a pátriárkákban és Mózesben, mint egyetlen prófétában a *Deuter.* 34. 10. szavai szerint. Hiszik, hogy a «Sechina» a Garizim-hegyén jelenik meg; hogy a Messiás eljön s azt megelőzi a «Taheb», aki a messiási kort előkészíti, azután jön az utolsó ítélet. Temetési szertartásuk nagyterjedelmű és bűnbánó imákkal van egybekapcsolva. Ezek némelyike, tagadhatatlan, az izlám hatását mutatja, de az újabb korban már teljesen elhagyták azokat. *Irodalmuk* a palesztinai héber-araméus dialektus nyelvén van írva, archaikus betűkkel. Kiejtéstük a galileaihoz hasonlatos s a gutturálisok hibás kiejtése tanúsítja ezt. *Irodalmuk* Európában akkor lett ismeretes, amikor a XVI. sz.-ban Pietro della Valle Damaszkuszról a Sz. *Pentateuchjának* héber másolatát hozta 1616. Azóta számos kéziratot hoztak Európába és Amerikába tőlük. Az említett szöveget többször, legjobban 1790. Oxfordban adták ki s bár az lényegében megegyezik a maszóritikus szöveggel, részleteiben és íráshibáiban különbözik attól. Ugyanegy időben hozták Európába és adták ki a Sz. *Targumát*, amelyet valószínűen Nathanael főpap íratott le. A Szamaritánus-arab nyelvnek is számos kézirat- emléke van, így Ibn al-Hasszan Targum-fordítása. Ibrahim ibn Jakub a *Pentateuchhoz* írt kommentárt arab nyelven, Ghanal ibn Abi al-Serur 1753. a Genesishez és Exodushoz. Fontosabb ezeknél liturgiájuk, amelyet főleg imakönyvük tükrözött vissza. Szerzői a IV.—XVI. sz.-ig váltakoznak. Jelentékenyebb tudósai és vallási írói még Markah 1050 körül. Őt tartják a Sz. legnagyobb tudósának; nyelve a Szamaritánus-héber; annak fia, Nanah b. Markah, továbbá az említett Fineas főpap a XIV. sz.-ban, annak fia, Abisa és Joseph ha-Rabban. Ezek állapították meg a liturgia végleges szövegét. Abdallah b. Salomo ha-Kohen is imaszerző volt 1400 körül, Abdallah b. Abraham Kabasi pedig a legjelentékenyebb szerzőik közé tartozik. Valamennyien a vallásos költészet terén tűntek ki. A XVIII. és XIX. sz.-ban a Demfi-család több tagja és a levita Tabagah és leszármazottai egész a XX. sz. elejéig szerepeltek irodalmilag, mutatva a nagy szellemi hanyatlást nyelvben és gondolatban egyaránt. A krónikások közül fontosak Eleazar Ben Amram főpap, aki 1149. írta *Al-Taulidah* c. krónikáját, melyet utána mások folytattak egész 1856-ig héber nyelven s amely a világ teremtésével kezdődik. Legfontosabb benne a szerző

korának, a XII. sz.-nak s a művet folytató Jacob b. Ismael korának, a XIV. sz.-nak ismertetése. Másik krónika a *Szamaritánus Jósua Könyve* a XIII. sz.-ból arabul, mely sokkal kisebb értékű, mint az előbbi. A Sz.-nak több grammatikáirójuk, azonkívül naptárszerzőik is vannak. Rajtuk kívül hat jelentékenyebb teológus művét őrzik az európai és amerikai könyvtárak. Ezek az értékes kéziratok többnyire Oxfordban, a British-Múzeumban, Berlinben és Amszterdamban vannak. S. R.

Irodalom. A. Cowley és M. Seligsohn, Samaritans (Jew. Enycl. 1904); Petermann, Reisen (1860); Nuth, Sketch of Samaritan History etc. (1874); Wreschner, Samaritanische Traditionen (1888); Taglicht, Die Kuthäer als Beobachter des Gesetzes (1888); Kircheim, Karmé Somron (1851); Reland, Die Samaritanis (1707); Grätz, Geschichte der Juden (4. kiad. III.); Robinson, Researches III.; Schürer, Geschichte des Volkes Israel (3. kiad. II.); Stanley, Sinai and Palestine; Freudenthal, Hellenistische Studien I—II. (1875); Steinschneider, Die arabische Litteratur der Juden; Leitner, Die samaritanische Legenden Mosis; Heidenheim, Die samaritanische Liturgie (1885); Cowley, The Samaritan Liturgy (1906); Hannover, Das Festgesetz der Samaritaner (1904); Bloch, Die samarit.-arab. Pentateuch-Übersetzung (1901).

Szamech, a héber alphabetum tizenötödik betűje. Hangzóértéke: sz, tehát foghang. Számértéke hatvan. Alakja (talán) kígyónak felel meg.

Szamosi Elza, operaénekesnő, szül. Budapesten 1884 márc. 8., meghalt u. o. 1924 júl. 14. Eleinte német operette-színpadokon énekelt, majd a Király Színház, 1904-től kezdve pedig a M. kir. Operaház tagja lett, ahol nagy sikereket aratott. Leghíresebb szerepei voltak: Carmen, Mimi, Butterfly, Santuzza, Manon stb. Emlékezetes sikerei voltak a Rivierán, Amerikában és sokáig Bécsben is, ahol később énekiskolát nyitott.

Szana, 1. *Sándor**, orvos, szül. Temesváron 1868., megh. 1926 máj. 3. Temesváron szülőintézetet, lencházatot és poliklinikát alapított. Ő szervezte meg a magyar gyermekvédelmet s a budapesti állami gyermekmenhely igazgató-főorvosa volt. Nagyarányú irodalmi munkásságot fejtett ki a hazai és külföldi orvosi szakfolyóiratokban. Temesváron szerkesztette a *Gesundheit* c. folyóiratot. Önálló művei: *Dajkaságba adott gyermek ellenőrzésének rendezései*; *Vizsgálat a csecsemők közellátásáról*; *Az elhagyott csecsemők magyar állami védelmének rendszere és eredményei*; *A züllött gyermekek socialhygiénéjének magyar rendszere*. Munkatársa volt a Révai lexikonnak. Sz. I.

2. *Sz. Zsigmond*, angol kir. konzul Temesváron, szül. Temesváron 1870. Reáliskolai és kereskedelmi akadémiai tanulmányai után a kereskedelmi pályára lépett. Megalapította a Temesvári Gyufagyárat és a Temesvári Keresk. R.-t. ot, amelynek vezérigazgatója. A Temesvári Bank és Keresk. Rt. érdekkörébe tartozó összes ipari és kereskedelmi vállalatokat mint a vállalat vezérigazgatója ő létesítette. 1908 óta elnöke a Bánáti Gyáripárosok Szövetségének. Számos közgazdasági tanulmánya közül a legjelentékenyebb: *A háború kihatása a pénz lényegére* c. értekezése. D. S.

Szánalom (héberül *rachamim*), fájó érzés emberi vagy állati nyomor láttára, mely a segíteni akarás vágyát kelti fel a szemlélőben. Magasabbrendű tulajdonság, mely csupán Istenben és az emberben van meg. A Sz. a részvétellel, kegyellel, irgalommal, könyörtelens-

séggel, szeretettel és megbocsátással kapcsolatban számtalanszor fordul elő a bibliai és Biblia utáni rabbinikus irodalomban. A rabbik a Sz.-nak tizenhárom tulajdonságáról tesznek említést (*Peszik.* 57a; *Ros Hasána* 17a). Később a Sz. és szeretet tulajdonságait külön határozták meg. A bibliai Sz. elsősorban a szülőknek a gyermekek iránti érzéséből s az ezzel eredő kötelezettségből indul ki. Zacharja (7. 9) a felebaráti szeretet főpostulátumát látja a Sz.-ban. A Mózesi könyvek (s a próféták nyomtatékos és tervszerű ismétlései, hogy az özvegyek, árvák és idegenek védelméről gondoskodni kötelesség, mutatja, mily példátlanul és más népekével össze nem hasonlíthatóan mélyen a szívben gyökerezett Izráel népében a Sz. érzése. Hogy azután magában a mózesi könyvekben vannak események leírva, melyek a népről és államtól való gondoskodás miatt a leigázott kanaáni népek ellen irányultak, annak magyarázata éppen maga az államalkotás szükségessége s az idolatria kiirtása volt, de azonkívül is csupán efemer-jellegű hadiállapotot ír le azokban az eseményekben a Biblia. A Sz.-nak feltétlenül ki kellett terjednie az ellenségre is, az állatokra, sőt az ellenség állataira is, amint azt a mózesi könyvek szigorú előírásai mutatják. A Sz.-nak, éppen úgy mint a könyörületességnek és jóságnak a teljessége Isten (*Zsolt.* 103. 11), akinek kegyelme örökké tart s aki szereti a szegényeket, árvákat, özvegyeket és idegeneket s akit a Biblia *chánun veráchum*-nak kegyelemmel és Sz.-mal teljesnek nevez. Isten szánalmát a hűnök megbánásával s a Hozzá való visszatéréssel érjük el, mert Isten atyához hasonlóan könyörtül azokon, akik félik őt (*Zsolt.* 103. 13). A Sz.-nak bibliai felfogása a rabbinikus etikának és teológiának alapját képezi. «Aki embertársai iránt szánalmat érez, annak magasabb Sz.-ban lesz része» (*Sabb.* 151a); «Istent dicsérni annyit jelent, mint Hozzá hasonlóan könyörtületesnek lenni» (*Sabb.* 133b). A Talmud külön kiemeli, hogy Izráel asszonyai hajlamosak a Sz.-ra (*Meg.* 14b) s hogy az asszonyok Sz. gyakorlása egykor Jeruzsálem dicsőségét képezte (*Bábá Batra* 104b). Úgyszintén kiemeli a Talmud az idegenek iránti Sz.-at is; az idegeneket együtt temették a zsidó halottakkal, az idegen szegényeken feltétlenül segíteni kellett s betegeiket éppen úgy látogatták, mint a sajátjukét (*Gittin* 61a, *Tószefta* 5. 4. 5). Isten egyik bibliai elnevezése a Ráchmán a Szánakozó és Sz. Atyja s mindkét megszólítással számos imádság kezdődik. V. ö. E. *Hirsch*, Jew. Enegel. s. R.

Szandok. *Koma*, aki a körülmetelésnél tartja a gyermeket.

Szanhedrin, a görög Szynedrion szóból alakult héber-araméus kifejezés, mely a zsidó állam legfőbb politikai hatóságú s ítélkező szerve volt. A jeruzsálemi Sz.-t nagy Sz.-nek. Sz. Gedólónak nevezi a Talmud és Josephus, megkülönböztetésül a kerületekben való kisebb Sz.-októl. Legmagasabb funkciója a Sz.-nak kétségkívül a bírói volt s emellett az állampolitikai ügyekben való döntés, tehát a legfőbb bíróságnak felelt meg s csupán az hozhatott büntésekben is halálos ítéletet. Büchler A. szerint két Sz. működött párhuzamosan s az egyik polgári és büntető ügyekben, a

másik kizárólag vallási kérdésekben döntött. A politikai Sz. intézménye sokkal régebbi volt, mint maga az elnevezés, mely a Jézus előtti II. sz.-ból származhat. A makkabeusi kor kezdetén még a görögök *Gerousiá*-nak nevezték a későbbi Sz.-t, melyet senatusnak tekintettek. Úgy ennek, mint a Sz.-nek 71 tagja volt s ezeket a vezető tekintélyeket és tudósokat Zekénimnek, öregeknek nevezték. A Sz.-t a király, de leginkább a főpap (I. o.) hívta össze. A farizeusoknak, akik közül a legkitünőbb tudósok kerültek ki, nem volt nagy befolyásuk a Sz.-ra, ahol inkább az előkelő családok kiválóbb tagjai s a szaduceus kohániták ültek, tehát arisztokratikus testület volt. A 71 tag közül egy tíztagú bizottság intézte a Sz. ügyeit s ezek voltak a vezető tekintélyek. Gyűlésüket a Nagy Templom e célra berendezett helyiségében tartották, amely mellett a főpap hivatalos magánhelyisége volt. A római procurátorok működése idején a Sz. hatalma meglehetősen lepadt s halálos ítéletet pl. egyáltalán nem hozhatott, csupán a prokurátor megerősítésével. Az elnök a főpap volt, akit elnöki minőségében *nászi*-nak, fejedelmeknek neveztek, mert állása a kormányzat vezetőjének felelt meg. A vallásos ügyekben döntő Sz., vagyis a nagy Bész-Din, még sokkal jelentékenyebb volt az előbbinél, a politikainál. Ennek eredete a bibliai korra megy vissza, sőt a *Deuter.* 11. 4. 31. szerint a 70 tag eredete Mózes intézkedésére ment vissza. Eredetileg mégis nem reguláris, hanem alkalmi szinódus volt, mely intézményesen Ezra, illetve a második Templom kezdete óta működött. Ebben a vallási Sz.-ben a farizeusoknak időnként nagyobb szerepük volt, mint az előbbiben, aszerint, hogy a szaduceus papságot ki tudták onnan szorítani. Ez a vallási Sz. túlélte Jeruzsálem elpusztítását s Jabnébe tette át székhelyét, ahol két elnöke is volt, Raban II. Gamaliel és R. Eleazár ben Azárja, mindkettő hírneves talmudszerző. A tagok száma itt 72 volt s mindtől megkívánták, hogy tudós, mérsékletes és népszerű férfú legyen, de emellett erélyt és bátorságot is kívántak tőlük. Csak oly férfú lehetett tag, akinek előzőleg bírói és közigazgatási működése volt. Később a III. sz.-ban még az előkelő külső megjelenésre és magas termetre, úgyszintén az előrehaladott korra is ügyeltek a tagok megválasztásánál, azonkívül pedig idegen nyelveket is kellett tudniok. A Sz. osztotta be a papságot szolgálattételnél s látta el a felügyeletet, döntött jogesetekben, intézte a tizedadó beszédését, rendezte a naptárt, gondoskodott a Tóra lemásolásáról s ítélte a vallás támadói felett. Ennek a vallási Sz.-nek elnöke kettő volt egymás mellett, ú. m. a nászi (fejedelem) és az Ab-Béth-Din, az alelnök v. ülnök, aki rendszerint a legkiválóbb jogtudós volt, de az előbbi méltóságot is számos esetben a Talmud legkiválóbb szerzői töltötték be, így Hillel és utódai évszázadokon át, midőn a Sz. Babyloniába tette át működése helyét. Sz.-nek nevezik még a zsidó irodalomban a Talmud egyik legfontosabb traktátusát, mely jogi, vallási és államjogi problémákat boncol s rendkívül becses kultúrtörténelmi adalékokat tartalmaz éppen a zsidó állam végső korszakainak megértéséhez. Sz.-nek nevezik még a zsidó történelemben a Napoleon

által 1806 okt. 6. összehívott gyűlekezetet, melyet a császár egyenesen a jeruzsálemi nagy Sz. mintájára az egész világ zsidósága számára tervezett. Az összehívás alapja a zsidók egyenjogúságának elismerése volt. A Sz.-nak 12 kérdésre kellett választ adnia, amelyek a zsidóknak az államhoz való viszonyát tisztázták. A Sz. összehívása héber, francia, olasz és német nyelven történt s 1807 febr. 9. nyitották meg a párisi Hotel de Villeben, a városháza dísztermében. Három elnöke volt, ú. m. Sinzheim strassburgi, Segrè vercellii és A. de Cologna mantovai főrabbi, akiket valamennyiüket egymásután Grand-Rabbin de France-nak és párisi főrabbinak választottak meg. s. R.

Irodalom. Graetz, Gesch. der Juden IV.; Schürer, Geschichte des jüdischen Volkes II.; Reitmann, Sanhedrin (Berditschew 1888); Adolf Büchler, Das Synhedrin in Jerusalem und das grosse Beth-Din in der Quaderkammer des Jerusalemischen Tempels (1902); Lauterbach-Manheimer, Sanhedrin (J. Enc. 1904); Jelski, Die innere Einrichtung des grossen Sanhedrin. A francia Sz.-hez: Graetz XI.; Leon Kahn, Les Juifs de Paris pendant la Révolution; Tama, Transactions of the Parisian Sanhedrin (London 1807); Márki Sándor, A zsidó Sanhedrin (Budapesti Szemle).

Szántó, 1. Armand, író és filmdramaturg, szül. Budapesten 1889. Kiadott egy verskötetet és mintegy húsz egyfelvonásost írt. A Fox-film Corporation budapesti telepének dramaturg igazgatója. Művei: *Bohózat egy párisi szállodában* (Vaszary Jánossal együtt) vígjáték; *Erdőben vagyunk* (zenés bohózat).

2. Sz. Béla*, magántisztviselő, később hadügyi népbiztos. Már fiatalon részt vett a munkásmozgalmában. Később a kereskedelmi alkalmazottak és a magántisztviselők szakszervezetének vezetőségi tagja, a szállítómunkások szervezetének titkára lett. A háború alatt orosz fogságba került, ahonnan visszatérve, az összeomlás után a kommunista mozgalom egyik szervezője volt. A proletárdiktatúra hadügyi népbiztosa volt. A kommun bukása után Bécsbe emigrált és ma is ott él. Könyvet írt a proletárdiktatúráról.

3. Sz. Eleázár, a *Semen Rokeach* szerzője, 1. *Rokeach Eleázár.*

4. Sz. Emil*, szül. Bécsben 1857 nov. 22., megh. u. o. 1904 dec. 14. **Sz. Simon** fla, a bécsi egyetemen a klasszika-archaeológia rendes nyilvános tanára volt. Szülővárosában tanult s ott lett egész fiatalon a görög archaeológia és történelem tanára. Főképp a görög epigráfiában és görög jogban volt vezető szaktekintély. Főbb művei: *Untersuchungen über das Attische Bürgerrecht* (1881); *Plataea und Athen* (1884); *Anleihen griechischer Staaten* (1885); *Hypothek und Scheinkauf im griechischen Recht* (1887); *Das griechische Bürgerrecht* (1892); *Reise in Karien* (1892). Sz. kiadta és átdolgozta Boyesen *Handbuch der griechischen Antiquitäten* c. művét is. Sz.-t korá egyik legkitűnőbb hellenistájának tartották.

5. Sz. György, író, szül. Vágújhelyen 1893. Pályáját mint festő kezdte és a budapesti Nemzeti Szalonban feltűnést keltett képeivel. A háborúban fejsébet kapott és mindkét szemét elvesztette. Azóta írói munkásságot fejt ki. Művei: *Sebastianus útja elvégeztetett* (regény); *A kék lovas* (novelláskönyv); *Schumannal a Karneval-*

ban (verseiklus, Arad); *Bábel tornya* (regény); *Mata Hari* (regény); *Sport* (regény); *A földgömb* (regény) Sz. Aradon él.

6. Sz. Kálmán, novella és regényíró, szül. Nádudvaron 1861., megh. Budapesten 1923. A tudományegyetem bölcsészeti karát Budapesten végezte el. 1890 óta a kecskeméti reáliskola tanára volt. Éveken át a Kecskeméti Lapokat szerkesztette. Novelláit *Elbeszélések* és *Weér Judit* c. kötetekbe gyűjtötte. *Alkonyat* c. regénye a legjobb francia analitikus írókra emlékeztető mélyreható jellemboncolással tűnik ki. Sz. G.

7. Sz. Simon, publicista, szül. Nagykanizsán 1819 aug. 23., megh. Bécsben 1882 jan. 17. Atyja *R. Meir Sz.* volt. Csehországi jesivában, majd a prágai és pozsonyi gimnáziumokban s a prágai egyetemen tanult, egyszersmind a híres Rapoport tanítványa lett a teológiában. 1845-ben Bécsbe költözött, ahol zsidó iskolát alapított, majd a Theologische Lehranstalt tanára lett. 1861. sógorával, Pickkel megalapította a Neuzeitot, azonkívül szerkesztette a Busch-féle Jahrbuch für Israeliten és Wertheimer-féle Jahrbuchot is. Emellett a héber nyelv törvénytudományi tolmácsának is kinevezték Bécsben. Jelentékenyebb munkái: *Bilder aus Alexandriens Vorzeit*; *Schullerers Paradoxia: Fahrende Juden*; *Sturmpetition eines Paedagogen*; *Bocer Oléosz* (Commentar zum Pentateuch. Testvérével, Sz. Józseffel együtt); *Judentum und Romantik* (Ein Genre-Bild aus den vorigen Jahrhunderten 1847); *Musterrung zur Charakteristik der Erzieherwelt* (1857—58); *Schematismus der israelit. Cultusgemeinden in der Oesterr. Monarchie* (1869); *Ibn Karmi* (pseudonym, 1871).

8. Sz. Tivadar, zongoraművész és komponista, szül. Bécsben 1877. Édesatyja rabbi volt. Zenei alapismereteit az osztrák fővárosban szerezte, azután Budapesten a Zeneakadémiára járt. A művészképzőt Berlinben fejezte be. A század elején európai hangversenykörútra indult és mindentűt ünneplésekben részesült. 1921-ig Svájcban élt, majd Párisba költözött. Ő az első külföldi, aki a háború után becsületrendet kapott a francia kormánytól. Sz. művészete jelentős pozíciót foglalt el a zongorajátszás történetében. Megzenésítette *Lengyel Menyért Taifun* c. drámáját és ezt az operát a budapesti Operaház is színrehozta. Jelentősebb kompozíciói: *Poème religieux* (szimfónia); *Land und Meer* (szimfónia); *17 variáció egy magyar népdal felett*; *Contrastes*, *Cantus Choralis* (orgonára Bach és Chopin átiratok). K. K.

9. Sz. Zsigmond, tanár és író, szül. Esztergomban 1861. Tanulmányait a budapesti egyetemen végezte, ahol filozófiai doktorátust nyert. Irodalmi és kritikai tanulmányai budapesti lapokban jelent meg. A Magyar Nyelvőrnek belső munkatársa volt. A múlt század végén és a század elején több irodalomtörténeti tanulmánya jelent meg.

Szántó (Seligmann) Eleázár, iskolaigazgató, szül. Kajászó-Szentpéteren 1829 máj. 29., megh. Budapesten 1893 febr. 15. Mint rabbinak fla, eleinte teológiai tanulmányokkal foglalkozott, de hajlamát követvén, tanítói pályára lépett. A tanítói oklevél elnyerése után. 1850—55-ig Szé-

kesfehérváron, 1855—59-ig Szegeden és 1859—1869-ig a pécsi kir. mintafőtanodánál tanítóskodott. Itt megyei bizottsági tagnak is választották, ami tanítónál ritka eset volt. A Pesti Izr. Hitközség magyar szellemben teljesen átszervezendő iskolája igazgatói székébe hívta. Ezen iskolát Sz. haláláig vezette és teljesen megmagyarosította. 1870-ben a fiatal Orsz. Izr. Tanítóegyesület alelnökének, 1874-ben elnökének választotta. Az ország zsidó tanítóságának vezére lett és az akkor alapított Orsz. Izr. Tanügyi Értesítőnek szerkesztője is. E lapban nagy sikerrel száll síkra a zsidó tanítóság erkölcsi és anyagi helyzetének javításáért. A király az arany érdemkereszttel tüntette ki.

M. B.

Szaracénusok, 1. Izmaeliták.

Szarvady Frigyes, publicista és diplomata, szül. Ujvidéken (más adat szerint Szabadkán) 1822., megh. Párisban 1882 febr. A bécsi, prágai és pesti egyetemeken tanult jogot s 1847. Pozsonyban ügyvédi irodát nyitott, innen írta szabadelvű cikkeit a párisi Constitutionellenek. A feltűnést keltő cikkek miatt a bécsi rendőrség nyomozást indított, de Sz.-t nem tudták leleplezni. Már ezidőben Petőfi verseiből többet lefordított németre és dolgozott a Pesti Hirlapba és a Pressburger Zeitungba. Vezércikkeivel nagy szolgálatot tett a nemzeti forradalom ügyének. Szimpatikussá s érdekessé tette Magyarországot. A magyar ügyek iránt az Elyséeben is kezdtek érdeklődni s amikor a forradalom kitört, a szociálisták rögtön Magyarországgal álltak. A forradalom bukása után Sz. publicista tevékenységet fejtett ki. Ily irányú pamfletje: *Auf Deutschland!* (Hamburg 1850) c. jelent meg. További művei: *Paris, politische und unpolitische Studien und Bilder* (1852). Levelezője volt a Kölnische Zeitungnak s a párisi emigránsok vezetője. Telekivel egész öngyilkosságáig szoros összeköttetésben volt.

S. R.

Szarvas. Ősi magyar zsidó családnév a Nagy Lajost követő időkben. L. *Családnévek.*

Szász, 1. Menyhért költő, szül. Budapesten 1893 május 8. Középszkoláit és egyetemi tanulmányait u. o. végezte és korán kezdett irodalommal foglalkozni. Egyik régi munkatársa a Nyugatnak. Írt sok hangulatos verset folyóiratokba és lapokba és több ifjúsági regényt. Legszebb verseit pacifista szellemben a háború szenvedéseiről írta. Zsidó-tárgyú költeményei is vannak. Verseskötetei: *Emeletünkön; Ének a néma mankókról; Ifjúsági regényei; Cserkészek diadala; Box; IV. Béla.*

H. J.

2. Sz. Ottó, német egyetemi tanár, matematikus, szül. Alsó-Bucson 1884 dec. 11. A budapesti egyetemen tanult s u. o. szerzett tanári és bölcsészettudori diplomát. 1914-ben Frankfurt am Main egyetemén lett magántanár és 1917. a budapesti egyetemen is habilitáltatta magát, de visszament Németországba, ahol 1921 óta a frankfurti egyetemen a matematika rendes tanára. Hazai és főkép külföldi szakfolyóiratokban számos tanulmánya jelent meg.

3. Sz. Pál, közgazdasági író, szül. Budapesten 1894., megh. u. o. 1925 jún. 8., harctéren szerzett betegsége következtében. Középszkoláit és az egyetem jogi fakultását Budapesten végezte s

miután doktorátust tett, titkára lett az Országos Magyar Kereskedelmi Egyesülésnek, melynek hetilapját, az Omket szerkesztette. Tevékeny része volt a vámtarifa kidolgozása körüli előharcokban és nagy érdemeket szerzett a vámjog kódexének megalkotása körül. A genfi nemzetközi vámjogi konferenciának záró jegyzőkönyve mint szakértőről emlékezik meg róla.

Sz. G.

Szászy-Schwarz Gusztáv* (szászi), egyetemi tanár és jogtudományi író, szül. Budapesten 1858., megh. u. o. 1920. Budapesten és több német egyetemen végezte tanulmányait, majd ügyvédi diplomát szerzett és ügyvédi gyakorlatot folytatott. Közben a római jogból a budapesti tudományegyetemen magántanárrá képesítették. 1893-ban rendkívüli, 1901. nyilvános rendes egyetemi tanár lett. 1895 óta közreműködött a magyar polgári törvénykönyv szerkesztésében is. Érdemeiért udvari tanácsosi címet, majd magyar nemességet kapott «szászi» előnévvel. Önállóan megjelent könyvei közül a legfontosabbak: *A végrendekezési szabadság a római jogban* (1881); *Magánjogi esetek* (1886); *Magánjogi fejtegetések* (1890); *Pénzbeli tartozások* (1887); *Magánjogunk feléptítése* (1893); *Római jogi gyakorlatok szemináriumi használatra* (1897—1914); *Institutiók és Pandekták* (1900); *Codificationalis dolgozatok* (1902); *Az obstrukció jogtana* (1905); *A magánjogi törvénykönyvről* (1909); *Jogi párbeszéd az obstrukcióról* (1910); *Jogi napi kérdések* (1910); *Új irányok a magánjogban* (1911); *Parerga* (1912); *A rokonok öröklésének korlátozása* (1918).

S. R.

Szatmár, (Satü Mare, R.) A Sz.-i (orthodox) hitközség 1849. alakult. 1848 előtt zsidók egyáltalán nem lakhattak Sz.-on, csak vásárokon és üzleti ügyekben tartózkodhattak itt rövid ideig. Ezeknek az átutazó kereskedőknek a kényelmére 1844. megengedte a városi hatóság, hogy egy zsidó vendéglős letelepedhessen. Ez az első Sz.-i zsidó Kesztenbaum Sámuel volt. 1848-ban oldódott fel a zsidók letelepedési tilalma. Ettől kezdve megindult a beköltözködés, mely eleinte lassú, később mind gyorsabb tempóban folyt. A hitközség alapítói, egyben első elöljárói Mandelbaum Farkas főrabbi (megh. 1897), Steinberger Ábrahám, Teitelbaum Simon, Schwarz Salamon, Freund Ábrahám, Kesztenbaum Sámuel, Markovits Elek, Benedikt Lipót, Weisz Mózes és Klein Salamon voltak. Az alapítók szigorúan hitű askenázi szellemű zsidók voltak, akik az askenázi rítus megőrzését az alapszabályokban is biztosították. Később a chászid irányzat is erősen tért hódított, úgy, hogy ma a két párt számbelileg is majdnem egyenrangú. 1898-ban, mikor Mandelbaum Farkas főrabbi halála után a chászid-irányzathoz hajló Grünwald Juda lett a főrabbi, a két párt között kitört a harc, aminek eredménye az lett, hogy a haladottabb szellemű tagok kiléptek a hitközségből és külön status quo hitközséget alapítottak, mely jelenleg mintegy 300—400 tagot számlál. E harcok azóta minden rabbiválasztásnál megismétlődtek, így 1920., mikor Grünwald I. Dávidot s 1928., mikor Teitelbaum Joelt választotta meg a hitközség főrabbijának. E választásoknál kiújuló harcoktól eltekintve, a két párt békésen együtt működik. Az aránylag nagyon fiatal hit-

község gyors tempóban fejlődött, úgy, hogy pár évtized alatt egyike lett a régi Magyarország legnagyobb hitközségeinek. A hitközségnek van egy főtemploma, 5 nagyobb és 20 kisebb imaháza. 1866-ban létesítette a hitközség elemi iskoláját, mely 1902. megszűnt s 1926. nyílt meg ismét. Az iskola jelenleg öt tanerős. A vallásos nevelés céljait szolgálja a hitközség jesivája és Talmud-Tórája, melyeket néhai Grünwald Juda főrabbi alapított 1898. 1920-ban e két intézmény vezetését Grünwald L. Dávid főrabbi vette át, aki 1928. halt meg. A hitközségnek számos intézménye és egyesülete van. Elsősorban a Chevra Kadisa, azután a Zsidó-kórház, mely 1927. épült fel s berendezése most van folyamatban, továbbá a Joint árvagondozó, zsidó iparostanonc-otthon és Kishitelintézet, a Säär Hatóra hittanítási egyesület, a Nőegylet, a Poel Cedek, Bikur Cholim, Maszkil el dol jótékonyági egyesület és a talmudisták menzája. A hitközség tagjai közül többen létesítettek nagyobb gazdasági vállalatokat és ipari telepeket, így: ifj. Reiter Móric bankigazgató a Casa Nostra pénzügyintézetet és az Unio vagongyárat, mely vállalatok 800 munkást foglalkoztatnak, Markovits Mayer, Ignác és Salamon 100 munkással dolgozó szeszfőzdét, a Guth Testvérek parafadugó-gyárat, mely 75 munkást foglalkoztat, Weisz Jenő termény- és gyapjúvállalatot, Freund Chaim textil-nagykereskedést és a Reiter Testvérek faipari vállalatot. Nagyobb mintagazdaságokat vezetnek: csengeri Mayer Sándor, csengeri Mayer Mihály és Mózes Jenő. A hitközség 5.009.000 leies évi költségvetéssel dolgozik, melynek egytized részét fordítja szociális és filantropikus célokra. A hitközség anyakönyvi területéhez 25 község tartozik. Lélekszáma kb. 20.000, családok száma kb. 2000, adót 1300-an fizetnek. Foglalkozás szerint: 100 nagykereskedő, 50 gazdálkodó, 10 tanító, 120 közadakozásból élő, 400 kereskedő, 10 ügyvéd, 4 köztisztviselő, 4 művész, 250 munkás, 40 nagyiparos, 10 orvos, 60 magántisztviselő, 40 vállalkozó, 150 munkanélküli, 400 iparos, 4 mérnök, 5 hírlapíró, 75 magánzó és 200 egyéb. A hitközségnek a világháborúban résztvett tagjai közül 31-en estek el. A hitközség mai vezetősége: Teitelbaum Joel főrabbi, Winternitz Moritz, Friedmann Adolf, Kleinmann Sája és Grünwald dájenék, Freund Chajim elnökhelyettes, Herz Simon és Schönberger Henrik gondnokok, Davidovits Ármín jegyző, Grosz Dávid pénztárnok, Rosenberg Ignác ellenőr és Rivel József főkántor. A hitközség területéről a magyar kulturális élet több kiválósága származik. Ezek: Szép Ernő (l. o.), Kaczér Illés író (l. o.), Kelemen Samu (l. o.) volt országgyűlési képviselő és Hermann Ella hegedűművész.

Szatmári, 1. Jenő, hírlapíró, szül. Budapesten 1891. Sz. Mór volt országgyűlési képviselő fia, gimnáziumi tanulmányai után Berlinben telepedett le, mint hírlapíró. Később a National-film dramaturgja, majd az 8 Uhr Abendblatt külpolitikai rovatvezetője volt, jelenleg a Berliner Tageblatt munkatársa. Novellái és elbeszélései német lapokban jelentek meg.

2. Sz. Mór, publicista és politikus, szül. Józsefházán (Szatmár vm.) 1856 máj. 3. Kora ifjúságá-

ban, még mint a nagyváradi jogakadémia hallgatója, a Szabadság c. politikai napilap szerkesztőségébe lépett, majd 1881 óta Budapesten működött mint az Egyetértés főmunkatársa egészen a lap megszűnéséig. Emellett a szépirodalmi hetilapokba és Szabolcsi Miksa életében az Egyenlőségbe állandóan dolgozott. 1901—10-ig függetlenségi programmal országgyűlési képviselője volt a margitai kerületnek, 1904—13-ig a Budapest c. napilap felelős szerkesztője, majd a Magyarország főmunkatársa volt. Résztvett a Budapesti (Magyarországi) Ujságírók Egyesületének alapításában és az egyesületnek sokáig alelnöke volt. Régebben, 1906—17 közt a Közlekedési Évkönyv c. sorozatot is szerkesztette. Önálló kötetek: *A közigazgatási tisztviselők kinevezése* (1881); *Polgári házasság* (1894); *A súlyedő társadalom* (1896); *Kossuth Ferenc parlamenti beszédei* (1908). Sz. egész publicisztikai és politikai működése alatt állandóan ünetlen munkásságot fejtett ki a magyar zsidóság kulturális és politikai jogainak megőrzése érdekében. Legutóbbi műve: *Hűsz esztendő parlamenti viharai* (1928). Sz. G

Százriá, hetiszakasz, mely Mózes 3. könyve 12. fejezetének elejétől a 13. fejezet végéig terjedő részt foglalja magában. Rövid tartalma: A bélpoklosság megfigyelése. A hetiszakaszhoz tartozó prófétái rész a *Királyok* 2. könyve 4. fejezetének 42. versétől az 5. fejezet 19. verséig terjed. A tórai és prófétai szakasz között az az összefüggés, hogy ez utóbbiban is Naaman szír hadvezér bélpoklosságáról van szó. Néha a naptári beosztás folytán a következő hetiszakasszal olvasatlik együtt (Százriá-mecoro). F. D.

Szechem, összeg. A kivetett hitközségi adó összege.

Szécsény, nagyk. Nógrád vm. 4214 lak. A Sz.-i (orthodox) hitközség egyike a vm. legrégebb hitközségeinek. Megalakulásának időpontja ismeretlen. Sem a hitközség megalapítására, sem első egyházi és világi vezetőinek személyére nézve nem állnak rendelkezésre pozitív adatok, miután ezeket vagy nem gyűjtötték, vagy a gondatlan vezetés következtében az adatok elvesztek. A szájhagyományok szerint azonban a hitközség több százados multra tekinthet vissza. Temploma ősrégi, de hogy kik és kinek a támogatásával építették, arra nézve nincsen feljegyzés. Chevra Kadisája és Betegségélyzőegylete is régen létesült. A hitközség osztatlan, magyarnyelvű népiskolát 1852. épített. Az évi 8000 pengős költségvetéssel dolgozó hitközségnek — mely alá számos nógrádmegyei község tartozik — 98 családban 287 tagja van, akik közül 154 fizet adót. A hitközség egyik tagjának, Szabados Gyulának van Csomapusztán 500 holdas birtoka, ezenkívül Sz.-ben egy 700 holdas bérlete. Foglalkozás szerint 1 nagykereskedő 2 gazdálkodó, 25 kereskedő, 4 ügyvéd, 4 iparos, 2 vállalkozó, 4 orvos és 3 egyéb tartozik a hitközség tagjai közé. A hitközség 39 tagja vett részt a világháborúban, akiknek 40 százaléka — feltűnően nagy arányszám! — halt hősi halált. A hitközség elnöke Schück Ferenc kereskedő; alelnökei: Szabados Gyula földbirtokos, Glaser Dezső nagykereskedő és Kertész Ármín; gondnokok: Hass Fülöp és Klein Samu; ellenőr:

Quittner Zsigmond; választmányi tagok: Blumberger Ármán, Haas Árpád, Klein Mihály, Práger Ernő, Simon Lajos, Seidner Mór, Tepper Adolf, Weiner Adolf; rabbi: Müller Salamon; jegyző: Breuer Gusztáv.

Szécsi Ferenc, drámaíró, szül. Budapesten 1861 máj. 16. A budapesti és lipcsei egyetemeken jogtudományokat tanult s azután ügyvédi íródat nyitott, de korán munkatársa lett a Pesti Hírlapnak, a Borszem Jankónak és több nagy fővárosi lapnak, ahová tárcákat és kritikákat írt. Résztvett a Vigszínház megalapításában és 1900-ig annak dramaturgja volt. 1904-ben közjegyzővé nevezték ki. Több sikerült színdarabot írt. Művei: *Sára és Bernát* (Rákosi Viktorral együtt, Nepszínház); *Bál után* (monológ Nemzeti Színház); *Legénybúcsú*; *Baba* (bohózat); *Kaland* (dramolett, Makai Emillel, Nepszínház); *Utazás az özvegység felé* (vígjáték, Nemzeti Színház); *A színház ördöge* (vígjáték Vigszínház); *Művészszerlelem*. Műveinek egy része *Derű* címen 1912. jelent meg. Sz. tagja a Petőfi-Társaságnak.

Széder, a legmeghittebb zsidó szertartás, melyet peszach ünnepelső két estéjén tartanak családi körben. Ritusát manapság a haggada (l. o.) írja elő. A szertartás tárgya: az Egyiptomból való kivonulás elbeszélése és a szabadulás megünneplése. A következő részekből áll: 1. Az ünnepet köszöntő; ima (l. *Kiddus*); 2. A házigazda kezét mossa. 3. Petrezselyem elfogyasztása (l. *Sz.-tál*); 4. A közepe mácó megtörése (l. *Sz.-tál*); 5. Az Egyiptomból való kiszabadulás elbeszélése; 6. Kézmosás evés előtt; 7. Áldásmondás a mácóra; 8. Áldásmondás a keserűgyökérre (l. *Sz.-tál*); 9. A keserűgyökérnek mácóval való fogyasztása; 10. Vacsora; 11. Afikomon élvezése (l. *Afikomon*); 12. Étkezés után való ima; 13. Zsoltárnekek (l. *Hallel*); 14. Befejező dalok. A Sz.-szertartás keretében a résztvevők mindegyike 4—4 pohár bort fogyaszt el. A szertartást kényelmes elhelyezkedésben (támaszkodva) végzik a szabadság jeléül. Helyi szokás, hogy a Sz.-t rendező halottasruhában végzi azt. Továbbá ritkább szokás a Vörös-tengeren való átkelés emlékére egy dézsa vizet átlépni vándorruhában, csomóba kötött laskával a vállon.

F. D.
Széder lél peszach (h.), Magyarul: peszach este rendje. L. *Széder*.

Szédertál. A széder esti szertartás keretében használatos szimbólumokat egy tálon helyezik el. Ez a Sz. Ezen a következő szimbolikus jelentőségű ételek foglalnak meghatározott sorrendben helyet. 1. 2. 3. Három macó (laska, pászka) egymás fölé helyezve, egymástól rendszerint asztalkendők által elválasztva. A három laska száma Izrael közösségének háromféle rétegeződését (kohén, lévi, jisrúel) jelenti, anyaga a kivonulás kenyerére, a sanyarúság ételére, melyet kellően megkeletniük sem sikerült, emlékeztet. 4. zöldség, rendszerint burgonya, vagy petrezselyem alakjában. 5. Sósvíz, hogy emlékeztessen a könnyekre és a nyomorúságra. 6. Keserűfű, rendszerint torma (darabokban vagy reszelve), amely a rabszolgaélet keserűségére emlékeztet. 7. Almából, dióból, fahéjból és borból készült pépes keverék, emléktül az egyiptomi építkezéseknél

használt vakolatra. 8. Sülthús, rendszerint csontdarabbal, a peszach-áldozat szimbóluma, végül 9. hétéjában főtt tojás, amely az ünnepi áldozatra emlékeztet. Módosabb háztartásoknál a szédertál ezüstből készült remekművű réteges alkotás, melynek olykor nagy értéke és művészi becse is van.

F. D.

Szederkényi Anna*, ironő, szül. Mezőnyáradon 1882 nov. 26. Előbb vidéki tanítónő volt, majd a fővárosba jött, ahol hírlapírói pályára lépett. Regényeket és novellákat írt. 1926 óta a Kis Ujság szerkesztője. *A köfalon túl* c. drámáját 1911. és *A spajzkulcs* c. bohózatát 1915. adták elő. Elbeszélései és regényei: *Kaleb*; *A jövő felé*; *Visszatér a múlt*; *Hárman*; *Van ilyen asszony is*; *A csodálatos sziget*; *Hill Mártha*; *A nagynő*; *Lángok, tüzek*; *Amíg egy asszony eljut odáig*; *A tengernek egy csöppje*; *A végzet és egy rongybaba*; *Patyolat*; *Sorsok, ha találkoznak*; *A padlás meg a halál*; *Lázadó sztv*; *Laterna magica*; *Márka*; *Amiért egy asszony visszafordul*; *Az ismeretlen fiatalember*; *Döcög a szekér*.

Széfer Jeciró, l. *Kabala*.

Széfer Tóró, l. *Tóra*, *Tóráírás*, *Tóra-olvasás*.

Szefirász hóómér, *Ómerszámlálás*. (L. *Szefiró*)

Szefiró (h.). Szó szerint: számlálás. Sz. napoknak nevezik ama hét hetet (negyvenkilenc napot), mely peszach és sovuósz között van. Bibliai törvény alapján (*Móz.* III. 23, 15.) peszach második napjától sovuószig, e napok számlálандók, innen az elnevezés. E napokban zsinagógai gyászt tartanak. Megnyilatkozik ez a következőkben: nincsenek esketések, tilos a nyíratkozás, a péntekesti lecho dódi dallama megváltozik, hangos ének- és zeneszótól tartózkodnak, szombatoként a mártírok lelki üdvéért imádkoznak (l. *Av horachamim*). Ezt a gyászt két okból tartják. A legenda szerint ez időtájt Akiba tanítványai között járvány ütött ki, mely rengeteg emberáldozatot követelt. Az (szefiró) ómer 33. napján szűnt meg. Ez a nap tehát nem gyásznappal (*Lagboómer*). A keresztes háborúk borzalmai ekkor szedték a legtöbb zsidó mártírt. Az újholdakon, miután félünnepek, sem tartunk gyászt és a sziváni napokon sem, miután azok már előkészületek a kinyilatkoztatásra. A szentség idejében e számlálás a kévék — az új termés — bemutatására vonatkozott (ómer), innen az elnevezés: *szefirász hóómér*. A számlálás manapság a mariv tefilló után következik, illetőleg az egész kadis után.

F. D.

Szefórim (h.). *Könyvek*, speciálisan héber könyvek vulgáris neve.

Szefórim chicónim, (h.) Magyarul: külső könyvek. (L. *Apokrifák*).

Szegál, a szegel levijim (magyarul: levita törzs) kifejezés rövidítése. Leviták (l. o.) szokták ősi nemességük írott jelekép nevük mellé függeszteni.

Szeged, tjv. Csongrád vm. lak. 119,109 (1920). A zsidók Sz.-n csak a XVIII. század végén telepedtek le. Szabad kir. városokban törvény nem tiltotta el a zsidók letelepedését, de a városok

privilegiumai meggátolták, mert ezek értelmében zsidókat lakószűk befogadni a hatóságoknak szabad tetszésére volt bízva. III. Károly király Luxenburgban 1719. évi május hó 21-én Sz. város részére kiadott nagy szabadalmi levélben világosan mondja a hatóságnak engedélyezett jogok során: «Polgárokat és lakókat kebelében befogadni; zsidókat és cigányokat megtérni vagy meg nem térni, a tanácsnak tisztében álland.» Amíg III. Károly idejében a legtöbb szabad kir. város a letelepülni szándékozó zsidók kérelmét elutasította, lakószűk sorából a zsidókat kizárta, második József császár uralkodása alatt több szabad kir. város a zsidók letelepülését megengedte és Sz.-en is 1784/5-ben több zsidó család nyert lakószűki jogot. Az 1790/1. évi országgyűlés által alkotott 38. t. c. segíteni akart a zsidók állapotán és elrendelte, hogy a zsidók minden szabad kir. városban megtartassanak és ha netán kiűzettek volna, ugyanoda visszahelyeztessenek. A reánk maradt régi okmányok alapján tényül fogadhatjuk el azt, hogy a zsidók csak II. József császár uralkodása alatt 1784/5-ben kezdtek Sz.-en letelepülni. 1792-ben 38 család, 1806-ban 62 család, 1808-ban 60 család 357 személy zsidó lakósa volt Sz.-nek, egy nagykereskedő Wodianer Fülöp, 10 kereskedő, 34 házaló, egy árendás és öt mesterember, — 1825-ben 111 család. 1831-ben 367 zsidó férfi lakott Sz.-en, akik közül már három zsidó újonek esik a Sz. városára kirozott 108 főnyi újonek jutalékából. 1848-ban összeírás 337 családfőt és 1682 lelket mutat ki, 1867-ben a hitközség 464 adóköteles tagot tüntet fel 1880-ban 827-et. 1870-ben 3628 zsidó lakó lakott Sz.-en. Az első ház Sz.-en az első zsidó letelepedő, Polák Mihály vette meg 1788-ban és a ház őreá át is iratott. A házvétel dolgában az első megszorítás nyomát 1795-ben találjuk, amikor Wodianer Fülöp elcsereálni kívánta házát, ami ellen mind az odavaló lakószűk, mind a helybeli páter piaristák és a plébános is protestált s a Nemes Választott Község is ellene volt, — a csere tehát megsemmisítettett. 1813/4. összeírás alkalmával Sz.-en 12 ház volt zsidó kézen. 1813-ban egy különös tájék mutattatott ki az aranykút és zsidó imádkozó hely körül, amely területen a zsidók vásárolhattak házakat, de ezen a térségen túl a házvétel zsidók számára tilos volt. A házkör igen kis kiterjedésű volt. 1844-ben 24 zsidó házbirtokos volt Sz.-en. A sz.-i zsidók 1859-ben nyerték el azt a jogot, hogy a város bármely részében ingatlanokat szerezhessenek. Ez a jog a város széplésére és kiépülésére kedvező hatással volt. Már az 1879-iki árvíz előtti korszakban a díszesebb házak egész sorát építik a város zsidó lakószűk. Az árvíz pusztításai után a rekonstrukció nagy munkájában buzgó áldozatkészséggel vettek részt a zsidók és versenyezve iparkodtak házat építeni és a belváros palotaszűki felépítéséhez hozzájárulni. Ebben az időben a város 170 házának zsidó a tulajdonosa. A kereskedés és házalás a zsidók főfoglalkozása volt. Az 1792-iki összeírásban a papon, kántoron, kisbírókn és tanítón kívül csak két aranyművest, két szabót, egy pipást és egy pálinkafőzőt találunk, a többi 32 család kereskedőből és házalókból állott. Eleinte különböző meg-

szorítások korlátozták a zsidó kereskedelmi tevékenységét. Nem vehettek részt a hetivásárokon. Később azonban a mult század 60—70. éveiben már élénk részt vesznek pénzügyes és kereskedelmi társulatok vezetésében, biztosítási ügynökségeket szerveznek és lényeges szerepet játszanak a zsidóknak a város kereskedelmének emelésében. A mult század III. tizedében a zsidókat felveszik a céhekbe. Egyes céhek még iparkodnak ezzel szemben nehezségeket támasztani, de a legtöbb céh elismeri zsidó mesterek avatását. A zsidók nemcsak iparosok lehetnek, hanem az egyes ipari szakosztályok vezetésével is zsidókat bíznak meg szaktársai. Vannak olyan iparágak, amelyeket túlnyomóan zsidók képviseltek, így az aranyműves és a kárpitós ipar. A város gyár- és iparában is jelentékeny szerep jut a zsidóknak. Mezőgazdasággal az 50 es években kezdenek foglalkozni a zsidók. A hitközség szervezete, szabályzata 1791 dec. havában készült a zsidó hitközségekben szokásos szabályok (tekónosz) mintájára. Ezen szabályokban foglaltatik többek között az is, hogy a «kisbíró» körüljárta a tagoknál és kopogtatással figyelmeztette őket, hogy a zsinagógába való menetel elérkezett. 1801 márc. 31. újabb szabályzatot készít a hitközség, amely szerint az ellenőrhöz beszolgáltatott gabellából kell fizetni hetenkint a rabbi és a kisbíró fizetését. Az 1818. év folyamán újabb szabályzatot alkottak, amely egy bíró, két esküt, egy pénztáros és két templomátya választását rendelte, akiknek feladata volt a hitközség elé tartozó és kerülő panaszokat eldönteni, ítéletet mondani és jogot szolgáltatni a feleknek. Aki az összehívott tanácskozásokon jogos ok nélkül meg nem jelenik, 6 forintot tartozott fizetni a zsidó kórház-kasszába, aki pedig két tanu igazolása szerint izgatott a hitközségi határozatok ellen, vagy az előjáróról nyilvános helyen, avagy boltokban tiszteletlenül nyilatkozott, azt 12 forinttal büntették. 1825-iki szervezet a község ügyeinek intézésére az előjáróságon kívül 31 tagból álló képviselőtestületet alkotott, melyet háromévenként választottak. 1833-ban bizottság foglalkozott a szabályok módosításával és behozta a választmányi tagok számára az eskütételt. 1842. évben és 1852. módosították a szabályzatokat, míg 1857-ben Bonyhádi cs. kir. megyefőnök ráoktroálta a hitközségre a szervezetet. A hitközség első alapszabályai 1863-ban létesültek, nagyrészt Löw Lipót főrabbi nagy gondnal és körültekintéssel készített tervezete alapján. Ezek nyomtatásban is megjelentek. 1863., 1867. és 1870. években módosították az alapszabályokat, míg a ma érvényben lévő szervezeti szabályzatot az 1908. évi nov. 8-án tartott közgyűlés fogadta el, ugyanez állapította meg a szolgálati és fegyelmi szabályzat rendelkezéseit, az 1903 márc. 10. alkotott nyugdíjszabályzat, az 1902 aug. 8. alkotott zsinagógai ülés jog nyilvánkönyvi szabályzata szabályozza a hitközség ügykezelését, jogait és köteleességét. (V. ö. Löw Immanuel és Kulinyi Zsigmond: A sz.-i zsidók.) A sz.-i hitközségi élet a levéltárban őrzött feljegyzések tanúsága szerint 1788 okt. 27. indult meg a közgyűléssel, mely a sz.-i zsidóság első

birájául Spitz Izraelt, néhai Rósa Izsó dr. volt hitközségi elnök dédnagyapját választotta meg. Ugyanekkor előjárók lettek: első esküdt; Deutsch Hirsch, második esküdt: Trebitsch József, pénztárosok: Herzel Jechezkel és Juda Leipnik, templomatyák: Mannsberger Gerzson és Kecskeméti Salamon. A közgyűlés után pár hónappal 1789 febr. 22. Jechiel választotta meg a hitközség első rabbijául, aki azonban csak nagyon rövid ideig 1790 dec. 19-ig működött. Utóda Bak Hirs lett, aki 53 évig, 1843 ápr. 28. bekövetkezett haláláig áldásos tevékenységet fejtett ki. A rabbiszékben Pillitz Dániel (l. o.) követte, aki 1847 ápr. 27. hagyta el állását. Három évig maradt ezután betöltetlenül a rabbiszék s a szabadságharc leveretése után, 1850 dec. 10. iktatta be a sz.-i zsidóság papi állásába Lów Lipót (l. o.), aki hatalmas tudásával és munkabíráásával a sz.-i zsidóság új korszakát teremtette meg. Lów Lipót, aki negyedszázados működésével örök emléket állított magának, nemcsak a sz.-i, de az egész magyar zsidóság szívében, 1875 okt. 13. költözött el az élők sorából. Örökébe 1878 szept. 8. fia, Lów Immanuel (l. o.) lépett, aki papi működésének félszázada alatt a világ legkiválóbb zsidó tudósainak sorába emelkedett és még ma is töretlen erőben végzi áldásos hivatását. Nyilvánvaló, hogy a sz.-i hitközség nagyszerű fejlődésében az oroszlanrész e nagy rabbikat illeti meg, de kétségtelen az is, hogy munkájukat a kiváló elnökök egész sora támogatta hathatósan. 1852 júl. 8. az addigi bírák helyébe első elnökül Pollitzer Salamont választotta meg a hitközség. Utódai: Ausländer Simon, Bamberger Sámuel, Reitzer Jakab, Prosznitz Vilmos voltak, majd 1882 óta Rósa Izsó dr. állott a hitközség élén egész 1918 máj. 25. bekövetkezett haláláig. Azóta Biedl Samu vezeti a hitközséget, mely az ő és elődeinek nagyszerű és fáradhatatlan tevékenysége révén meggyarapodott, anyagilag megerősödött és impozáns egységet mutató hatalmas hitközséggé fejlődött. A sz.-i zsidóság már 1789. folyamodott a hatósághoz zsinagógaépítési engedélyért, amelyet azonban csak 1803. kapott meg. Még ebben az évben felépült az emeletes zsinagóga, mely a mostani templom udvarán állott. A hitközség taglétszámának növekedése következtében új templomról kellett gondoskodni. Lebontották a régi templomot s helyén 1843 máj. 19. szokatlan fénnnyel szentelték fel a második zsinagógát, a mai régi templomot. Hatvan évvel később — 1903 máj. 19. — szentelték fel a mai új zsinagógát, mely az ország egyik legmonumentálisabb temploma és ma már országos elfogadott új formákkal gazdagította a zsinagógaépítést. Ezt a nagyszerű zsinagógát Baumhorn Lipót (l. o.) budapesti építész tervezte, híressé vált festett üvegablakai és a templomhajó óhéber ornamentikája pedig Lów Immanuel főrabbi tervei alapján készültek. Az új mellett a régi templom is megmaradt. 1869-ben a hitközség a kongresszushoz csatlakozott, ez a körülmény azonban nem idézett elő szakadást, mint ahogy azt más hitközségeknél láttuk. A sz.-i hitközségben alakulása óta tradíció a zsidóság egységének és osztatlan-

ságának fenntartása, ami kétségtelenül Lów Lipót és Lów Immanuel érdeme. Sz.-en a közös célért egyesültek és a legnagyobb harmoniában élnek egymás mellett a haladók és orthodoxok, a cionisták és nem-cionisták. A sz.-i hitközség tekintélyét és súlyát éppen tagjainak ez a megbonthatatlan egysége növelte meg és az a körülmény, hogy a magyar kongresszusi zsidóságot a felsőházban a hitközség főabbija, Lów Immanuel képviseli, aki ott országosan nagyra értékelt beszédeivel gyakran irányt szab a magyar zsidóság állásfoglalásának. Jóllehet, a cionizmus teljesen távol áll a hitközségtől, a Pro Palesztina (l. o.) akciót — nem politikai, de jótékonyági alapon — úgy erkölcsileg, mint anyagilag támogatja a hitközség. A tagoknál gyűjtőperselyek vannak kihelyezve, a templomban szabad adományokat felajánlani a Keren Kajemeth (l. o.) céljaira s maga a hitközség is jelentékeny összeggel támogatja Palesztina újjáépítési munkáját. A hitközség népiskolája 1844. létesült s azóta folytonosan fejlődött. Jelenleg hat tanerős az iskola s világos, higiénikus tantermei a legmodernebbül vannak felszerelve. A hitközség kebelében számos intézmény működik. Mindenekelőtt a Chevra Kadisa, melynek Bokor Adolf az elnöke. A Chevra tartja fenn a menházat és a szeretetházat, melyeknek 21 gondozottja van, a Varga Mihály elnöklése alatt álló Arva-egyesület létesítette az árvaházat, ahol 19 gyermeket nevelnek a leg gondosabban. A Nőegylet 1835-ben létesült s jelenlegi elnöknője özv. Holtzer Jakabné, a Leányegylet — Vas Klári vezetésével — népkonyhát tart fenn és a Betegségélyző-egylet, melynek élén Bokor Adolf áll, a szegénysorsúak ingyenes orvosi- és gyógyszerellátásáról gondoskodik. Újabb létesítménye a hitközségnek az 1927. épült pászkasütőde. A hitközség kulturális törekvéseinek szolgálatában áll az értékes tanítói könyvtár. Felbecsülhetetlen értéket képvisel Lów Immanuel ritka példányai révén méltán világhírű 6000 kötetet meghaladó könyvtára. A hitközségben Lów Lipót és Lów Immanuel munkái (l. o.) továbbá Löwinger Adolf rabbi tanulmányai jelentek meg. A sz.-i zsidóság történetét tárgyalja behatóan Lów és Kulinyi: *A Sz.-i zsidók 1785—1885 c. munkája*, mely 1885-ben jelent meg Sz.-en. A hitközség tagjai közül többen értek el előkelő pozíciót és visznek vezető szerepet a város társadalmi és gazdasági életében. Ezek: László Adolf és Weisz Aladár táb'ái bírók, Wimmer Fülöp a sz.-i kendergyár igazgatója és a kereskedelmi kamara elnöke, Vértes Miksa a kamara alelnöke, Varga Mihály a Kereskedők Szövetségének elnöke, Bokor Adolf a Lloyd Társulat elnöke, Reich Manó ny. áll. felsőkereskedelmi iskolai tanár, Pap Róbert, az Ügyvédi Kamara alelnöke. Kiváló szerepet játszott néhai várhelyi Rósa Izsó, aki országgyűlési képviselő, a hitközségnek és a sz.-i ügyvédi kamarának az elnöke volt és néhai Reiniger Jakab, aki ugyancsak az ügyvédi kamara elnöki tisztségét töltötte be. Egész sereg azoknak a zsidóknak a száma is, akik Sz.-ről elszármazva közéleti szereplésükkel és kulturális tevékenységükkel tűntek ki. Közülök a legkivá-

lőbbak : Kármán Mór (l. o.) a magyar tanügy halhatatlan apostola, Lów Tóbiás koronagyász (l. o.) és Lów Vilmos (l. o.), aki New-Yorkba szakadva a magyar költők angol fordításával végzett eléggé nem értékelhető magyar kulturális propagandamunkát. A hitközség évi költségvetése 185,669 pengő, melyből szociális és filantrópikus célokra 13,179 pengőt költ a hitközség. Ezenkívül számos nagyobb, főleg jótékony célú alapítvány van a hitközség kezelésében. Anyakönyvi területéhez Kistelek község tartozik. A hitközség lélekszáma kb. 8000. a családok száma kb. 2000, adót 2365-en fizetnek. Foglalkozás szerint a tagok nagy része kereskedő és iparos, de nagyon sokan működnek a különböző «lateiner» pályákon is. A hitközségnek a világháborúban résztvevő tagjai közül 116-an estek el. Sz. zsidósága az ellenforradalom és a nemzeti hadsereg megszerzésében is tevékeny részt vett. A hitközség mai vezetősége : Lów Immanuel főrabbi, Frenkel Jenő rabbi, Biedl Samu elnök, Varga Mihály alelnök kultusz-elöljáró, Schwarz Béla iskolai elöljáró, Bokor Adolf jótékonyági elöljáró, Neu Ernő pénzügyi elöljáró, Vértes Miksa gazdasági elöljáró, Pap Róbert jogügyi elöljáró, Faragó Lajos adóügyi elöljáró, Sebestyén József műszaki elöljáró. Gondnokok : Türk Salamon (Talmud Tóra), Hirschfeld Lipót (Anije Irénu) Winkler Ármin (Hachnoszász Kállo). Templomatyák : Fogel Ede, Lendvai Sándor, Reitzer Zsigmond és Schweiger Sándor. Iskolaszék : elnök az iskolai elöljáró, tagok (hivatalból) Lów Immanuel főrabbi, Katona Dávid jegyző, Fuchs Vilmos igazgató, V. Bárány Aranka tanító és Türk Salamon, (választás útján) Frenkel Jenő, Glücksthal Lajos, Holló Samu, Lánzi Adolf, Pick Jenő és Reich Manó. Nyugdíjbizottság : Elnök : Bodnár Géza, tagok : Grüner Géza, May Gyula, Reitzer Lipót, Vas Ignác és Winter Géza, jegyző : Katona Dávid. Főkántor : Lamberg Mór.

Szegénység. A zsidóság sohasem dicsőítette a szegénységet mint ideált — ahogy az Új-Testamentumban látható —, hanem szerencsétlenségnek és büntetésnek tekintette. Ez a szó óni szegényt s egyben szenvedőt jelent. A Bibliában felsorolt büntetések között, melyek Izraelt sújtják, ha engedetlenséget tanúsít Istennel szemben, ott találjuk e fenyegetést: «Gyermekei hontalanul bolyongani és koldulni fognak» (Zsolt. 109, 10). Nemcsak büntetés a Sz., de a próbátétel egyik fajtája is. Isten úgy teszi próbára Jóbot, hogy megfosztja minden vagyonától. A Biblia szerint a Sz. a restség következménye. «Még aludj egy keveset és rakd ölbe kezeidet, majd jó a Sz. mint egy vándor és a nélkülözés, mint egy pajzos ember» (Példab. 24. 33, 34) A Sz. erkölcsi veszélyeit tárják fel ezek a mondatok: «Ne adj nekem Sz.-et és gazdagságot, adj csak elég kenyeret, de ne annyit, hogy túljóllakjam s dölyfösen kérdejem: ki az az Isten? De ne tégy engem szegénné se, hogy fellázadva hűtelen legyek Hozzád» (Példab. 30. 8, 9). A Sz. ellen a Biblia tanítása szerint mindenkinek össze kell fogni. «Ne keményítsd meg a szívedet és ne húzd el kezedet a szegény testvéredtől. Segíts rajta és kölcsönözz neki annyit, amennyire szüksége van» (Móz. V. 15. 7, 8). A

Biblia szociális törvényei valósággal hadüzenetek az inség ellen és egységesen a Sz. megszüntetésére törekednek. De nemcsak a nyomor ellen küzd a Biblia, hanem védelmezi a szegény ember méltóságát és megakarja kímélni a lelki szenvedésektől is. «Aki a szegényt gúnyolja, az a Teremtőt káromolja» (Példab. 17. 5). A talmudi felfogás szerint nincs keservesebb, mint a kegyelemkenyér. «Aki társának kegyelemkenyerét eszi, annak számára elsőtől a világ». Az asztali imában is találunk hasonlót: «Ne engedd uram, hogy embertársaink adományaira szoruljunk!».

Szegényügy. A szegényekről és a gyengékről való szeretetteljes gondoskodás, mint a bibliai idők hagyománya, a talmudi korszakban is megmaradt. Ünnepi lakomát nem tartottak szegény nélkül és rendszeres segélyképen az ú. n. szegénytizedet kapták a szegények. Az alamizsnaadás már a bibliai idők moralistái szerint is Istennek tetsző, jámbor cselekedet volt (Példabeszédek, Szírach, Jób, Zsoltárok). Később a rabbik még inkább értékelték az adakozók érdemeit. A jeruzsálemi Templomban volt egy titkos kamra, ahol a jobb napokat látott szegények számára feltűnés nélkül lehetett elhelyezni az alamizsnát, pénzadományok számára pedig perselyek szolgáltak. A zsidó hitközségeknek már a talmudi időkben volt külön szegényügyi elöljárójuk, aki a szegényeknek élelemmel és ruházattal való ellátásáról gondoskodott. A perselyekből heti készpénzt kaptak a szegények, a tálból pedig mindennapi eleséget. Ellátásban részesültek az idegenek is, de csak a helyi szegények után. A középkorban a Sz. intézése az egyesületek kezébe került. A középkori Sz. fejlettségére jellemző, hogy Maimonides, saját kijelentése szerint, soha nem hallott olyan zsidó hitközségről, melyből a szegénykassza hiányzott volna. Keresztényekre is kiterjedt a zsidó jótékonyosság. A városokban az átutazó idegeneket családokhoz utalták be, amelyek teljes ellátásukról gondoskodtak. A XIII. sz.-ban Regensburgban találkoztunk először a zsidókórházzal (hekdes), amely kezdetben átutazó idegen zsidók szállása volt; később betegápolással foglalkozott. A Sz. további fejlődésének jele, hogy egyes hitközségekben külön otthonokat állítottak fel a szegény talmudisták számára, akik ezekben az otthonokban lakást és ellátást kaptak. A XIV. sz.-ban látjuk első nyomait annak, hogy a Sz.-et egyesületek (Chevrasz gemilusz chaszodim, később a Chevra Kadisa) karolják fel. A diaszpóra terjedésével a jótékonykodás számára új feladatok nyíltak. Mikor időről-időre nagy zsidótömegeket fenyegetett a rabszolgaság sorsa, így a Spanyolországból való kiűzetés után, különösen nagy súlyt helyeztek arra, hogy a foglyokat a szolgaságból kiváltsák. Alakult is egy nemzetközi szervezet (Velence volt a székhelye), amely a váltságdíjak gyűjtésével foglalkozott. A XVII. és a XVIII. sz.-ban a portugál hitközségek Amsterdamban és Londonban sok egyesületet létesítettek, amelyek a jótékonykodás legkülönbözőbb területein tevékenykedtek. A közjótékonyossággal is foglalkozó római hitközségnek már a XVIII. sz. elején hús szervezete volt. E szervezetek tevékenysége négy osztályba volt sorozva: 1.

Sz., 2. temetési ügy, 3. aggok ellátása, 4. kultusz ügyek. A szociális élet minden ágára kiterjedt tehát a hitközségek tevékenysége s már a középkor vége felé megvoltak csaknem teljes számban mindazok az intézmények, amelyek a Sz.-eket ma is intézik. (L. *Jótekonyság.*) V. A.

Szegfi Mór Mihály*, író és szabadságharcos, szül. Szillben (Somogy vm.) 1825 márc. 5., megh. Tabon 1896 aug. 28. Prágában és Berlinben tanult. A negyvenes években a Pesten működő magyar nyelvtérjesztő egyesület titkára lett. A szabadságharc alatt a tüzérségnél szolgált s a szenttamási ütközetben századosi rangot nyert el. Egyideig Szemere Bertalan titkára volt. A világhíri fegyverletétel után ő is emigrált s Berlinből, Párisból és Londonból küldött hírlapi tudósításokkal tartotta fenn magát. 1861-ben hazajött s nejének, Kánya Emiliának lapjánál, a Családi Körnél volt segédszerkesztő, később tanári diplomát szerzett s mint főreáliskolai tanár vonult nyugalmába. Írt költeményeket, tárcákat és elbeszéléseket az Életképekbe, a Zsidó Naptárba, a Pesti Divatlapba, a Hölgyfutárba, a Divatcsarnokba, Religióba, Családi Lapokba és Szépirodalmi Közönybe. Önálló munkái: *Magyar ragozási táblázat. Verzeichniss der ungar. Beifügungen* (1853); *Kis bajok, nagy gondok*. Regényes képek (1856); *A harmadik szomszéd*. Népies regény (2 köt., 1857); *A világ csudái* (1857); *Fenn és alatt*. Regény (4 köt., 1871). — Fia volt Sz. László*, a Fiumei Szemle szerkesztője.

Szeghalom, nagyk. Békés vm. 9460 lak. A Sz.-i hitközséget 1856. néhány Dévaványáról beköltözött zsidó család alapította. Ennek előtte zsidók egyáltalán nem is laktak Sz.-en. A kis hitközség első rabbijául Meisels Adolfot választotta, ki 1874. halt meg. 1867-ben alakult a Chevra Kadisa, 1889. épült fel a hitközség temploma és iskolája. 1908-ban létesült a Nőegylet, melynek Kohn Dezsóné az elnöknője. Hosszú évtizedeken keresztül nem történt semmi nevezetes a hitközség életében, amely az egyetemes kongresszus alkalmával kongresszusi alapra helyezkedett. Sz.-ről indult el különben Ivánfi Jenő (l. o.), a Nemzeti Színház egykori kiváló színésze karrierje. A kis hitközség évi 4000 P-s költségvetéssel dolgozik és 500 P-t költ szociális célokra. Anyakönyvi területéhez Füzesgyarmat, Vésztő és Körösladány községek tartoznak. Lélekszáma 168, a családok száma 63, adófizetőké 60. Foglalkozás szerint: 2 gazdálkodó, 50 kereskedő, 1 ügyvéd, 2 köztisztviselő, 2 munkás, 1 orvos és 5 iparos. A világháborúban résztvett 70 hitközségi tag közül hárman estek el. A hitközség mai vezetősége: Werner Henrik elnök, Schwarc Manó alelnök, Weisz Mátyás és Schillinger Aladár gondnokok, Farkas Miksa pénztárnok.

Szegő 1. Ernő, közgazdasági író, szül. Miskolcon 1886 júl. 3., megh. Budapesten 1927. A budapesti, berlini és genfi egyetemeken tanult. Miután jogi doktorátust szerzett, titkára lett a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamarának. A Pester Lloydba és más nagyobb fővárosi lapba számos közgazdasági tanulmányt írt. Munkái: *Tőzsdereform*; *A budapesti otthonmunka*; *Állami pénzügyeink reformjának közgazdasági szükségessége*.

2. **Sz. Gábor**, egyetemi tanár, matematikus, szül. Kúnhegyesen 1895 jan. 20. A bécsi egyetemen tanult s u. o. tett doktorátust, majd 1921. a berlini egyetem magántanára, 1925. rk. tanára lett. 1926-tól kezdve a königsbergi egyetemen a matematika nyilvános rendes tanára. Szaktanulmányai német és más külföldi folyóiratokban jelennek meg.

Szegöl, a héber magánhangzó-rendszerben az *e* neve.

Szegvári Andor, vegyészmérnök, szül. Budapesten 1897. A műegyetemet Charlottenburgban végezte és u. o. szerezte mérnöki diplomáját és avatták mérnökdoktorrá. A vegyészethen való rövid működésével is már általános elismerést vívott ki és a Kaiser Wilhelm Institut tagjává választotta. Itt dolgozta ki első találmányát, az «ultramicroscopot», amelyet a K. W. I.-nak ajándékozott. A világhírű Zeiss-gyár vette meg a microscop szabadalmi jogát és a vételár összegéből a K. W. I. az ajándékozó Sz. nevére kísérletezési alapítványt létesített. Sz. legnagyobb jelentőségű találmánya a gumminak hideg úton való előállítás. Ennek a találmányának bevezetésére alakult Amerikában az Annod Robber és mára a világ legnagyobb gummi-cégei a Sz.-féle eljárást alkalmazzák a gyártásnál. Sz. jelenleg az amerikai Goodrich pneumatikgyár egyik vezetője.

Székács Antal*, kereskedő, felsőházi tag, szül. Budapesten 1863. Tanulmányai elvégeztével belépett apja cégébe, a Schwarc-féle üveg-nyagykereskedésbe, melynek jelenleg főnöke. 1916. a Kereskedelmi és Iparkamara alelnökévé választották. A kurzus alatt kibuktatták, 1924 óta ismét kamarai alelnök. Mint a magyar kereskedelem egyik kiválóságát 1927. felsőházi taggá választották. V. A.

Székely. «Végbeli», vagy «határőr» elnevezéssel azonos Sz.-eknek az erdélyi határvidék egykori védőinek leszármazottait tartják és ezeket a magyar néprajzi tudomány az ősmagyarok magvának tekinti. Sebestyén Gyula kimutatta, hogy a Sz.-ek a kabaroknak (l. o.), vagyis a zsidó-vallású kozároknak (l. o.) egyenes leszármazottai. A kabarok, Konstantin bizánci történetíró szerint, alkották a magyarok első törzsét és Sebestyén azt bizonyítja, hogy ezeket a vitez előharcosokat rendelték Erdélybe a határ őrzésére Sebestyén a Sz. rovásírást is, mint ó-héber írást a kabaroktól származtatja. L. *Rovásírás*. U. L.

Székely 1. Arnold, zongoraművész, tanár, szül. Budapesten 1877. A Zeneakadémián Thomán István növendéke volt, majd állami ösztöndíjjal Berlinbe ment. 1907 óta a Zene-művészeti Főiskola zongoratanára. Oswald János nyugdíjaztatása után pedig a tanárképző vezetésével bízták meg. K. K.

2. **Sz. Artur**, közgazdasági író, szül. Kiskéren 1887 márc. 28. A budapesti és több külföldi egyetemen végezte a jogi fakultást. A doktorátus megszerzése után a Magyar Vegyészeti Gyárosok Országos Egyesületének, később a Magyar Vámpolitikai Központunk, 1916 óta pedig a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamarának lett a titkára, egyszersmind pedig igazgatója a Magyar Külke-

reskedelmi Szövetségnek és ügyvezetője a Magyar Vámpolitikai Központnak. Számos közgazdasági cikket irt napilapokba és folyóiratokba s több könyvet a háborús idők kereskedelméről, kiviteléről és gazdasági törvényeiről. Egyéb művei: *Az új autonóm török vámtarifa*; *A magyar külügyminisztérium külkereskedelmi szolgálata*; *Importörök kiskátéja*; *Kiviteli politikánk és a gazdasági válság*; *A Jugoszláviával, Romániával és Csehszlovákiával kötendő kereskedelmi szerződések*; *A kereskedelempolitika helyzete Európában és Magyarországon*; *Magyarország kereskedelmi szerződéses politikája*.

3. Sz. I. *Béla*, filmdramaturg, szül. 1890., megh. Los Angelesban 1928. Budapesten hírlapíró volt, 1920. Amerikába ment és a Metro Goldwyn irodalmi tanácsadója lett. 1927 végén a First National szerződtette fődramaturgnak.

4. Sz. II. *Béla*, író, szül. Bethlenben (Szolnok-Doboka vm.) 1892 jún. 1. Egész fiatalon újságírói pályára ment. Nagyváradon, majd Budapesten dolgozott különböző lapoknál. Kolozsvárott Mar-ton Ernővel (I. o.) együtt megalapította az Uj Keletet, később a Keleti Ujságot szerkesztette, majd ugyancsak Kolozsvárott *5 Órai Ujság* címen napilapot indított. Egyik alapítója és titkára volt az erdélyi és bánáti kisebbségi újságírók szervezetének. Részt vett az Erdélyi Zsidó Nemzeti Szövetség munkájában, a Keren Kajemeth megbízásából megszervezte a magyarországi Palesztina munkát és kezdeményezésére létesült a Magyar Zsidók Pro Palesztina Szövetsége (I. o.) is. Megszervezte még a ma már 16 országra kiterjedő *Aviva* leány vilámozgalmat s az Aviva világszövetségnek elnöke. Jelentékeny irodalmi működést fejtett ki. Megjelent könyvei: *Versek*; *Számvetések* (versek); *Vajudó-ország* (szociális tanulmány Palesztináról); *Mittelman* (egy zsidó Justizmord leleplezése) és *Máramaros*. Több zsidó tárgyú regényt fordított. A Jewish Telegraphy Agency magyarországi szerkesztője. V. A.

5. Sz. *Ferenc*, bankigazgató, szül. Alapon 1858 jan. 9. A kereskedelmi akadémiát Székesfehérvárott végezte és tanulmányainak befejezése után a bankszakmának szentelte magát. 1882-ben a Magyar Országos Bank tisztviselője volt, innen a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank kötelekébe lépett. 1892-ben az akkor alapított Belvárosi Takarékpénztár vezérigazgatójának, majd elnökének választotta. Ezenkívül vezérigazgatója volt, majd alelnöke az Angol-Magyar Banknak s elnöke több hazai pénzügyintézetnek és iparvállalatnak. Alelnöke a Pesti Lloyd Társulatnak. Ferenc József királytól udvari tanácsosi rangot kapott. 1892-ben akadémiai pályadíjat nyert *Valuták rendezése* c. munkájával. Számos közgazdasági dolgozata közül kiváló a *Pénzügyintézeteink reformjáról* irt műve. Szépirodalommal is foglalkozik; munkatársa volt a *Borsszem Jankó* élelaphoz is, amelynek több népszerű alakját (Seifensteiner Salamon, Mihaszna András) ő teremtette meg. A felekezeti élet terén is jelentékeny vezető szerepet visz. Az Országos Izraelita Patronage Egyesületnek megalapítása óta elnöke, a Ferenc József Országos Rabbiképző Intézet vezérelőbizottságának 1915 óta tagja, 1927 óta elnöke, az Izraelita Magyar Irodalmi Társu-

latnak megalapítása óta pénztárnoka. A háború előtt ő indította meg a magyarzsidóság egységesítését célzó mozgalmat és az egységes zsidó autonómiát előkészítő országos bizottság elnöke volt. A forradalmi időkben ő volt a Pesti Izraelita Hitközség elnöke, és nemcsak a hitközséget, de intézményeit is megmentette a hanyatlástól.

6. Sz. *Ignác*, szakíró, szül. Alapon (Fejér vm.) 1862. Sz. *Ferenc* udvari tanácsos testvéröccse. 1390 óta a fakereskedés terén működik Budapesten, több fatermelő vállalatnak volt igazgatója és igazgatósági tagja. 1894-ben megalapította a Magyar Fakereskedő c. szaklapot, melynek 1925-ig kiadója és főszerkesztője volt.

7. Sz. *Imre*, zongoraművész és zeneszerző, szül. Mátyfalván 1823 máj. 8., megh. Budapesten 1887. Tizenegyéves korában játszott először nyilvánosan. 1847-ben Párisban nagy sikerrel hangversenyezett Reményi Edével. Onnan Londonba került és 1849. tért haza, hogy részt vegyen a szabadságharcban. A fegyverletétel után ismét Londonba ment Reményivel. 1882-ben a Nemzeti Zenede tanára lett. Termékeny komponista volt és műveivel új irányt adott a magyar zongorairodalomnak. K. K.

8. Sz. *István**, klassz.-filológus, tanár, szül. Olaszkan 1863 máj. 24., megh. Budapesten 1925. A budapesti egyetemen tanult, ahol doktorátust és tanári diplomát szerzett. Több vidéki városban, majd 1903-tól haláláig a budapesti Tavaszmező-utcai főgimnáziumban működött. Munkatársa volt a Petz-féle Ókori Lexikonnak, a Scherr-féle *Geschichte der Weltliteratur*-ban pedig ő írta a magyar irodalmi részt. Az ifjúság számára latinnyelvű hetilapot szerkesztett. Művei: *De Suctonio C. Taciti imitatore*; *Suctonius Császárak életrajzai*; *Női életpályák*. Lefordította: Petronius Arbiter *Trimalchio lakomáját*, Gobi-neau *Renaissance*-át és latinnyelvű tankönyveket is irt. S. R.

9. Sz. *Mihály*, operaénekes, szül. Jászberényben 1901 máj. 8. Érettségije után a Zeneakadémián tanult. 1922-ben a Népoperában lépett fel először, 1923. pedig a m. kir. Operaház szerződtette. Főbb alakításai: Sarastro, Brogni, Sparafucile, Marke király, Madarász Henrik, Hagen, Pogner, Órgróf (Tannhäuser), Főpap (Sába király-
nője és Aida) stb.

10. Sz. *Nándor**, tanár, író, szül. Siklóson 1892 jún. 26. Polgári iskolai tanárképzőt végzett. Előbb a fővárosnál működött, azután a váci zsidó polgári iskola igazgatója lett, most Pestújhelyen tanár. Felelős szerkesztője volt a Szombat c. pécsi cionista lapnak, majd egyideig helyettes szerkesztője a Mult és Jövőnek. Jelenleg a Magyar Sion c. újkeresztény hetilapotszerkesztő. A numerus claususellen irt brosurája miatt fogházbüntetést szenvedett. Sok zsidó-tárgyú novella mellett regényeket irt. Ezek: *Az örök idegen*; *Krisztus apródjai*; *A messziről jött ember*. V. A.

11. Sz. *Sándor*, gépészmérnök és hidépítő, szül. Budapesten 1885. A műegyetem elvégzése után budapesti gyárak főmérnöke volt. Építette az Északi teherpályaudvart és víztornyot, a torontál-újvári kamarazsilipet. Önálló munkái: *A mozgófénykép vetítógép kezelése*; *A film tech-*

nikája; A film fejlődése születésétől a beszélő filmig.

12. Sz. Salamon, kémikus, szül. Győrött 1860 szept. 28. Tanulmányait a Műegyetemen végezte, majd diplomája elnyerése után az áll. vegyészletti állomáshoz nevezték ki vegyésznek, majd fővegyésznek, 1917. igazgatónak, 1921. pedig főigazgatónak. Fontos találmánya, melyet a Bpesti Ált. Közpoti Tejcsernok hoz forgalomba, a Sz.-féle gyermektej, ezenkívül az Ovola, Jovó, Dia-tej, Nephrit-tej és Fehérjés-tej, mind az ő készítményei. A gyermektáplálás, az élelmezés és a tej zsírtartalmának meghatározásáról több értékes tanulmányt írt. Jelenleg nyug. főigazgató. A zsidó közéletben állandóan tevékenykedik. 1919—1923-ig elnöke volt az óbudai hitközségnek s ő létesítette az új elemi iskolát; tagja volt a Joint-nak és a Magyar Zsidó Orsz. Szövetségnek alelnök volt válságos időkben.

13. Sz. Sámuel, hírlapíró, szül. Szillben (Somogy vm.) 1857 júl. 3., megh. Budapesten 1926 febr. 14. Már egyetemi tanulmányai alatt munkatársa volt több nagy lapnak Budapesten és Párisban. 1889-ben szerkesztette a Párisi Magyar Értesítőt és tudósította a Budapesti Hirlapot. 1892-ben leleplezte a francia-orosz entente egyik legfőbb létrehozóját, Mohrenheim orosz nagykövetet, mint a Panama-botrány részesét. 1894-ben megalapította és szerkesztette a Politikai Hetiszemlét 1921-ig. Emellett írt hadtörténelmi tanulmányokat a Ludovika Akadémia közlönyébe és a Történelmi Tárbá. Könyvalakban megjelent munkái: *Felelős-e a zsidóság az ország romlásáért?; Egy újságíró élményei.*

Székely-Kovács Olga*, festő, szül. Budapesten 1901. A Műcsarnok 1921 kiállításán egy női akttal az Erzsébetvárosi Kaszinó díját nyerte el, majd kisebb gyűjteménnyel mutatkozott be az Ernst Múzeumban (*Anyja gyermekével*). Közben a newyorki Anderson Galleryben rendezett kiállítást.

Szekeres Ferenc, orgonaművész, szül. Budapesten 1896. Középszkoláit Budapesten végezte, azután a Zeneművészeti Főiskola növendéke lett. Még nagyon fiatalon zeneiskolát nyitott és az első jazz-zeneiskolát is ő alapította meg Magyarországon. Zeneirodalmi értekezései külföldi szaklapokban jelennek meg. Operettjei: *Délibáb; Szeressük egymást; Petőfi*. Zenedarabjai *Hardy Evans* név alatt jelentek meg Amerikában. k. k.

Székesfehérvár, tjv. 39,109 lak. Sz.-on, e nagymúltú, ősi koronázó városban már IV. Béla korában, a XIII. sz.-ban laktak zsidók. Arra nézve pedig pozitív adat van, hogy a XIV. sz.-ban Sz.-on volt az ország legtekintélyesebb hitközsége, melynek előjárói 1406-ig több ízben intézték a zsidóság országos ügyeit. Ez előjárók közül azonban a krónikák névszerint csak Salamont (l. *Székesfehérvári Salamon*) említik. Ulászló király nejének, Candalei Annának megkoronáztatási ünnepélyén is részt vettek a Sz.-i zsidók, akik fényesen fogadták és gazdag nászajándékot adtak a királynénak. Ez alkalommal közbenjártak a királynénál a pozsonyi zsidók érdekében s a királynő 1503 jún. 20. leiratot is küldött Pozsony városához, melyben azt írja, hogy

«mi soha sem fogjuk túrni, hogy a zsidókat az igazság ellenére elnyomjátok és megkárosítsátok, hanem őket kiváltságaik értelmében védelmezni és segíteni fogjuk». A XVI. és a XVII. sz.-ban is virágzó hitközség volt Sz.-on, amelyről egy olaszországi történetíró is megemlékezik munkájában. E hitközség gerincét azok a gazdag zsidók alkották, akik az ostromra készülő császári hadak elől menekültek Budáról Sz.-ra. A törökök kiűzetése után a Sz.-i hitközség is megszűnt s a városból hosszú évtizedekig ki voltak zárva a zsidók. Az első zsidó család, mely II. József császártól nyert letelepedési engedélyt, Stern Chajim családja volt, kinek itt vendéglője volt vásáros hitsorsosai számára. Az 1839—40-iki országgyűlés 29-ik törvényeikke, mely a szabad királyi városokban engedélyezte a zsidók letelepedését, megszüntette a mintegy 150 éves száműzetést, Mindjárt az első években 20—21 zsidó család telepedett le Sz.-on s Pillitz Dánielt rabbi-juknak választva, hitközséget alapítottak, melyet 1842 dec. 2. tartott ülésén a városi tanács is elismert. 1843-ban Pillitz Dániel a szegedi hitközség rabbija lett s utána Zipser Mayert választották meg, aki modern gondolkodású, tudós rabbi volt s a Chevra Kadisa, az iskola és más intézmények létesítésével megvetette alapját a hitközség további fejlődésének. Az ő modern szellemű működése miatt tört ki a viszály a hitközség kebelében, mely a hitközség kettészakadására (l. *alább orthodox hitközség*) s 1858. Zipsernek, kit Rohoncra hívtak, a távozására vezetett. 1868-ban Kohut Sándor lett a rabbi, aki 1874. Pécsre távozott. 1888-ban Steinhercz Jakab foglalta el a rabbiszéket, aki mozgalmat indított, hogy a hitközség időközben megszűnt iskoláját újból megnyissa. Ez 1889. be is következett, 1892. épült fel a négytanerős iskola új díszes épülete. 1894-ben a hitközség akkor megválasztott titkára modern alapon szervezte meg a hitközség adminisztrációját, a hitközségi élet az új alap-szabályok hatása alatt jelentős lendületet nyert, a tagok száma évről évre emelkedett. A hitközség kezdetben egy bérházban tartott istentiszteletet s 1862. épült fel a mai templom, melyet 1892. szereltek fel orgonával s ugyanez évben szervezték meg női énekkarát. A hitközség fennállása óta számos intézményt létesített. Ezek: a Chevra Kadisa, a Nőegylet, a szegény gyermekeket felruházó Krajcáregylet, a Betegsegélyző egylet, a héber továbbképzőt fentartó Talmud-Tóra, a vallási hagyományokat ápoló Solós Szendős egylet, a zsidó tudományt ismertető Kultúregylet és a Leányegylet, mely népkonyhát tart fenn. A hitközség Perl Miksa elnök kezdeményezésére létesített még iskolája mellett egy nagyobb torna és játszóteret, Grünfeld Jakab elnöksége alatt pedig egyemeletes épületet vásárolt árva és aggintézet céljaira, mely intézetek rövidesen megnyílnak. A hitközség hatvan jótékony és kulturális célt szolgáló alapítványt kezel. A szociális és filantrópikus célokra nagy összeget áldozó hitközségnek kb. 2000 a lélekszáma, s 600 adófizető tagja van. Foglalkozás szerint a hitközségi tagok túlnyomó részben kereskedők, iparosok, vállalkozók, de vannak szép számban ügy-

védek, orvosok, mérnökök, tisztviselők, földbirtokosok és nagybérlok, akik közül a város társadalmi és gazdasági életében többen játszanak előkelő szerepet. A hitközségnek a világháborúban résztvevő tagjai közül 43-an estek el. A hitközség ügyeit egy albizottságokra osztott 72 tagú képviselőtestület és egy 19 tagból álló előljáróság intézi. A hitközség mai vezetősége: Hevesi Ferenc dr. főrabbi, Löwy Károly dr. a Sz.-i ügyvédi kamara elnöke, elnök, Freud Manó bankigazgató pénzügyi előljáró, Bruszt Ármin kultusz-előljáró, Hoffmann Lajos gazdasági előljáró, Petó Miksa alapítványi előljáró, Heuman József dr. kultúr-előljáró, Neuhauser Imre adóügyi előljáró, Ofner Mór pénzügyi ellenőr, Márton Jakab tanügyi előljáró. A Chevra Kadisa elnöke Bernstein Sámuel, alelnöke Grosz Bernát, hitközségi titkár Fodor Mór, rabbi-helyettes hitoktató Mermelstein Mór és főkantor Grüner Bernát. A Sz.-i (orthodox) hitközség 1863. alakult meg hivatalosan, miután akkor érkezett meg a királyi kancelláriától a leirat, mely megengedte, hogy a már 1861. külön párttá alakult 90 személy orthodox hitközségbe tömörüljön. Az anyahitközség kettészakadásának közvetlen oka, hogy a reformérzelmű rabbi több olyan újítást — orgona, női kórus — vezetett be, amely ellen a kisebbségben levő vallásos párt tiltakozott. Miután a tiltakozásnak nem volt foganatja, megtörtént a különválás. Az új orthodox hitközség megalapítását Schlesinger Dávid és Lázár földbérlok 5000 forint és 100 dukátos nagyobb adományokkal tették lehetővé. Ebből és a tagok adományaiból vásároltak telket és építették fel 1870. a templomot. A hitközség egyenletes fejlődést mutat s tagjainak száma rövidesen elérte a 140-et. 1893-ban már földszintes székházat építtetett a hitközség s a székházra 1927. egy emeletet húzatott. 1925-ben Talmud Tórát létesített, amelyben nagyrészt magyar nyelven folyik az oktatás. Van ezenkívül a hitközségnek rituális fürdője és egy állandó bizottsága, mely a szegények gondozásával és támogatásával foglalkozik. A hitközség első rabbija Fischer Gottlieb volt, jelenleg Heinrich Ármin a hitközség szellemi vezetője, aki éppúgy, mint elődei, nagy eredményeket ért el a vallásos élet elmélyítése terén. A hitközség tagjai közül a város gazdasági életében is jelentős szerepet visz Weisz Miksa kereskedelmi tanácsos, a Sz.-i Kereskedelmi Csarnok elnöke, akinek börgyára állandóan 30—40 munkást foglalkoztat. A hitközség 11,000 pengős költségvetéssel dolgozik s 1200 pengőt fordít szociális és flantropikus célokra. A hitközségnek a hozzátartozó Aba községgel együtt, lélekszáma 139, a családok száma 92, adófizetőké 134. Foglalkozás szerint 4 nagykereskedő, 1 gazdálkodó, 52 kereskedő, 1 ügyvéd, 15 munkás, 2 nagyiparos, 1 orvos, 15 magántisztviselő, 25 iparos, 1 mérnök, 9 magánzó, 5 egyéb. A hitközség a háború alatt a testvérközséggel együtt közös népkonyhát tartott fenn. A világháborúban résztvevő 50 tagja közül 9-en estek el. A hitközség mai vezetősége: Elnök Kálmán Sándor, alelnökök Krausz Soma és Deutsch Zsigmond, pénztáros Strausz Miksa, ellenőr Roth Jakab, titkár Reich Dezső.

Székesfehérvári Salamon. Zsigmond király uralkodása idején élt 1396 körül. Ő volt az első zsidó népmegbízott, aki az országban levő minden zsidók nevében és képviselőként megjelent a király előtt és szót emelt a zsidóság jogaiért (l. *Zsidó népmegbízottak*). A zsidóság ekkor ismét szorongatott helyzetben volt, mert azok a kiváltságok, amelyeket IV. Béla kiváltságlevelével kaptak (l. *Béla IV. zsidótörvénye*), teljesen feledésbe mentek. A zsidóknak volt ugyan tudomásuk arról, hogy van egy régebbi törvény, amely számukra kiváltságokat biztosít, de nem ismerték a törvény szövegét és magának a törvényes okiratnak sem voltak a birtokában. Arra törekedtek hát, hogy valami módon az okirat birtokába jussanak. Mikor megtudták, hogy az okirat eredetijét a székesfehérvári káptalan levéltárában őrzik, megbízták Salamont, aki minden valószínűség szerint Székesfehérvárott lakott és talán a községben vezetőszerepet vitt, hogy kérje a királytól az okirat hiteles másolatának kiadatását. Salamon ekkor a maga és a magyar királyságban lakó zsidók nevében a király elé járult, az idők szellemének és követelményeinek megfelelően bizonyosan kellő anyagi felkészültséggel, mire Zsigmond 1396. utasította a székesfehérvári káptalant, hogy kerestesse ki a kért okiratot és annak hiteles másolatát adja ki Salamonnak és a királyságban lévő többi zsidónak, hogy jogaikhoz hozzájuthassanak. A káptalan valóban meg is találta IV. Béla kiváltságlevelét és a király utasítása szerint azt kiszolgáltatta Salamonnak. Salamonnak így igen jelentékeny szerep jutott abban, hogy a zsidók Zsigmond alatt, ha nehezen is, de lassan visszaszerzhették régi jogaikat. V. ö.: *Kohn S., A magyar zsidóság története.* U. L.

Székesfehérvári törvényhozás. 1526., a mohácsi vész után a zsidók megpróbáltatása újból elkezdődött. Az ország ezer sebéért ismét csak a zsidókat okozták. Ma már köztudomású, hogy nem a zsidók voltak a kincstári jövedelmek sikkasztói és a közhivatalok lezüllesztői; a fő- és alispánok pocsekolták el az adópénzeket, a köznemesség pedig nem akart hadiszolgálatot teljesíteni. Mégis két hónappal a nagy katasztrófa után, nov. 9. a székesfehérvári országgyűlés törvényben rendelte el a zsidók kiűzetését az országból. Pedig a zsidók is rettenetesen megszenvedték a török megszállást. Pécsen lemészárolták őket; aki pedig csak tehetett, mint a lakosság nagy része, menekült Bécs felé. A főurak és a gazdag polgárok egész hajórajjal menekültek felfelé a Dunán. Mária királyné mégis csak a zsidóktól vette rossz néven a menekülést és okt. 9. elrendelte, hogy Pozsony városa ne bocsássa vissza többé a várossal együtt nem érző zsidókat, akik a veszedelem idején megszöktek. A rendelkezések mögött azonban igen anyagias szempontok húzódtak meg, az ország királyválasztásra készült és Szapolyai János pártja, mint Ferdinánd táborá azzal igyekezett megnyerni a városok rokonszenvét, hogy a városi polgárságot megszabadítja hitelezőiktől és olcsón hozzájuttatja őket ingó és ingatlan vagyonokhoz. Noha az országgyűlés meghozta a kiűzetésről szóló tör-

vényt, Ferdinánd azt nem szentesítette, helyette Mária királyné adott engedélyt Pozsony, Sopron és 1537. Nagyszombat városainak a zsidók kiűzetésére. Történelmi okmányok szerint a rendeletet csak részben hajtották végre és a zsidóellenes hajsza inkább csak zaklatásokban nyilvánult meg. 1539-ben Ferdinánd maga rendelte el a nagyszombatiaknál, hogy a ki nem űzött zsidókat ne bántalmazzák. U. L.

Szelichosz napok, tágabb értelemben minden oly nap, melynek imarendjébe szelichosz is van illesztve. Szűkebb és használatos értelmében a ros hasónót megelőző s a ros hasónó és jom kippur között levő napok, melyeknek hajnalán a sacharisz imát megelőzőleg istentiszteletet tartanak. A Sz.-napok mindig vasárnap reggel kezdődnek. Ha a ros hasónó a hét csütörtökére vagy szombatjára esik, úgy a megelőző vasárnapon, ha hétfőre vagy keddre úgy még egy héttel előbb kezdődnek a Sz. Legkorábban Sz. első napján és a ros hasónó előnapján kezdik az istentiszteletet. Több helyütt e két napot bőjtölnek meg vagy más Sz.-on is bőjtölnek. Egyes vidékeken, ahol dívik még a *Schulklopper* intézmény, a község szolgálja kopogtatással ébreszti a hívőket és hívja őket isten tiszteletre. A Sz. imarendje a következő: *Asré fél kaddis*, ez utóbbi, különösen első nap, a hagyományos dallammal. Bevezető ima (*lechó Hasém* stb. stb.), majd a szelichók sorát megnyitó ú. n. *peszichó*, melyet *él erech apájim* követ. Majd három *szlichó*, egy-egy után *él melech josév* (l. o.), végül a *pizmón* refraines dal, külön-külön hagyományos melódiával. Befejező rész: bibliai versek, végül a rövidebb *vidduj* könyörgések. Ez a Sz.-i imarend mindennapos. Szlichosznál csak az előimádkozón van tallisz (l. o.). [Szlichoszt mondanak még minden bőjtőnapon a sacharisznál, jom kippurkor minden imánál, jom kippur kótónál a minchónál; l. a vonatkozó helyeket.] F. D.

Széli György, komponista, szül. Budapesten 1897 jún. 7. Bécsben tanult a Zenekonzervatóriumban. 1919-ben Prágában lett karmester, aztán Budapesten, Strassburgban, Darmstadtban és Düsseldorfban működött az ottani operáknál, 1924 óta pedig a berlini állami Operaház első karnagya. Írt szimfóniákat, variációkat, egy zongorakvintettet. K. K.

Szemere, 1. Lenke, festő, szül. Budapesten 1906. Az Omke művésziskolájában kezdte tanulmányait, majd a Képzőműv. Főiskolán folytatta. 1927-ben gyűjteményes kiállítása volt festményeiből és rajzaiból. Az élet sötét oldalát, a szerencsétleneket, nyomorultakat festi (*Csavargó, Bányamunkások, Részegek, Pupos kis fiú*), tompa, szürke színekkel. A Benezúr Társaság és a Szinyei Társaság munkáit díjjal tüntette ki. F. B.

2. **Sz. Miklós**, közgazdász, szül. Nagyváradon 1887. A Biharmegyei Takarékpénztár vezérigazgatója, társelnöke a Romániai Gyáriparosok Országos Szövetségének. Több közgazdasági cikket és értekezést írt.

3. **Sz. Samu**, tanár, szül. 1881. A bölcsészdoktori oklevelet és a középiskolai tanári képesítést a magyar, német és latin nyelvekből Budapesten szerezte meg. Előbb a II. kerületi állami főreáliskolának tanára volt, 1927 óta az Országos

Izraelita Tanítóképző Intézetnek igazgatója. Aelnöke az Imít felolvasó bizottságának s egyik szerkesztője az Imít évkönyvnek. Erdemes munkása a filozófiai irodalomnak s ilyen vonatkozású tárcái a Pester Lloyd és más lapok hasábjain jelennek meg. *Giordano Bruno*-ról szóló könyvét az Akadémia adta ki, fordításai (*Bruno és Winđelband: Praeludien* [2 köt. 1925.]) a Filozófiai Írók Tárában jelentek meg. Felesége Horvát René dr. felsőkereskedelmi iskolai tanárnő, tagja a budai hitközség képviselőtestületének s elnöke a Budai Nők Kulturális és Jótékonyági Egyesületének. Hosszabb ideig az Ujság belső munkatársa volt. F. D.

Szemet szemért (*jus talionis*) megtorlási jog, mely a büntetést teljesen a kár mértékéhez szabja, azzal azonossá teszi. A Tóra erre vonatkozó rendelkezése a következő: «Ha valaki embertársán testi sértést követ el, amit ő tett, azt tegyék vele (*Móz. III. 24. 18*) és ha baleset történik, akkor fizess életet életért, szemet szemért, fogat fogért, kezét kezért, lábat lábért, stb. (*Móz. II. 21. 23*). «Ha valaki ellen hamis tanu kel ki, hogy őt jogsértéssel vádolja... tegyetek vele úgy, mint ő szándékozott cselekedni testvérével... Ne sajnáld: életet életért, szemet szemért, fogat fogért, kezét kezért, lábat lábért». A talmudi, illetve mid-rási kommentárok ad absurdum vezetik a törvény szószerinti felfogását, részletesen és aprólékosan tárgyalják a Sz. parancsát, de ezek csak kazuistikus fejtegetések, az élő joggyakorlat a jus talionist rég eljettette. Így: *Makkót* l. 6. szerint a hamis tanukat csak akkor ölik meg, ha a halálos ítéletet a vádlott előtt már kihirdették, a szadduceusok szerint pedig akkor, ha a halálos ítéletet már végre is hajtották. Az alapelveknek ez a tisztázatlansága, a folyton megújuló diszkusszió is azt bizonyítja, hogy a jus talionis nem lehetett az élő jogrendszer alkotóeleme, mert tényleges alkalmazás esetén ily jogbizonytalanság elképzelhetetlen volna. A tórai szövegről egyébként tudjuk, hogy az szóról-szóra egyezik a babiloni Hammurrábi-kódex idevágó szavaival és így közkeletű jogi frázissal állunk szemben (kb. olyan, mint: «széget szeggel»), melyet a babiloni törvénykönyv még eredeti értelmében alkalmazhatott, de a tórai joggyakorlatban már ellentmondások merülnek fel ellene. Így a hamis tanu nem okozhatott valakinek szemkiszúrást, kézeltörést, hisz ilyen büntetést a törvény nem ismer. A jogi formula megmaradt, de értelme változáson ment át, miként az a nyelvben a szavakkal is megtörténik. További bizonyítékokul álljanak a következő helyek: Josephusnál olvassuk (*Antiqu. 4, 8, 35*): «Aki mást megcsónkított, ugyanazt szenvedje el, ha csak a megcsónkított nem találja előnyösebbnek váltságdíjat elfogadni. Mert a törvény fe jogosítja a károsultat a kár megbecsülés szerint való áthárítására.» *Talmud Bábi Kama* 8, 1: «Aki másnak sérülést okoz, ötfelét tartozik megtéríteni: a károsulást, a fájdalomdíjat, a gyógykezelési költséget, a munkamulasztási kárt és a szégyenkezést. A károsulást hogyan térítheti meg? Ha szemét vakította meg, vagy kezét törte le, a károsultat (képletesen) rab-szolgának tekintjük és megbecsülük, hogy a vásáron mennyivel ér kevesebbet, mint azelőtt»

(és az értéksökkenést kell megfigyelni). *Mechilta Móz.* II. 21. 23.-hez: Rabbi mondá: «Életet életért» alatt pénzbeli kártérítést kell érteni. Számos más helyen és különböző tekintélyektől ugyanazt olvassuk és egyik helyen ezt a megokolást hozza: Ha a kártevő vak volt és mást megvakított, stb., mikép lehet rá szószerint alkalmazni a büntetést. (Nyilvánvaló tehát, hogy más esetekben sem alkalmazzák szószerint a Sz. parancsát, hanem pénzzel kártalanítják a sértettet.) (*Bábá Káma* 84 a.) A Talmud tehát ezt a büntetésformát egészben véve végrehajthatatlannak tartotta. (L. *Megtorlás*).

F. M.

Szemlér Mihály*, festő, szül. Budapesten 1833., megh. u. o. 1904. Művészeti tanulmányait Budapesten és Bécsben végezte. Sok történeti tárgyú rajzot, litográfiát, rézkarcot és képet készített (*Gara nádor megmenti Mária királynőt; Petőfi halála*). Táj- és genréképeket is festett és több értekezést írt a rajztanítás módszeréről. Sz. G.

Szemnitz Juda Árje, rabbi, megh. Pesten 1843. Előbb Alistálon működött, de a húszas években Óbudára hívták meg rabbisági ülnöknek. Münz Mózes főrabbisága idején. Bevezetést írt a *Daász Zekénim* c. munkához.

Szende Pál, közgazdasági és szociológiai író, v. pénzügyminiszter, szül. Nyirbátorban 1879. Miután jogi tanulmányait elvégezte a budapesti tudományegyetemen, 1904. ügyvédi oklevelet szerzett. Négy évi ügyvédi gyakorlat után az Orsz. M. Keresk. Egyesülésnek főtítkára lett és több nagy akciót vezetett a magyar kereskedelem érdekeinek védelmében. A világháború vége felé a radikális polgári pártnak egyik vezető embere lett. 1918 októberében a Károlyi-kormány pénzügyminiszteri államtitkárává, novemberben pedig pénzügyminiszterévé nevezték ki. A proletárdiktatúra kikiáltása után lemondott a miniszterségről és kevéssel utóbb Bécsbe emigrált. A Huszadik Század főmunkatársa volt. Művei: *Önálló vámterület és osztályharc; Werböczi; Az adórendszer igazságtalanságai; Nemzeti jog és demokratikus fejlődés; Adóreform és osztálytagozódás; Az adóreform; Háborús adópolitika; Die Krise der mitteleuropäischen Revolution; Új október felé; Verhüllung und Enthüllung; Eine soziologische Theorie der Abstraktion; Soziologische Gedanken zur Relativitätstheorie*. Sz. G.

Szendró, nagyk. Borsod, Gömör és Kishont ezidőszertől egyesített vm. 2964 lak. A Sz.-i (orthodox) hitközség — régi okmányok tanúsága szerint — 1776. alakult. Az alapítók között volt Kohner Ábrahám, a Kohner bárók egyik őse és Frankl Selig, aki testvérbátyja volt néhai Fraknói Vilmos püspöknek (l. o.). A hitközség első rabbija R. Tannenbaum Wolf (szül. Bodoló, Abauj vm. 1787., megh. Verpelén 1873.) szentéletű tudós férfi volt. Több bibliai és halachikus kommentárt írt (*Rechovosz Hanóhor, Palgé Majim, Ajelesz Hasachar*). Ő alapította 1836. a Sz.-i jesivát, mely egyike volt az ország leglátogatottabb jesiváinak. Messze földről özönlöttek ide az ifjak, akiknek számára Tannenbaum rabbi menzát is alapított. Utóda, Szófer Mózes alatt is virágzott a jesiva, melynek számára a következő rabbi, Szófer Simon szép, stílusos tanházat építtetett. Jelenleg

Altmann Simon főrabbi vezetése alatt állandóan 25—30 növendék látogatja a jesivát. Elemi iskolája 1831. Talmud Tórája 1854. nyílt meg. Intézményei: a Chevra Kadisa, az Örökmeccs egyesület, a Koma-egyesület, újabb egyesületek: a Jótékonyági egyesület (vezetője: Liebermann Izidor), a nagyértékű talmudi könyvtárral rendelkező Sász Chevra, melynek Altmann Simon főrabbi az elnöke és az Ivrit kultúrkör, melyet Drexler Dezső és Liebermann Izidor vezetnek. A hitközségnek egy Besz Hamid-ráson kívül van szép nagy temploma, mely 1830. gróf Csáky István hathatós támogatásával épült. A hitközség tagjai közül többen — így Ausländer Bernát, Weiszlovits Sidney, id. Krausz Adolf és Hartmann Zsigmond — vezetnek kisebb-nagyobb mintagazdaságokat. A hitközség életében nagy szerepet játszott néhai Fodor Mór tb. vármegyei főorvos, akit közéleti érdemeinek elismeréséül Sz. község díszpolgárául választott. Fodor részt vett az Országos Orvosszövetség nyugdíjintézetének megalapításában és a budapesti Pázmány Péter Egyetem arany diplomával tüntette ki. Sok orvosi és társadalomtudományi cikket, azonkívül verseket írt különböző vidéki lapokban. Sokáig volt a hitközség elnöke, 1917. halt meg. A hitközség anyakönyvi területéhez Edelény, Rakaca, Szend, Meszes, Abod, Galvác, Szalonna, Martonyi, Alsótelekes, Rudabánya, Szuhogy, Ormospuszta, Disonshorvát, Szuhakálló, Kelecsény, Jákfalva, Dövény, Sajókaza, Nyárad, Zubogy, Boldva, Szilit, Szivák, Finke, Nyomár, Lak, Hangács, Damak, Balajt, Szendrőlád, Ládbesenyő, Borsod, Debréte, Szakácsi, Irota és Viszló tartoznak. Lélekszáma: 260, a családok száma 55, az adófizetőké 62. Foglalkozás szerint: 5 nagykereskedő, 4 gazdálkodó, 1 tanító, 14 kereskedő, 1 ügyvéd, 1 nagyiparos, 2 orvos, 6 magántisztviselő, 8 iparos és 13 egyéb. A világháborúban 36-an vettek részt és 4-en estek el. A hitközség mai vezetősége: Altmann Simon főrabbi, id. Krausz Adolf elnök, Liebermann Zsigmond gondnok, Friedmann Ignác pénztárnok, Einhorn Ignác ellenőr, Drexler Dezső jegyző.

Szenes, 1. András, festő és grafikus, szül. Szolnokon 1896. Budapesten elvégezte a műegyetemi tanulmányokat, azóta állandóan külföldön, Münchenben és Párisban él. Résztvesz az újtörekvésű magyar művészek társaságának, a KÜF-nak kiállításain. Több külföldi folyóiratnak Dugó álneven állandó rajzolója és néhány illusztrált könyvével komoly sikereket ért el. K—A.

2 Sz. Árpád, festő, szül. Budapesten 1898. Esztendőig élt Párisban, ahol kiállított a Galerie Taurau-ban és a Salon des Indépendentsban. 1927. a «Les meilleurs et les pires» pályázaton negyven száz pályázó közül a negyedik lett. Kompozíciókat és portrékat fest; nagy színérzék és eredeti felfogás jellemzik képeit. A legújabb művészeti irány követője.

3. Sz. Béla, író, szül. Budapesten 1894. jan. 18., megh. u. o. 1927. Egész fiatalon az A Napnak, majd a Pesti Hirlapnak belső munkatársa volt. Ide írt «Szenes ember» néven humoros karcokat, melyek csakhamar népszerűvé tették. Ezeket *Szenes ember könyve* címen (1916) ki is adta. Humoros regényei és novellás kötetei: *A kristóf-téri Kolumbusz* (1918); *Pest* (1919); *Csibi* (ifjúsági

regény, (1919); *Vidám írások* (1920); *A tizenegyetik parancsolat* (1921); *Aladár* (1921); *Gyurika* (1921); *Tizenharmadikán, pénteken* (1922). Sokkal jelentékenyebb sikere volt azonban a színműírás terén. Vigjátékai, melyek a pesti néplélek visszatükrözései, nagy sikereket hoztak számára. Könyvalakban is megjelent vigjátékai: *Vasárnapeste tízkor* (1920); *A buta ember* (1921); *Agazdagleány* (1921, németül Endstation címen); *Holdvilág* (1924); *Hűsz egyfelvonásos* (1924); *Az olasz asszony* (1925); *A csirkefogó* (1925); *Az alvó férj* (1926); *Nem nőszülök* (1927). Legtöbbjét a Vígsházban adták elő, némelyeket több százszor, főleg két utolsó darabjának volt rendkívüli sikere.

4. Sz. *Erzsi*, költő, szül. Nagymihályon 1902. Verseit megkapó egyszerűség s az óhéber zsoltárok ismert gondolatritmusának ösztönös alkalmazása jellemzi. Sok verse megjelent a Nyugatban. Önálló kötetei: *Selyemgombolyag*; *Fehér kendő* (1928). K. A.

5. Sz. *Fülöp*, festő, szül. Törökszentmiklóson 1863. Főleg arcképeket és novellás ízű életképeket fest. A budapesti mintarajziskolán Székely és Lotz tanítványa volt, azután Münchenben, Párisban és Nagybányán tanult. Először a Múcsarnok 1893-iki tárlatán állított ki (*Nehéz elhatározás*). Gyűjteményes kiállításai voltak a Nemzeti Szalonban, melynek jubiláris téli tárlatán aranyérmert nyert. Életképeim a plain-air festészet egyik első művelője volt nálunk (*Éltető napsugár: Kötőlecke*). Festett bibliai tárgyú képeket, (*Sámson és Delila*; *Eszter*; *Judith*) és arcképet is (*Tolnay Ákosné, Sándor Pál, Vázsonyi Vilmos*). F. B.

6. Sz. *Piroska*, író, szül. 1899. Novellái a Nyugat pályázatán több alkalommal sikert arattak. Regényeit (*Az utolsó úr*) főleg a meseszövevény érdekessége és az elbeszélő tudás teszi értékesé. K. A.

Szenice (*Senica*, Cs.-Szl.). Levéltári források már a XVII. sz. közepe táján ott lakó zsidókat emlegetnek. 1660-ban volt itt zsidó város is. A XVIII. sz. elején, a részben ott is lezajló Rákóczi-féle felkelés után, több morva zsidó is letelepedett Sz.-n és ekkor már községet alkottak. 1711—13 közt, a pestis idejében a hitközség Chevra Kadisát létesített és temetkezési helyet szerzett. Az 1736-iki zsidó összeírás szerint már 50 zsidó családlakott itt nemesi telkeken, főképpen gróf Nyáry, báró Hořeczky, Benyovszky és Demkovic fundusain. 1739 jún. 13-án sovusz második napján gróf Nyáry József úri széke hamis vád és elhamarkodott ítélethozatala alapján ártatlanul kivégeztette a hitközség elnökét. 1784-ben a hitközség II. József rendelete alapján zsidó nemzeti iskolát létesített. 1834—1854 közt híres jesiva volt itt Aszód Juda rabbi alatt. Itt szül. Schönfeld Baruch (l. o.), kiváló héber költő. Rabbik: Löbl Bernát 1736; Stupava József 1746—1771; Broda Hirsch (rabbihelyettes) 1772—1778; Hamburger Bloch Bernát 1778—1788; Sinnreich Jakab Lévi 1793—1831; Aszód Juda 1833—1854; Hirschfeld H. J. 1855—59; Löffler Lipót 1859—1887; Marmorstein Lipót 1887. A XVII. sz. alakult zsidó hitközség most status quo ante alapon működik. Hozzá tartoznak: Cačov, Cerova-Liebkove, Kúnov,

Lüboke Rybky, Rozbehy, Šándorf, Szmrđáky, Sotina, V.-Přítržď, V.-Koválov. 115 családban 500 lelket és 132 adófizetőt számlál a hitközség. 1927-ben 66.418 čk-ra rügött a költségvetés, filantropikus célokra 10.000 čk-t költött. Ezt a jelentékeny terhet 3 nagykereskedő, 66 kereskedő, 6 nagybirtokos, 15 iparos, 7 gazdálkodó, 2 ügyvéd, 2 orvos, 7 magántisztviselő, 1 hírlapíró, 3 tanító és 23 magánzó viseli. Az adójövedelemből fedezett filantropikus kiadásokhoz hozzá tartoznak még az alapítványi jövecelmek is. Ilyen alapítványt négyet kezel a hitközség, a szegények támogatására létesített Feldbauer Salamon (30.000 čk), a Müller Márkus és Róza (20.000 čk), a Felber Zsigmond (2000 čk) alapítványt, továbbá a szegény tanulókat támogató 3000 forintos alapítványt, amelyet 1864. Ehrlich Jakab és Rozália létesítettek. Intézményei között a Chevra Kadisa és Talmud-egylet körülbelül 250 óta működnek. A Maszkiel el dal 1842., a Nőegylet 1890. létesült. Nagy templomát 1864—66. építette. Van még egy kis zsinagógája is. Elemi iskolát 1846. nyitott, ma 2 tanítója és 46 tanulója van. A hitéletnek és a kultúrának mindig erős vára volt ez a hitközség, amely több kiváló tudóst nevelt a zsidóságnak és az egyetemes emberiségnek. Innen indult ragyogó pályájára Heitler Mór egyetemi tanár (Bécs), Steiner-York Henrik író, Edward A. Steiner egyetemi tanár, író (Amerika, Grinell Jova), Marmorstein Artúr rabbiképzői tanár (London), továbbá Winter József drezdai és Silberberg Éliás pleschenbergi rabbi Poroszországban, Mandl Simon teológus és filozófiai író szintén itt született. A közgazdasági élet terén tevékenykedik hat nagy birtokos: Schönfeld Félix, Brinzi Sándor, Weisz Imre, Deutelsbaum Adolf, Fischer Ferdinánd, Grünwald Bernát és az iparban Schönfeld Félix (téglagyár), Fischer József (cementgyár), Kaufmann Adolf (malátagyár és malom). M. B.

Szenicei Juda, rabbi, megh. Óbudán 1848. A XIX. sz. elején Szenicen működött, mint az ottani régi hitközség rabbija. Talmudtudománya mellett a világi tudományokat is kedvelte, mint az Kunitzer Mózes óbudai rabbival folytatott levelezéséből kitűnik. 1832-ben Óbudán választották meg rabbisági ülnöknek.

Szentegylet (héb. *Chevra Kadisa*), a zsidó hitközségek kebelén belül működő olyan jótékonyági és vallásos egyesülés, mely a betegek ellátásáról, a halottakról és a temetkezés szertartásáról, valamint a temető és sírok rendbentartásáról gondoskodik. A Chevra Kadisa eredete igen régi s ha más néven is, de egészen bizonyos, hogy a régi zsidó államban már a bibliai korban megvolt. A Chevra Kadisa név még nem fordul elő a babilonai exarchátus idejéből, a X. századból származó és az összes zsidó templomokban szombatontként máig elmondott «Jekum purkon» kezdetű arameus nyelvű imádságban, amely könyörgést tartalmaz a hitközségért és annak minden intézményéért, de valamilyen formában már akkor is létezhetett, mert hasonló intézmények már a talmudi korban is megvoltak (l. *Jótékonyosság*), minthogy nem csak az erkölcsi parancs, de a szükség is előírta a halottakról való gondoskodást. A következő tal-

mudi helyek igazolják a feltevést. A Móéd Kátán-traktátus (27b) említi, hogy Rab Hamnuna egy idegen helységben járva, hallotta, hogy valaki meghalt s feltűnt neki, hogy a lakosság a dolga után megy. Mídon ennek oka után tudakozódott, azt válaszolták neki, hogy a helységben temetkezési egylet van, mire a rabbi megengedte nekik, hogy tovább dolgozhassanak. A jeruzsálemi Talmud (*Beráchót* 3. 1) pedig azt mondja, hogy amikor elviszik a halottat a házból, a gyászolók abbahagyhatják a bójtót. Tehát már a temetés előtt volt olyan intézkedés, amely gondoskodott a halottak elszállításáról. Arról is szó van a Talmudban (*Sabbat* 106a), hogy ha egy egylet (*chabura*) egyik tagja meghal, akkor valamennyi tagnak kötelessége azt gyászolni. A középkorban az említett babilonai adaton kívül legrégebbi adat a Chevra Kadisának, mint temetkezési egyletnek létezésére R. Nissim ben Reuben barcellonai rabbi XIV. sz.-i responsumaiban található (N 75), ahol az örökségről van szó, amelyet a «chabarim» kaptak. Más vélemény, ill. a tradíció szerint a híres prágai főrabbi, Löw ben Becáel (megh. 1609-ben) organizálta az első újkori Chevra Kadisát, míg van olyan tradíció is, amely Eliezer Askenázy prágai főrabbinak tulajdonítja azt 1562-ben, tehát egy évvel a prágai zsidók rövid ideig tartó elűzése után, amikor az ottmaradt betegek ápolásáról és a halottak eltemetéséről kellett gondoskodnia. Annyi bizonyos, hogy a mai értelemben vett Chevra Kadisák a XVII. sz.-ban már mindenütt megvoltak Európában. Vannak modern hitközségek, amelyeknél a régi Chevra Kadisa folytatólágossága sohasem szünetelt s alapítási évüket pontosan ki tudják mutatni. Ezek közt legrégebbi a prágai a XVI. sz.-ból és a mantovai 1579-ből, Hildesheimé 1668-ból, Bresslaué 1726-ból stb. A XVIII. sz.-ban a Chevra Kadisák Magyarországon is elterjedtek s lehet mondani, hogy míg számos külföldön virágzó jótékonyági és humanitárius egyesület nálunk teljesen hiányzik, addig a Chevra Kadisák a legnépszerűbb jótékonyági egyletekké váltak, amelyeknek fenntartására a magyar zsidóság különös nagy gondot fordít. Magyarországon egyáltalában nincs hitközség, amelynek ne lenne Chevra Kadisája s valamennyi még a legkisebb hitközségnek is legrégebbi intézménye rendszerint a Chevra Kadisa, amely mindenütt teljesen külön áll anyagilag és szervezetileg a hitközségtől s külön organizációja van. A Chevra Kadisák szervezete nem mindenütt egyforma; a világvárosokban pl. működése mechanikussá válik s a betegsegélyezésre és a hátramaradottak támogatására nem is terjed ki, ellenben a halottak elszállítása, fűrdetése, öltöztetése, eltemetése körüli rituálékat látja el. (Ezért az utóbbiakat a szefardoknál «Lavadores»-nek nevezik.) Sok helyen állandó 18 tagból álló készütsége van a Chevra Kadisáknak beteglátogatás és imamondás céljából. A Chevra Kadisák fenntartása igen sok költségbe kerül s ezért már a régebbi időkben minden zsidónak erkölcsi kötelessége volt oda belépni. Prágában, de Magyarországon is a múlt századokban még szokás volt minden újszülöttet azonnal beiratni a Chevra Kadisába tagdíjletetés ellené-

ben; 13 éves korban azonban kötelesség volt a belépés. A tagok halála esetén az volt a szokás, hogy a hozzátartozók alacsonyabb temetkezési díjat fizettek s ha szegények voltak, támogatásban részesülnek. A legtöbb Chevra Kadisa ezt a szokást országsherte megőrizte. Máiig meglevő szokása a Chevra Kadisáknak évi egy bójtnapot tartani, mely alkalommal a temetőt mindenki felkeresi, az esti istentiszteleten pedig a rabbi ünnepélyes tanító-hitszónoklatot, «derósót» tart, melyen az év kiválóbb zsidó halottairól is megemlékezik, a bójt után este pedig nagy lakomát, ú. n. Chevra Kadisa-szűdót tartanak. Ez a régi szokás is teljes épségben fennmaradt Magyarországon, ahol adar hó 7-én, Mózes tradicionális halála napján tartják a bójtót s utána az igen nagy népszerűségnek örvendő bankettet, melynek napja azonban nem mindenütt egyforma, így Pozsonyban ijjar hó 17-én, vagyis az Ómer 22. napján, Prágában sevát hó 1-én. Kievdn pedig kiszlev hó 15-én tartják azt, míg Magyarországon majdnem mindenütt adar hó 7. (Zájin Adár) az e célt szolgáló nap. Éppen így meg van határozva a Chevra Kadisa vezetőségének évenkénti vagy négyévenkénti választása is. Magyarországon ez legtöbb helyen régebbi tradíció alapján Szukköz ünnep hetében megy végbe. A régebbi időben Prágában, Pozsonyban és más nagy hitközségekben szokásos volt, hogy a megválasztott új Chevra Kadisa-elnök szimchasz-tóra ünnepkor baldachin alatt vonult be a templomba s a Tóra évi zárószakaszát ő olvasta fel. A Chevra Kadisák története azt is bizonyítja, hogy az igazi vallásosság főtényezői voltak s mindenütt a konzervatív vallásosságot képviselték éppen a modern hitközségeken belül. Emiatt olyan eset is adódik, hogy a Chevra Kadisa magával a hitközséggel ellentétbe jut.

S. R.

Irodalom. Löw Immanuel és Klein Salamon, A szegedi Chevra Kadisa 1787—1887 (1887); G. Wolf, Die jüdischen Friedhöfe und die Chevra Kadisa in Wien (1879); Ottolenghi, Origine della Chevra-Chedoscia (Vessilio Israelitico 1894. évf.); Jeitteles, Zikórón (héberül, Prag 1828 30); S. Weisz, Abué Bész ha-Józer (Paks 1900); Ornstein, Laws and Bylaws of the Burial Society (London 1902); Beer, Hundertjähriger Gedenkfeler der Chevra Kadisa in Dresden (1850); J. Grätzer, Geschichte der israelitischen Krankenpflege und Beerdigungsgesellschaft in Breslau (Breslau 1841).

Szentendre, rend. tan. város Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm. 5877 lak. A Sz.-i (kongresszusi) hitközség — mint a levéltár adataiból kitűnik — 1849. alakult meg. A hitközség első elöljárói Pollák Vilmos, Steiner Farkas és Neumann József kereskedők voltak. Templomot nem épített a hitközség, csupán egy magánházat vásárolt az 50-es években, amelyet azután templomszerűen átalakítottak. 1861-ben a hitközség egytanerős elemi iskolát létesített, amelynek jelenleg Tolnai Jenő a tanítója. A hitközség egyetlen intézménye a Chevra Kadisa, amelynek Zinner Adolf a jelenlegi elnöke. A hitközség tagjai közül a múltban előkelő társadalmi pozíciót töltött be néhai Weisz Ármin vármegyei tiszti főorvos, aki 30 évig volt a hitközség és az iskolaszék elnöke. A hitközség 7500 pengős évi költségvetéssel dolgozik, melynek nagy részét szociális és filantrópikus célokra fordítja. Anyakönyvi területéhez Visegrád, Tótfalu,

Leányfalu, Pócsmegyer és Szentmonostor községek tartoznak. A hitközség lélekszáma 200, a családok száma 73, adót 75-en fizetnek. Foglalkozás szerint: 3 gazdálkodó, 1 tanító, 42 kereskedő, 1 ügyvéd, 1 köztisztviselő, 2 nagyiparos, 1 orvos, 3 magántisztviselő, 1 vállalkozó, 6 iparos, 1 mérnök, 6 magánzó és 4 egyéb. A hitközség jelenlegi vezetősége: Goldberger Samu elnök, Heller László alelnök, Perlusz Aladár pénztáros, Lang Mihály gondnok, Oblatt József iskolaszéki elnök, Kozma Ignác ellenőr és Tolnai Jenő jegyző. A rabbiállás évek óta betöltetlen.

Szentés, rend. tan. város Csongrád vm., 32.387 lak. A XVIII. sz. közepén telepedtek le az első zsidó családok Sz.-en. Vecseri Mihály főbíró 1742. kiadott rendelete értelmében mintegy 20 család nyert szabad lakhatási jogot a városban. Első rabbija Schilling Mendel volt, aki 1818. halt meg Sz.-en, nyolc évvel azután, hogy a hitközség megalakult. Elemi népiskolát 1841. nyitott a hitközség, ugyanakkortól magyar nyelven folyt az oktatás az iskolában. A hitközség tagjainak áldozatkészségéből és gyűjtés útján 1871. építették fel a templomot. A hitközséggel egyidejűleg létesült a Chevra Kadisa, melynek jelenleg Weisz Jakab a vezetője. Volt a hitközségnek Talmud-Tórája, mely azonban pár éve nem működik. Nőegyletének Reis Samuné, Malbis Arumim egyletének Reis Samu az elnöke. A hitközség kulturális törekvéseit szolgálja egy 380 kötetes könyvtár. Egy úgynevezett történelmi bizottság összeállította a szentesi zsidók történetét, ez a munka azonban még nem jelent meg. A hitközség tagjai közül többen visznek vagy vittek előkelő szerepet a város társadalmi életében. Ezek: Gunst Sándor, Fenyvesi Jenő, néhai Pollák Sándor volt vármegyei főorvos, néhai Götzl Bertalan volt városi főorvos, Purjesz János városi főügyész, néhai László Vilmos volt városi főorvos, Cukermann Soma városi tisztiorvos, néhai Bánfalvi Lajos lapszerkesztő, néhai Hahn Izidor takarékpénztári vezérigazgató és Lampel Béla takarékpénztári igazgató. A hitközség szülöttei közül sokan értek el magas társadalmi pozíciót vagy emelkedtek hírnévre tudományos és kulturális munkásságuk által. Ezek: Heltai Ferenc (l. o.) Budapest volt főpolgármestere, Pollák Antal, aki a Pollák-Virág-féle gyorstávíró készüléket feltalálta, Károlyi Móric, aki Bécsben udvari fogorvos volt, néhai Gunst Bertalan, aki Kossuth Lajos titkára volt 1879—83-ig, Mohr Mihály (l. o.) a budapesti Zsidókórház szemész-főorvosa, Lévai József egészségügyi főtanácsos, az Országos Munkásbiztosító Pénztár igazgató-főorvosa, Écséri Lajos földbirtokos, közgazdasági író és a Purjesz-család számos tagja: Purjesz Lajos (l. o.), a Világ volt főszerkesztője, Purjesz Ignác (l. o.) egészségügyi főtanácsos, budapesti közkórházi igazgató-főorvos, Purjesz Zsigmond (l. o.) egyetemi orvos-tanár és Purjesz Béla szintén orvosprofesszor. A hitközség költségvetése 18,852 pengő, melyet teljes összegben a hitélet fejlesztésére fordítanak. Anyakönyvi területéhez Szegvár község tartozik. Lélekszáma 650, a családok száma 210, az adófizetőké 270. Foglalkozás szerint: 3 nagykereskedő, 5 gazdálkodó, 3 tanító, 147 ke-

reskedő, 10 ügyvéd, 1 köztisztviselő, 16 orvos, 32 magántisztviselő, 27 iparos, 1 mérnök, 2 hírlapíró, 17 magánzó és 10 egyéb. A világháborúban részt vett hitközségi tagok közül 20-an haltak hősi halált. A kongresszusi hitközség mai vezetősége: Fekete Albert elnök, Nagy József alelnök, Révész István iskolaszéki elnök, Hajnal Géza gazdasági és kultusz-előjáró, Krausz Pál pénztáros, Róna Zsigmond és Lichtenstein Rezső gondnokok, Vajda Dávid tanító és jegyző.

Szent és szentség (héb. *kódos*, *kedusó*, *chaszidusz*), a közönséges, profán dolgoktól való tartózkodás, az érzéki világtól való elkülönülés fizikai és spirituális értelemben egyaránt. A Sz. tehát erkölcsi tisztaság és tökéletesülés oly mértékben, mely a bűn felvételét kizárja. A Biblia Isten szentségére való utalással ösztönzi szent életre az embereket, de az isteni szentség (kedusó) a bibliai etika szerint különbözik a szentségre törekvő ember szentségétől (chaszidusz), mely a jámborság s a törvénytől nem korlátozott magasabb morál kifejezése. Az ember szentsége a Szentírás törvényeinek mélyebben értelmezett és rigorózusabb betartásában áll (*Bábá Mecia* 52b, *Chullin* 103b).

I. *Isten szentsége* a Sinai kinyilatkoztatásban van leiktatva. Ennek szimboluma: a tűzben mutatkozás, a láthatatlanság pedig a megközelíthetlenséget s az abszolút szentséget mutatta (*Exod.* 3. 2—5, 9. 18—22, 24. 9—17, 34. 29—35). Jesája próféta első víziója alkalmával tüzes szeráfokkal körülvéve képzei Isten szentségét. Ugyanő *Egy-Szent*-nek nevezi Istent, akinek vízióiban észlelt szentsége adta meg a prófétának az erőt missziója teljesítésére. Hasonló ehhez az elképzeléshez Jóbé, akinél szintén a megközelíthetlenség az isteni szentség legfőbb szimboluma s ezt is a tűz jelképezi. Isten szentsége igazságosságában tükröződik vissza (*Jesája* 5. 16; *Zsolt.* 99. 3—5; *Levitic.* 10. 3; *Num.* 20. 12—13; *Ezekiel* 28. 22—23). Ugyancsak Jesája fantáziája szerint csupán azok gyönyörköhetnek Isten szépségében, akik hibátlanok (33. 14—17, 4. 3, VI. 7); szentségéből eredő tisztasága nem tűri a rosszat és méltánytalanságot s a gonoszokat bünteti. A Zsoltárok felfogása szerint Isten útja a szentség, Ő maga a *Szent Lény*, minden profán és érzéki lény felett áll s a tisztaság és tökéletesülés legmagasabb eszményképe. Éppen azért az Isten hasonlatosságára teremtettembernek a zsidó etika szellemében legfőbb életecélja csak az lehet, hogy az isteni szentségre törekedjen. «Szentek legyetek, mert Én, a ti Istenetek szent vagyok» (*Leviticus* 19. 2, 20. 7, 26). S éppen ebben a magasztos etikai koncepcióban áll a nagy különbség az ókori zsidó és a többi sémi vallásoknak a szentségről való felfogásában. A babiloni és föníciai vallások a szentség fogalmát szintén ugyanazon szógyökkel fejezték ki, ámde a kedés (a. m. kódos) fogalmát éppen a fajtalan és bujálkodás istennőjére, Asztartére alkalmazták s annak kicsapongó és orgiákat ülő papjait és papnőit nevezték kedésim és kedésósnak s midőn ezt a kultuszt akarták némelyek Izrael országában elterjeszteni, éppen az váltotta ki a próféták méltatlankodását és felháborodását. A prófétáknak a szentségről szóló legfőbb etikai koncepció-

ciója és a többi kulturnépek barbár kultuszai (Asztarte és Moloch) mellett tűnik ki teljes magasztosságában a zsidó vallás. Ugyancsak ez a pogány szentség-kultusz okozta azt, hogy törvényhozás útján különítették el Izráel Istenének fogalmát a többi népek istenfogalmától s magát Izráel népét is a környező népektől (*Levitic.* 18. 24–30, 20. 22–26; *Deuter.* 23. 18–19), viszont Izráel szentségfogalma eredményezte a tisztaságra és egészségügyre vonatkozó törvényhozást is teljes szigorúságában, s minden tisztátalan cselekedet elkerülését, ahol Isten jelen van. A szentségről való ezen felfogás következménye továbbá, hogy a Legszentebb-Egyisten megszentelhet személyeket és tárgyakat. A legrégebbi időkben ennek szimbóluma az áldozathozatal volt s az áldozathozó megszenteltetett (*Num.* 17. 2–3), úgyszintén megszentelt, aki az oltárt érintette (*Exod.* 29. 37; *Levit.* 6. 11, 20; *I. Sam.* 21. 6; *Chagg.* 2). A mózesi könyvek szerint a felszentelt személyek és tárgyak szentsége Istentől ered. Így Áron családját papi nemzetséggé szentelte (*Levit.* 21. 15, 23, 22. 9, 16), a levitákat a papok segédeivé (*Num.* 8. 17), továbbá Isten szentelte meg az elsőszülötteket (*Num.* 3. 13), Izráel népét (*Exod.* 31. 13; *Levit.* 20. 8. 21. 8; *Ezekiel* 20. 12. 36. 28), a szombatot (*Genesis* 2. 3; *Exod.* 20. 11) és a prófétát (*Jerémia* 1. 5). Minden lehet szent, ami a közönségeset és profánt kizárja s az Isten tiszteletét vallja; így a hely, ahol Isten megjelen a fohászkodónak, a Szentély (mikdos), annak minden része és edénye. A magaslat, ahol a jeruzsálemi Nagy Templom épült szent halom, maga Jeruzsálem a szent város és Palesztina Szentföld (*Zacharia* 2. 16; v. ö. *Hósea* 9. 3–4). A Biblia szerint szent továbbá minden Istennek hozott áldozat, a kegyszerek nem önmagukban véve, hanem Istennek ajánlottan szentek (*Exod.* 28. 36. 30. 37; *Levit.* 19. 8. 23. 20), mert az isteni szentséghez való viszonyuk teszi őket szentté s ez a szentség a közelség és szorosság szerint lehet fokozatos. Ez utóbbi értelemben van szó a Bibliában szentek szentjéről (*Exod.* 16. 33, 30. 10, 29. 36; *Levit.* 16. 33). A levitáktól elkülönített papság Istennek szentjei s maga Áron ezek közt a szentek közt is szent (*I. Krón.* 23. 13), ugyanúgy a próféták és a nazariták (*Num.* 6. 5; *Kir. II.* 4. 9). Különösen azonban maga Izráel népe szent az Úrnak (*Deuter.* 7. 6. 14. 2. 21, 26. 19. 28. 9; *Jerem.* 2. 3) s Izráel Isten szent királysága (*Zsolt.* 114. 1), szent népe, szent sarja, szent nemzet, mert mint papok népe lett kiválasztva a föld népei közül (*Exod.* 19. 6) s az izraelitáknak, mint szent embereknek kell tartózkodniuk a tisztátalan hús élvezetétől (*Exod.* 22. 30; *Deuter.* 14. 21; *Levit.* 21. 25–26) s az idolatra népekkel való összeházasodástól (*Deuter.* 7. 2–6; *Mal.* 2. 11; *Izra* 6. 21, 9. 11). Kétségtelen, hogy a próféták szentségfogalma sokkal magasabb fokon áll, mint a mózesi könyvek papi kódexéi, melynél a fizikai szentség még kidomborodik. Izráel szentsége már a mózesi könyvekben (*Deuter.* 26. 19, 28. 9; *Levit.* 19. 2. 20. 7) erkölcsi kötelezettséggé, annak vállalásává s öröklésévé emelkedik, egyszóval a morális kötelezettség felé való törekvéssé, amelynek

útja a rossz elkerülésében és önfegyelmezésben s a jó gyakorlásában áll. Ezékiel, a kohanitörzsből való (papi) próféta teszi meg éppen *Mózes III. könyve* alapján központi eszmévé a szentséget, mely az exilium utáni zsidóságnál két irányban fejlődött: a szaduceus papság (l. *Szaduceusok*) a nyomatékot a külső szentségre helyezte, míg a régi chászsideusok (l. o.) és utódaik, a farizeusok (l. o.) és esszenusok (l. o.) a *belső* szentséget tették az élet főcéljává. A papi rendszer Ezékiel próféta után tíz fokát említi a szentségnek s ehhez képest a tisztátalanságnak is tíz fokát különbözteti meg. Az egész ókori zsidó templomi ritus minden részletében a szentség fogalmának papi értelmezésére van alapítva. A chászsideusok ezt a mondást «legyetek szentek», így értelmezték: «különítsétek el magatokat a többi emberektől» (*Szifra, Kedósim* I.). Tőlük származik ez az aforizma: «Ahol a Tóra szentségről beszél, ottsem előtt tartja a bálványimádástól, valamint az ezzel karöltve járó erkölcsi romlottságtól és kicsapongástól való távoltartást (u. o. 9. 11 és *Levit. Rabb.* 24. A chászsideus szentségideál a paphoz hasonló és testi életben az angyalokhoz hasonló szentség (*Jer. Targ. Exod.* 22. 30; *Lev.* 22. 7; *Num.* 15. 40). Valószínűen azért kapták a tőlük eredő farizeusok nevüket, (Perusim, a. m. akik elkülönítik magukat személyektől és tárgyaktól, amelyek méltelyeznek). A szentség rendszertanához tartozott a testi tisztaság is, melynek első követelménye volt a reggeli ima és az összes étkezések előtti szabályszerű lemosás (*Beráchót* 53b) és feltétlen tartózkodás minden tiltott dologtól (*Jebám.* 20a; *Taan.* 11a), főleg pedig tisztátalan gondolatoktól és pillantásoktól (*Sabbat* 86a; *Sevuóth* 18b). A zsidókat a Sibyllinák (II. 168) szent embereknek nevezik, különösen azonban a mártírhálált halt chászsideusokat (u. o. 2. 263), míg a jövő Izraelét az apokrif *Salamon-zsoltárok* (17. 28. 36; *Sibyllinák* 14. 359) szent nemzedéknek nevezik. «Izráel szent jellege Istentől adatott neki a végső időkig.» (*Levit. R.* 24.) A rabbinikus etikában a szentség a legmagasabb eszmény (*Szóta* 9. 15), de csupán csekélyszámú kiválasztottat neveznek szenteknek (*Bölcsesség* K. 5. 5; *Peszách.* 104a; *Sabb.* 118b; *Ketub.* 103b). Szent gyülekezet v. a szentek gyülekezete egy esszenus társaságnak volt a neve (l. *Esszenusok*), amely közös munkában és testvériségben, vagyonközösségben élt a Messiás jövetelét várva. Az Új-Testamentum szentségfogalma is innen ered. A rabbinikus tanítás szerint «Senki sem nevezhető szentnek halála előtt» (*Midrás Tehill.* 16. 3); «a szentekben akkor lehet bízni, ha már a földben vannak», mert «Isten nem helyezi bizalmát szentjeiben» (*Jób* 15. 15). A teljes szentség csupán Istennek lehet attribútuma (*Jerus. Beráchót* 9. 13a); «Az ember szentségben aszerint emelkedik, aminél inkább emelkedik az isteni felé és az érzéki dolgok fölé» (*Jóma-tract.* 39a). Az egész zsidó törvényhozás célja az élet megszentelése, amelyet jó cselekedetekkel, a szombat megőrzésével, megszenteléssel és Isten nevének megszentelésével (Kiddusha-Sém) lehet elérni (*Midrás Tehill.* 20. 5. *Zsoltárhoz*). Az ily szentség az,

amely felemeli az embert s amely áthatja az élet gondolatait és motivumait s ezért az ethika lehető legmagasabb principiuma. A szentség a rabbinikus irodalomban azonos fogalomvá vált az élet, a cselekedet és gondolat tisztaságával. A tiszta életről Maimonides a *Jad ha-Chazaka Kedusa* c. fejezetében Nachmanides pedig az *Iggeresz ha-Kedusa*-ban (Levél a Szentségről) szól részletesen.

II. Oly értelemben szentekről, mint a keresztény vallás, a zsidó vallás nem szól (l. *Sírok látogatása*); egyéneket csupán csekély számban neveznek a rabbinikus iratok szenteknek, ott is allegorikus értelemben s egyáltalán nem kötelező erővel. Dávid királyt sem tartja szentnek a zsidó vallás, jóllehet egyes rabbik az ókorban annak tartották, «mert imádkozott lelke megőrzéséért» s mert más királyokkal ellentétben éjfélkor felkelt hálát adni Istennek (*Zsolt.* 119. 62; *Beráchót* 4a); Jób is szentnek tartották az ókorban, bárha nem tartották zsidónak (*Bábá Batra* 15b). A Talmud említi a régi szenteket (Chaszidim ha-Risonim), akik kevésszámú kiválasztottak voltak s pár generációt alkottak csupán, amiért nemzedékek szentjeinek is nevezik őket (*Taán.* 8a). Ezek R. Jozséval a tanaita-korban kihaltak. Hillelt is szentnek tartották s halála után így említi a talmud: «a szent, az erényes, Ezra tanítványa» (*Szóta* 43b); tanítványát, R. Sámuel ha-Kótont szintén annak tartották. R. Simon viszont Judát tartotta szentnek és József fölé helyezte, «mert nyilvánosan megbánta bűnét s megszentelte Isten Nevét.» (*Szóta* 10b; *Genes.* 38. 26). R. Akibát, valódi szent élete és halála miatt, valamint a vele egyidejűleg meggyilkolt tíz mártírt (l. *Mártírok*), R. Juda ben Bávát és R. Juda ben Ilait szintén szentnek nevezi a Talmud, míg a babiloniai talmudtanítók közül R. Hunát, R. Chiszdát és Mar Zutrát említik szentek gyanánt (*Taán.* 23b), jóllehet nem olyan mértékben, mint a palesztinaiak. A régi szentek (chászsideusok) jámborságáról fel van jegyezve, hogy a reggeli ima előtt egy óráig ájtatosságba merültek, hogy agyukat isten felé koncentrálják (*Beráchót* 5. 1). A gyakori bűjtöt a szentektől sem kívánták meg, sőt elítélték azt, mint a test kíntását (*Prov.* 11. 17; *Taán* 11b). A szenteket többre becsülték, mint a nagy tudósokat skülön sziklasírokba temették el őket (*Móéd Kátán* 17a). A szent viszont lehetett nagy tudós (u. o. Hillel) s ez csak emelte az iránta való tiszteletet; másrészt a tudatlan (am-ha-arec) sohasem lehetett szent (*Abót* II. 6): «Veszélyes dolog tudatlan szent közelében élni», mondja a Talmud, (*Sabbat* 63a s ahhoz *Rasi*). A chászid sóte, a bolond szentet egy kategóriába sorozzák a gazemberrel és a férjtelen asszonnyal; mindahármat a társadalom destruktív elemének tekinti a Talmud (*Szóta* 52). A szentség az ember legmagasabb tökéletesülése R. Pinchasz ben Jair szerint s az fokenként a következő úton érhető el: «a Törvény tanulmányozásával, energiával, testi és lelki tisztasággal, egyéni elkülönüléssel, mérsékletességgel, a büntől való iszonyattal, inspirációval és a feltámadásban való hittel» (*Abóda Zárá* 20b). Más rabbik a hálaadást és áldásmondást tartják a szentség elérésénél fon-

tosnak (*Bábá Káma* 30a). R. Juda szerint a fő-kellék az, hogy ne tegyünk semmi rosszat és kárt embertársainknak. «Az enyém a tied és a tied is a tied» (*Abót* V. 13), mondja a Talmudban egyik chászsideus szent. A régi chászsideusok annyira vigyáztak embertársaik jólétére, hogy az üveget és tövist három láb mélyen elföldelték a mezőn, nehogy valakinek sérelme legyen belőle (*Bábá Káma* 30a). A későbbi talmudi korszakban kizárólag az erkölcsi magaslat, amelyben gondolkodott és élt valaki s az azzal párosult tanulás és tudás, vívták ki a szent jelzőt. Ezekről megkövetelték, hogy a Tóra törvényeit is szigorítsák, mert az az emberi gyengeséget ismerve, sok helyt engedményt tesz. Ezt a bibliai kitéltelt pl., hogy: «Tartsd vissza magad minden gonosz dologtól» (*Deuter.* 23. 9) R. Pinchasz ben Jair úgy értelmezte, hogy tisztátlan dologra gondolni sem szabad (*Ketubót* 46a). A szív tisztasága a szentek ideálja volt s ehhez képest főképpen a rágalmazást (l. o.) ítélték el. A szentek véleménye szerint a gonosz és tisztátlan gondolatok rosszabbak a tisztátlan cselekedeteknél (*Jóma* 29a). A közepkorban a legnemesebb típusú szent R. Juda ben Samuel ha-Chaszid (Regensburg) volt; ethikai kódexe, *Széfér Chaszidim* telve a legmagasabb erkölcsi oktatásokkal. Ő a szentség egyik legfőbb követelményének tartja «készen lenni a rosszat megbocsátani annak, aki bocsánatot kér» (§ 11), továbbá «hogy visszatartsa magát az ember attól, hogy rosszat tegyen, nem a büntetés-től való félelem, hanem Isten tisztelete és szeretete miatt» (§ 12), «nyájasnak lenni és üdvözölni mindenkit, a nemzsidót is az utcán» (§ 13). Ugyanott a szentségre vonatkozóan még ez olvasható: «A Törvény tanulmányozása egymagában véve még nem elegendő, hanem csupán jó cselekedetekkel párosultan, mert különben olyan az, mint a külső szoba kulcsa a belső szoba kulcsa nélkül» (u. o.); «Isten szeretete az ember szeretete felett kell, hogy álljon s így a feleség és gyermek felett is: mindenkinek késznek kell lennie, hogy feláldozza életét Isten parancsainak» (§ 14). Hasonló tanítások a szentségről más iratokban is előfordulnak, így elsősorban R. Bachja ibn Pakuda *Chovosz ha-Levovosz* (A Szív köteleiségei), R. Eliah ben Moses de Vidas *Résisz Chochma* és R. Isaac Aboav *Menórasz ha-Maor* c. ethikai munkáiban, amelyeket mind a legszörnyűbb üldözések korában irtak azok a tántoríthatatlan hitű zsidó tudósok és szentek, akik maguk is méltóak erre a névre, jóllehet maga a zsidó vallás azt emberre nem alkalmazza. L. *Ethika, Esszénusok, Chászideusok, Mártírok* és az első irodalmát.

Szentírás, l. Biblia.

Szentkereszt (Sv. Križ Hronom, Cs.-Szl.), kisk. Liptó vm. A Sz.-i statusquo hitközség 1870., a kongresszus után alakult. A kis hitközségnek alapítója és első elöljárója Klein Náthán fakereskedő és Weil József földbirtokos voltak. Templomot 1888. építtetett a hitközség a Klein és Weil családok nagyobb adományából és az üléseknek előre való eladásából. A hitközségnek volt népiskolája is, de 1919. a tanulók számának lecsökkenése miatt megszűnt. A Chevra Kadisa a hit-

községgel egyidejűleg létesült és jelenlegi elnöke Zlattner József. A hitközség évi költségvetése 12,000 Kč. Anyakönyvi területéhez a Sz.-i járás községei tartoznak. Lélekszáma 50, a családok száma 20, adót 26-an fizetnek. Foglalkozás szerint: 1 nagykereskedő, 20 kereskedő, 1 orvos és 5 magántisztviselő. A világháborúban a hitközség 18 tagja vett részt és 2-en estek el. A hitközségnek külön rabbija nincs, csak előimádkozója. A mai vezetőség: Altmann N. elnök, Beregi József és Brichta József.

Szent Lélek, l. *Ruach hakódes*.

Szentlőrinc, kisk. Baranya vm., 1898 lak.

A Sz.-i statusquo hitközség egyike az ország legfiatalabb hitközségeinek. 1885 ben alakult meg a hitközség, mely előzőleg a pécsi hitközséghez tartozott. Első előjárói Krausz Jakab, Sidlauer József, Engel Zsigmond és Kohnberger Henrik voltak. Első rabbijául a hitközség Groszman S. Lipótot választotta meg, aki «Moddim P'szumcha» címen kronológiai zsidó történetet írt. Groszman rabbi 1917 dec. 25. bekövetkezett haláláig vezette a hitközséget. Azóta a rabbiállás betöltetlen. Chevra Kadisája és népiskolája a hitközséggel egyidejűleg létesült, az iskola azonban a növendékek számának lecsökkenése miatt megszűnt. A hitközségnek három temploma van, Sz.-en, Sellyén és Baksán. A hitközség több tagja visz szerepet Sz. társadalmi életében. Ezek: Rostás Jenő mérnök, Kerekes Pál járásorvos, Davidovics Sándor körorvos, Losonczy Pál vállalkozó, Büchler Pál máv. főnök, Fischmann Ármán nagyiparos, Weiser Nándor járási adófelsőszólamlási bizottsági tag és Deák Gyula főintéző. Nagyobb ipari vállalkozásokat létesítettek Fischmann Ármán három gőzmalom, Engel Zsigmond gőzfűrészgárat, Sonnenfeld Lajos gőzmalom és Zalai Adolf téglagyárat, mely vállalatok összesen mintegy 130 munkást foglalkoztatnak. Mintagazdasága van Lederer Dávidnak, aki az apjáról elnevezett pusztán 600 hold földön gazdálkodik. A hitközség 2000 pengős költségvetéssel dolgozik s ebből 800 pengőt fordít szociális és filantrópikus célokra. Anyakönyvi területéhez tartozik a Sz.-i járás 72 községe. A hitközség lélekszáma 210, a családok száma 75, adót 70 en fizetnek. Foglalkozás szerint: 1 nagykereskedő, 9 gazdálkodó, 1 szabadpályán levő, 27 kereskedő, 1 ügyvéd, 2 köztisztviselő, 1 munkás, 3 nagyiparos, 4 orvos, 2 magántisztviselő, 14 iparos, 1 mérnök és 2 magánzó. A hitközség 60 tagja vett részt a világháborúban és 11-en estek el. A hitközség jelenlegi vezetősége: Schwarc János elnök, Weizer Nándor ügyvezető elnök és pénztáros, Szekeres Tivadar jegyző, Lederer Vilmos templomgondnok, Willer Sándor, Schwarc Sándor, Krausz Sándor, Lederer Samu, Spierer Jakab, Pajtás Béla és Davidovics Sándor választmányi tagok.

Szentségtörés, a szentnek vallott dolgok megsértése vagy profanizálása, mely ennél fogva tiltva volt. Eredeti formája a Sz.-nek a Szentélyvel volt kapcsolatban (*Levit.* 19. 8., 21. 23). A frigszekrény körüli szolgálatot másoknak, mint a papságnak, nem volt szabad gyakorolni (*Levit.* 31. 17; *Num.* 1. 51), sem a Szentély tárgyait

közönséges célokra felhasználni nem volt szabad. Így tiltva volt az áldozati tűznek profán célra való felhasználása (*Exod.* 30. 32, 37), a frigszekrény lemásolása. Ugyanez állt a többi templomi tárgyakra, a nyolekarú gyertyatartóra stb. vonatkozólag. Sőt magukat a templomi edényeket s tárgyakat is csupán a meghatározott célra volt szabad használni. Ha ily tárgyat valaki véletlenségből megcsorbított vagy rajta, más sérelmet ejtett, akkor magas pénzbírsággal sújtották s áldozattal tartozott vezekelni a legrégebb korban (*Levit.* 5. 15–16). Templomtolvajokat, akik a szent edényeket ellopták és értékesítették, a túlbuzgó nemzetiek, (zeloták) halállal büntették (*Szanhedrin* 9. 6, 81b). Ez azonban csupán kivételes és illegális ítélet volt. Ezek a vétkes cselekedetek nem vallási, hanem polgári jogi eseteknek minősítettek a Sulchan-Áruch szerint is (*Chósen Mispot* 95, 1; 212, 8; *Aseri, Responsa* 13), de azért a zsinagógát profán helynek s a templomudvart átjáróháznak felhasználni a középkorban Sz.-nek számított. Ugyancsak Sz.-t láttak az olvashatatlanná vált Tóra-tekercs, az elrongyolt imakönyvek, a Tórákönyvek, Isten neveit tartalmazó héber kéziratok profanizálásában is. Ezeket ládákban őrizték. Sz.-nek számított rabbinikus vélemény szerint a temető megszenteltetése, pl. anyagi hasznot hajtó növénytermesztés a sírhantokon, a holttesten és síron talált tárgyak elszedése és értékesítése. Ezért minden frivolitást eltiltottak a temetőben s ott virágot szakítani, gyümölcsöt szedni, állatot legeltetni nem volt szabad már a talmudi korban sem, mert mindez Sz.-nek számított (*Megilla* 29a); ugyanez áll az ok nélküli exhumálásra (l. o.) vonatkozólag is (*Sulchan-Áruch, Jore Dea* 361, 364, 368). Számos aljasság is Sz.-nek számít. Sz.-nek számított a Biblia idézése ittas állapotban vagy közhelyen (*Szanhedrin* 101a), továbbá a Biblia és a Talmud stílusának erőszakos utánzása. Ezért pl. a X. sz. elején élt Moses Chajim Luzzattót felelősségre vonták, mert 150 zsoltárt írt a bibliai Zsoltárok formájában. Még 1863. is felelősségre vonták a lengyel rabbik egy társukat, M. L. Lilienblumot, mert egy politikai tárgyú héber verset antik stílusban írt, míg Wilnában R. Gerson Enochoz cenzurálták meg azért, mert a Talmudot utánozta stílusában oly szakértelemmel, hogy az eredeti Gemára nehéz nyelvéhez teljesen hasonlított. A Sz.-t a zsidó vallás, ha is is ítélte mindenkor, de a keresztény valláshoz képest hasonlíthatatlannul enyhébben ítélte azt el. V. ö. Franz *Delitzsch*, «Zur Geschichte der jüdischen Poesie» (Leipzig 1886); «Toledoth M. H. Luzzatto» (Lemberg 1879); *Jew. Encycl.*)

Szent Szellem, l. *Ruach hakódes*.

Szép Ernő, költő, regény- és színműíró, szül. Huszton 1884 jún. 30. Minden ízében művészi verseskönyveiben (*Enekeskönyv*; *Emlék*; *Régi kedvünk*) a költő Sz. a felnőttek közé tévedt bölcs gyermek töretlen csodálkozásával nézi a világot. Kicsiségeket megbámul, apró dolgoktól megriad. Megszokott érzések is újak nála, világa egyszerű és mégis módfelett csodálatos. Leheletfinom verses és prózai költeményeiből fiatalosan szólal meg az élet szeretete. Meghatott és gyengéd szív-

vel öleli magához az életet, de néha olyan fursának találja, mintha igazi helyét nem találná meg az emberek között. Bájos prózai apróságainak gyűjteményei mellett (*Irka-firka*; *Sok minden*; *Élet és Halál*; *Büneim*) külön figyelmet érdemel *Lila ákác* c. regénye, amely nagy sikert aratott jellemző pestiességével és rokonszenves érzelmességével. Sokat dolgozott a színpadnak is. Főképen hangulatos kabarédarabjaival (*A Május*), valamint *Az egyszere királyfi* c. kedves magyar mesemotívumokból szőtt játékaival és *A patika* c. izes vidéki életképével hódította magához a népszerűséget. Régebben Az Est munkatársa volt, újabban az Ujságnak írja cikkeit. Sz. G.

Szepesófalú (*Spisska Stara Ves*, Cs.-Szl.). A zsidó hitközség alapításának pontos ideje ismeretlen, de a hagyomány szerint már több száz év óta fennáll. A hitközség ősi eredetére vall az a legenda, miszerint 108 évvel ezelőtt egy híres oroszországi rabbi, valamint később egy idősebb bátyja oda jöttek meghalni, mert kabbalisztikus úton tudomásukra jutott, hogy az ottani sírkertben hasonló nyugalmat talál a halott, mint Erec-Jisraeiben. A hitközség első papja Joel Bloch verpeléti születésű rabbi volt. A hitközség orthodox alapon működik, 150 lelket számlál, 40 adófizető taggal, akik foglalkozás szerint így oszlanak meg: 12 kereskedő, 1 nagykereskedő, 6 iparos, 1 orvos, 1 ügyvéd, 1 gazdálkodó, 1 tanító, 1 köztisztviselő és 16 egyéb. Az évi költségvetés 25,500 Ké. A hitközség anyakönyvi területéhez tartoznak: Follwark, Haligoc, N. Lipnik, Lechnitz, Lesnica, Richwald, Matyasovce, Haušovce, Relov, Frankova, Ósturňa és Smrdžonka községek. A világháborúban az orosz fronton a hitközség 6 tagja esett el. A hitközség mai vezetősége: Fischer Mór rabbi, Kuehl Sándor elnök, Mangl Géza alelnök és Goldberger Adolf gondnok.

Szepessi Miksa, ügyvéd és ujságíró, szül. Tiszadán 1886., ahol édesatyja, Sz. Ármin, a zsidó elemi iskola tanítója és a hitközség jegyzője volt. Sz. 1906 óta újságíró Kassán, 1913—1918-ig a Kassai Ujság felelős szerkesztője, 1918-tól a Kassai Napló főszerkesztője volt. A világháborúban mint tüzérhadnagy az olasz fronton vett részt és számos kitüntetésben részesült. Lefordította és kiadta Masaryk cseh-szlovák köztársasági elnök művét, azonkívül Langer prágai író *Külváros* c. színdarabját. Az izr. anyahitközség képviselőtestületének tagja.

2. Sz. **Miksané**, sz. Nagy Mici, frónó, szül. Munkács 1905. 1926—27-ig a Beregi Ujság szerkesztője. Versei, novellái és cikkei a Mult és Jövő, a Kassai Napló, Prágai Magyar Hírlap hasábjain jelennek meg.

Szerb Zsigmond*, orvostanár, szül. 1869. A budapesti egyetemen tanult, majd szegényházi főorvos, később a bélbetegségek kórtanának egyetemi magántanára lett. Justus Jakabbal együtt szerkesztette a *Therapia* orvosi könyvsorozatot. Főművei: *Differentiál-diagnostikai tanulmányok a gyomorbetegségek köréből* (1906); *Hogyan lesz a magyar gyomorból rossz gyomor?*; *Gyakorlati kérdések a gyomorbetegségek köréből* stb.

Szerdahelyi Sándor, hírlapíró, szül. Apácán 1873., megh. Budapesten 1913. A budapesti tudó-

mányegyetemen jogot hallgatott, majd hírlapíró lett. Előbb a Magyar Hírlap munkatársa, utóbb a Pesti Napló felelős szerkesztője volt, majd öt esztendeig mint szerkesztő és kiadó a Polgár c. demokratikus lapot vezette. Sok külföldi regényt fordított magyarra. Sz. G.

Szerez Dávid, l. *Jaffe Izrael Dávid*.

Szerezdnye (*Seredné* Cs.-Szl.) nagyk. Ung vm. A Sz.-i (orthodox) hitközség 1810 körül alakult. Első rabbija Mendele W. 1840. halt meg Sz.-n. A megalakulás első évében épült fel a tagok hozzájárulásából a hitközség temploma. 1895-ben egy Bész hámidras is épült. 1870-ben Eisenstädter Manó, a hitközség buzgó tagja jesivát alapított, mely azóta is működik és nagy eredményeket ért el a vallási kultúra terjesztése terén. Talmud-Tórája 1920., egytanerős népiskolája 1926. létesült. Van ezenkívül a hitközségnek egy Éc Chajim és egy Chevra Sász egylete, Nőegylete, melynek Adler Izsákné az elnöknője. A hitközség kulturális céljai szolgálatában áll a Bészhamidras 300, és a Talmud Tóra 100 kötetes könyvtára. A község gazdasági életének jelentős tényezői Herceg Ábrahám és Lebovits József szeszgyárai, mely kb. 100 munkást és Moskovits Jákob földbirtokos, mely kb. 60 munkást foglalkoztat. A hitközség 70,000 ék.-ás évi költségvetéssel dolgozik, melyből nagyobb összeget fordít szociális és filantrópikus célra. Anyakönyvi területéhez a járás 24 községe tartozik. Lélekszáma 600, adót 80 fizet. Foglalkozás szerint 2 nagykereskedő, 10 gazdálkodó, 5 szabadpályán levő, 20 kereskedő, 5 köztisztviselő, 5 munkás, 2 orvos, 15 iparos, 5 magánzó és 16 egyéb. A világháborúban a hitközségnek 3 tagja esett el. Több kiváló rabbi származik Sz.-ről. Ezek: néhai Deutsch Eliezer bonyhádi, Adler Pinkász radvánci; Adler Jenő hamšoveci, Posner Juda székelyhídi és Posner Hermann tarcali rabbi. A hitközség mai vezetősége: Adler Izsák főrabbi, Schutzberger Majer elnök, Gottesmann Márton és Weisz Béni gondnokok, Herskovits Adolf jegyző, Leopold Lichtmann pénztárnok, Sternhell Éliás Talmud-Tóra elnök, Jakob Weisz, Pollák Lipót, Lebovics Sia, Niederman Bernát és Adolf Lezkovics az előljáróság tagjai.

Szerencs, nagyk. Zemplén vm., 5851 magyar lak. A zsidó hitközség a XVIII. sz. végén, vagy a XIX. sz. elején keletkezett. Irattárában egy 1809-ből származó templomépítési gyűjtőívet őriz, ami azt bizonyítja, hogy a hitközség abban az esztendőben már túl volt a szervezkedés kezdő állapotán és már 1809 előtt is laktak Sz.-en zsidók. A gyűjtés akkor 1069 forintot eredményezett, olyan összeget tehát, amely azokban az időkben jelentékeny volt és a tagok jómódjára és áldozatkészségére vall. Első héber alapszabályait is ekkor, vagy néhány évvel később alkotta meg, s 1815. már ez alapszabályok alapján működött. Alakulása idején mindössze néhány zsidó család lakott Sz.-en. Az alapítók Bilitzer Jakab földbérlő, a hasonló nevű híres rabbisalád sarja, a jótékonyságáról nevezetes Groszmann Márton, Goldstein Henrik földbérlők, Engel József kereskedő és Kornitzer Sámuel talmudtudós, a Chaszam Szófer unokája voltak. Első elnökül Bilitzer Jakabot választotta meg a hitközség. Ez ügybuzgóságával

és jótékonyásával sokat tett a hitéletért és biztosította a továbbfejlődést. Megalakulása után mindjárt rabbitt választott a hitközség. A hívek bizalma az országosan ismert nagyidai főrabbi fiára, Billiczer Amramra esett. Ezt fia, Billiczer Pinkász követte a rabbi tisztségében. 1912-ben pedig vejét, Pollák Emánuel jelenlegi főrabbit választották meg. Az elnöki tisztséget is mindig arravaló férflak bírták. Billiczer Jakab után Eckstein Mór, azután Engel József, Stárk Emánuel, Stern S. Mór és Engel Kóbi kerültek az ügyek élére. A mostani szép templom építését 1903. Engel Kóbi elnök kezdeményezte. A templom felépítéséhez az állam 40,000 koronás kölcsönnel járult hozzá. A terveket Korach Miksa miskolci műépítész készítette. A Chevra Kadisa 1808. alakult. Majdnem annyi idő óta működik a jesivája is, amelyet első rabbija alapított. A Talmud-Tóra későbbi keletű és ezt a hitközség létesítette. A jesiva növendékeinek száma 15 és 20 között változik, a Talmud-Tóráé 50. 1899-ben alakult meg a Gemilasz Chaszudim egylet és 1903. a Szandekvesz Komaegylet. Elemi iskolát is létesített a hitközség, ez azonban az állami elemi iskola megnyitása alkalmával feloszlott és tanítóját, valamint berendezését és felszerelését is az állam vette át. Erőtéljes lendüléssel fejlődött a hitközség Kornitzer Jakab elnöklése alatt, amikor díszes tanácstermet építettek a templom mellé. Az elmúlt két évtized minden fejlődése Kornitzer Salamon elnök ügybuzgó vezetésének köszönhető. A hitközség, amely a meg nem alkuvó orthodoxia egyik jelentékeny központjává erősödött, ma is meg az öröklött szellem konzerválására törekszik. Céltudatosan fejleszti intézményeit és ápolja emlékeit, amelyek sok kiváló névhez fűződnek. Ezek között a legragyogóbb a rabbi Tasib Eiziké, a nagyállói caddiké, aki Sz.-en született. A hitközség 215 családban 1400 lelket számlál 208 adófizetővel. Ezek között 5 nagykereskedő, 105 kereskedő, 30 iparos, 2 gazdálkodó, 3 ügyvéd, 3 köztisztviselő, 25 magántisztviselő, 17 magánzó, 22 egyéb. A város és a környék gazdasági életének fontos tényezője a gróf Széchenyi-féle birtok bérletéből alakított Zempléni Mezőgazdasági r.-t., amely Grosz Andor földbirtokos vezetése alatt áll. A hitközséghez tartozik: Bekecs, Legyesbénye, Taktaharkány, Tiszalúc, Hernádnémeti, Megyaszó, Taktaszada, Újcsanáros, Sajóhidvég, Sajókörm, Beczék, Ond, Gesztely, Girincs, Zombor, Sajókesznyéten, Hernádkak, Sóstófalva. Évi költségvetése 15,000 P. Filantrópikus és szociális célokra 3000 P-t fordít. Özv. Stárk Emánuelné 1916. létesített 24,000 koronás leánykiházasítási és 5000 koronás Talmud-Tóra alapítványát szintén a hitközség kezeli. A világháborúban 85 tagja vett részt, 19 elesett. A hitközség vezetői: Pollák Emánuel főrabbi, Kornitzer Salamon elnök, Moskovitz Ede alelnök, Wohl Sámuel gondnok, Perlstein Adolf pénztárnok, Alter Jónás, Engel Mór, Josefits.

Szerencsés (*Fortunatus*) Imre, II. Lajos uralkodása alatt élt és gazdagsága révén került kapcsolatba a királyi udvarral. Bizonyos Efrájim nevű gazdag zsidó fia volt, származása azonban ismeretlen. Héber neve Snéor, másképp Zálmán

volt, amelyet a nép és az egykorú tudósítások, később pedig a történetírók Salamonra változtattak. Nem tudni mi okból, Sz. felvette még az Eitel nevet, ezt azonban később már nem használta. Sz. ugyanis 1505–10 körül keresztény hitre tért és a kereszttségben keresztapja, Perényi Imre nádor után az Imre nevet nyerte. Kitérését egy keresztény nővel való viszonyának nyilvánosságra jutása tette szükségessé, mert a zsidó és keresztény közötti szerelmi viszonyt főbenjáró bűnnek tekintette az akkori jogfelfogás és azt tűzhalállal büntette. Sz. ekkor már házas ember volt, a bekövetkezett események azután teljesen elszakították családjától, amely a budai zsidó utcában maradt. A Sz. nevet is megkeresztelésekor kapta a nádortól és most már egészen új iránya kezdődött el életének. Ismét megnősült, Kolozsvárról vett feleséget, valószínűleg azt a keresztény nőt vette el, akivel előbb már tiltott viszonyban élt. Az első házasságából két fia született (l. *Abrahám, Efrájim*), ezeket később Szulejmán a budai zsidókkal együtt Törökországba hurcolta. A második házasságából is született egy fia, ezt Boroszlóban meggyilkolták. Sz. pénzügyi szakértelme, az udvarnak nyújtott jelentékeny hitelezései folytán nagy befolyásra tett szert és pártfogoltja lett II. Lajosnak és Mária királynénak is. Híve és tanácsadója volt Szalkay Lászlónak, aki maga is fantasztikus karriert futott meg, a varga fiából lett váci s egri püspök, esztergomi érsek, majd kincstárnok és kancellár. Ennek pártoskodó és cselszövő társaságába került Sz. és 1520 körül már mint állami főbb tisztviselő, talán alkincstárnok érezteti csöppet sem hasznos befolyását a kincstár kezelésében. Mikor 1521. Nándorfehérvárelesett, a főpapok és országgyűzők őt okolták a veszteségért, mert hogy a vár felszabadításához szükséges pénzt és hadiszereket későn küldte el. Nyilván pénzhiány okozta ezt a késedelmet, mert Nándorfehérvár eleste után Sz. már kész tervvel állott elő a pénzügyi helyzet rendezésére. Azta veszedelmes javaslatot tette II. Lajosnak, hogy a kamaragrófokkal veretesen új pénzeket a régi névérték megtartása mellett, de a pénzek belső értéke az eddig forgalomban levőknek csak a felét tegye ki. Lajos hallgatott Sz. tanácsára, kibocsátotta a szükséges rendeletet és még ugyanaz év novemberében a budai országgyűlés elfogadta Sz. káros és erkölcsstelen javaslatát annak ellenére, hogy a pénz értékének leromlása az adók felemelését vonta maga után. Lajostól mindössze azt kötötték ki, hogy kényszerforgalmat szerez az új pénznek és a szomszéd tartományokban is lehetővé teszi, hogy vásárlási ereje megmaradjon. Ez az elhibázott pénzügyi törvény Sz. elnépszerűtlenedését vonta maga után. Az 1524. szept. 8-i pesti országgyűlésen már Verbőczy István, a köznevelés vezetője és Szapolyai Jánosnak, a főbatalomra törekvő erdélyi vajdának párthíve éles támadást intézett a kormányon levők ellen és Sz.-ről sem feledkezett meg, mikor a félzsidók ellen intézett kirohanást (l. *Fél-zsidók*). A különböző határozatok közül, amelyet a király nem erősített meg, az egyik Sz.-nek az alkincstárnoki állásától való elmozdítását tartalmazta. Az

1525 máj. 7-i országgyűlésen már viharosan nyilvánult meg az ellenszenv Sz. iránt, mert az országos bajokért őt okolták. Három nap múlva a Szt. Péter templomban tartott előértekezleten a nemesség megütközését fejezte ki afölött, hogy Sz. az uralkodópár előtt olyan nagy tekintélyben áll. Máj. 12. volt a rákosi tanácskozás. Ekkor is Szalkayt és zsidó tanácsosát kárhoztatták, majd egy hatvan tagú küldöttség négy pontot terjesztett a király elé, amelynek utolsó pontja azt követelte, hogy a király égettesse el a zsidóból kereszténnyé lett Sz. Imrét. Lajos máj. 15. válaszolt a küldöttségnek és kijelentette, hogy hajlandó vizsgálatot indítani Sz. ellen. Sz. mindenképpen igyekezett lecsillapítani az ellene lázadt hangulatot, de minden kísérletezése hiábavalónak bizonyult. A nemesség többszöri sürgetésére azután Lajos máj. 20. Sz.-t elfogatta és az úgynevezett csonka toronyba záratta. Csak 14 napi fogság után szabadult innen Báthory nádor közbenjárására, nagy pénzáldozatok fejében. Kiszabadulását az udvarnál lévő hívei nagy lakomával ünnepelték meg, amit az ellenpárt nyílt kihívásnak minősített. A hangulat annyira ellenségesre változott, hogy a Budán tartózkodó nemesek szolgálai, valamint a hozzájuk szító főurak fegyveresei a felbőszített csöcselékkel együtt megrohmozta Sz.-nek a Szt. György-téren lévő házát. A támadók elől Sz. vendégeivel együtt az épület hátsó részén elmenekült, mialatt a csöcselék kifosztotta kincsekkel megrakott házát. Zsákszámra hordták el az aranyat, amelynek értéke hatvanezer régi, legjobb minőségű aranyforint volt. Másnap a garázda tömeg Sz. házának lerombolásához fogott, majd az udvari párt embereinek házát akarta megostromolni, de ott fegyveres ellenállásra találtak. Harmadnap a zsidókat támadták meg és azoknak ellenállása sem tudta megakadályozni a szörnyű pusztítást. Sz.-t ez a nagy veszteség sem tette tönkre, de még csak meg sem tántorította. Rövid idő alatt az eddiginél is nagyobb befolyáshoz jutott. Az udvari párt tehetetlensége miatt elhatározta, hogy Szalkay érsekhez és a királynéhoz hasonlóan maga is Szapolyaihoz közeledik. Új pénzügyi terveket közölt Verbóczyval és sikerült elhítenie, hogy rendezni tudja a kincstár helyzetét. Egy hónappal a börtönből való kiszabadulása után, a júl. elején Hatvanban tartott országgyűlésen már egy hang sem hangzik ellene és az országgyűlés kimondja, hogy a Fuggerek kezén volt rézbányákat átadják Sz.-nek, hogy a kincstár jövedelmét ezzel felfokozza. Maga Verbóczy pedig azt javasolta, hogy a kincstár kezelését is bízzák rá Sz.-re. Valószínűleg meg is választották alkincstárnokká, mert ebben az időben tagja volt az országtanácsnak. Sz. most már mindvégig ügyesen tartotta magát, ő kapta a budai, majd később a pozsonyi harmincadot és Lajos ezzel törlesztette ezerötszáz forintnyi adósságát. A Péterváradi felmentésére induló sereget 1526. a király nem tudta felszerelni, mire Sz. tízezer forint kölcsönt hocsátott rendelkezésére. Az ezévi rákosi országgyűlésen már nagy szerepet vitt és mikor a nemesség elkeseredésében Verbóczy házát akarta feldúlni, a rendek Sz.-t kérték fel a pénzügyi helyzet tisztázására. Sz. megjelent az ország-

gyűlésen, felmutatta a királyi jövedelmek jegyzékét, majd pedig leleplezte több országnagy és a Fugger-ház eselszövényeit, mire Rákoson másnap a leghevesebb jelenetek játszódtak le. Ekkor volt Sz.-nek utolsó jelentős nyilvános szereplése, mert nem sokára ezután, röviddel a mohácsi veszélő előtt agg korábban bevégezte kalandos pályafutását. Több zsidó kútforrás szerint halála előtt visszatért a zsidó hitre, aminthogy ez az ingatag jellemű ember egész életében, még megkeresztelkedése után is állhatatosan ragaszkodott a zsidókhoz, akiknek hitétől csak a végzetes külső kényszer szakította el. A zsidók annyira méltányolták Sz. ragaszkodását hittestvéreihez, hogy a fennálló szokásokkal ellentétben fiait az ő nevén hívták a tóra elé (l. *Náftáli*). Halála után második felesége Bécsben újból férjhez ment, de férjét a nászlakoma alatt elfogták, bebörtönözték, majd Pozsonyban megölték. Sz. felesége ekkor visszaköltözött Budára, ahol eleinte nagy gazdagságban élt, de életét mégis nyomorúságban és vízkórásban fejezte be Bécsben. (V. ö. *Kohn S.* «A magyar zsidók története».) U. L.

Szerénység, az ember kicsinységének, érdemtelenségének tudata. Ez egyike annak a három dolognak, melybe Micha próféta az isteni kívánságokat összefoglalta: jogot gyakorolni, szeretetet ápolni és szerényen (alázatosan) járni Isten előtt. A Talmud még elmélyíti a Sz.-ről való prófétai felfogást: «Nagyon, de nagyon szerény légy, mert az ember jövője az enyészet». (*Ábót* 4. 4). «Amint a víz a magaslatokat kerüli és a mélység felé tart, úgy a Tóra is csak a szerény lelkeknel tartja magát.» (*Taanit* 7a). «Az alázatosság a legfontosabb tulajdonság, mert írva van: «Isten szelleme rajtam van, felkent engem, hogy az alázatosoknak jó hírt hozzak». Tehát nem a jámboroknak, hanem az alázatosoknak. (*Áboda Zár* 20b).

Szeretet (héb. *ahávó*), etikai fogalom; megnyilatkozásaiban az a hajlam, amelyet más személy iránt érez az ember, vagy mások iránt s amelynek következtében kényszerítve van saját-magára való tekintet nélkül a másik részére lemondani, adni és tenni sokat vagy mindent. A Bibliában használatos «ahávó», a görög «ágápé»-hez hasonlóan az érzéki szerelmet is jelenti (*Hosea* 2. 7, 9, 12; *Ezékiel* 23. 5, 9; *Bírák* 16. 4; *Sámuel II.* 13. 15), de lassanként egészen etikai értelművé magasztosult, mint arra már az *Énekek Éneke* is példa (8. 6—7). Az «ahávó» még szülői és gyermeki szeretetet is jelent (*Genesis* 25. 28, 37. 3), éppennyi felebaráti szeretetet (l. o.) és barátságot is, melyet a nők iránti Sz.-nél többre becsül a Biblia. Ez Dávid és Jonathan barátságát így adja vissza: «Testvérem, Jonathan, nagyon kedves voltál nekem, irántam való Sz.-ed csodálatos volt s túlszárnyalta a nőszerepet» (*Sámuel II.* 26). Így a «szerető» kifejezés a bibliai iratokban a «barát»-nak felel meg (*Példabesz.* 18. 24; *Zsolt.* 38. 12, 88. 19). Az egész életet fokozatosan áthatja a Sz. s a bibliai iratok tanúsága szerint az emberi lét Isten és ember, ember és ember kölcsönös Sz.-én alapul. Hosea próféta' akinél a Sz. principiuma leginkább felmagasztosul s aki a Sz.-nek mélyebb és tisztább, megbocsá-

tással párosult jelentést ad, mondja, hogy Isten Izráelt visszaesése dacára is szereti (11. 1). Hoseánál a Sz. a szabad akarat megnyilvánulása (14. 5). Sz.-re alapítja Mózes a Deuteronomium egész törvényhozását. Isten szerette Izrael népének őseit s ez a Sz. átszarmazott az utódokra, Izrael egész népére, amelyet kiválasztott, bár nem az ő érdeme folytán, hogy missziót teljesítsen (*Deuter.* 10. 15, 7. 6—8, 23. 6). Isten ezekért csupán Sz.-et vár (*u. o.* 6. 5, 10. 12, 11. 1, 13, 22, 23. 4, 19. 9, 30. 6, 16, 20). Isten szereti az idegent, a jövevényt, az özvegyet, az árvát, a védtelent s csupán azt várja el, hogy Izrael népe is szeresse azokat (*u. o.* 10. 18—19 stb.). Isten Sz.-e Izrael iránt «Örökké tartó Sz.» Jeremiás próféta szavai szerint (31. 3) s ezt a Sz.-et hangsúlyozza Jesája és Malachiás próféta is (*Jes.* 63. 9; *Mal.* 2). A Biblia Istennek az emberiség iránti Sz.-ét nem a Sz., hanem az «irgalom» szóval fejezi ki (*Zsolt.* 45. 9) s ez a Sz. kiterjed mindenkire, aki parancsolatait megtartja (*Exod.* 20. 6; *Deuter.* 7. 9), aki igazságot gyakorol és igazságosan gondolkodik és beszél (*Példab.* 15. 9, 16. 13; *Zsolt.* 146. 8), mert Isten is szereti az igazságosságot (*Jezsája* 61. 8; *Zsolt.* 11. 7, 99. 4). Hogy az isteni Sz. alatt a Biblia az erkölcsi törvények megtartását érti, azt bizonyítja ez a mondás: «akit Isten szeret, azt megfészekezi (megjavítja)» (*Példab.* 3. 12). Isten szentségének lényege a Sz., az emberi életre vonatkozó törvények ennél fogva a Sz.-nek ebben a tanításában kulminálnak: «Szeretned kell embertársadat, mint saját magadat» (*Leviticus* 19. 18) s ez a Sz.-hitvallás kell hogy magába zárja az ellenfelet és ellenséget is (*Exodus* 23. 4—5). Hogy milyen módon kell szeretni ellenségeinket, azt a Biblia így tanítja: «Nem szabad szivedben gyűlölnöd testvéredet, nem szabad bünt táplálnod ellene... sem pedig néped ellen bármiféle haragot táplálnod». A gyűlölség okát el kell távolítani, hogy felebarátainkat szerethessük (*Levit.* 19. 17) és pedig úgy, hogy ezt az idegenre, a jövevényre is kiterjeszthessük (*u. o.* 34). A Biblia a jogi értelemben vett büntetést is «testvéred»-nek nevezi (*Deuter.* 25. 3), amit a világ egyetlen államának törvény hozása vagy közmorálja sem vallott (l. *Felebaráti Sz.*) A Sz.-et, mint isteni alapelvet különösen a chászsideusok (l. o.) és esszenusok (l. o.) vallották és gyakorolták önmegtartóan; életük vezető principiuma volt az Isten- és emberszeretet Isten az ő meghatározásuk szerint a «Sz. lelke mindenki számára» (*Bölcsesség Könyve* apokr. I. 6) és «a lelkek szeretője» (*u. o.* 11. 24—26). Philo is (*De opificiis mundi* I. 4) a Sz.-et vagyis jóságot az isteni teremtés fő principiumának és a világ mozgató hatalmának tartja. Midőn Ezra próféta panaszkodik a világ romlottságáról, víziójában Isten így szól hozzá: «Nem szeretheted jobban az Én teremtményemet, mint Én magam» (*IV. Ezra* 8. 45). Az apokrif iratok általában a Sz. hitvallásának számos megnyilatkozását tartalmazzák, így a Tizenkét pátriárka Testamentuma. A talmudszerzők közül legmagasabb kifejtését a Sz. hite *Hillelnél* (l. o. és *Ethika* éri el időszám. előtt 30.). A Talmud rabbijai a teremtés művét a Sz. isteni elvére vezették vissza (*Gen.* R. 12. 15) s hogy az emberi társadalom a Sz.-en

és irgalmon alapul. «Isten szereti az embert, akit az Ő hasonlatosságára teremtett, de különösen a Sz. az, amely az Istenhez való hasonlatosságot mutatja» (*Ábót* 3. 14). A rabbik etikai elmélyedése az igazságot, amely a Sz.-en alapul, teszi a világ fundamentumává, míg mások megfordítva, így tanították: «Amikor Isten látta, hogy a világ nem állhat fenn rideg igazságosság alapján, akkor a Sz.-tel mérsékelte azt» (*Genesis Rabba* 12.). Simon ha-Cadik szerint a világ három dolgon épült fel: jótékonytságon, igazságosságon és békén (*Ábót.* 1. 15; *Deuter.* R. 5. 1), mert a Sz. nem elég erős és szilárd ahhoz, hogy az emberiség életét megalapozza, sem az egyéneknél, sem az egész társadalomnál, mely utóbbi a bünt nem tűrheti s az igazságszolgáltatást gyakorolja. A Sz. csupán ott uralkodhat, ahol Istent Atyának ismerik el az emberek s ekkor szánalom és megbocsátás lép az igazságszolgáltatás helyébe (*Beráchót* 7a). Az az etikai kérdés, hogy az Isten közös atyja minden embernek, zsidónak és nem-zsidónak, ahol valóban elismerik és vallják őt annak, vagyis ahol az isteni akarat, erkölcs parancsai szerint élnek: agörög befolyás alatt álló és a felvilágosodott, meg a konzervatívabb palesztinai rabbikat egyaránt foglalkoztatta. Az előbbieket a kinyilatkoztatás előtti Egy-Isten-hívőket az isteni Sz. részeseinek tekintették, így az ósatyákat, míg az utóbbiak szerint azoknál csupán Istenfélelem és nem tiszta Isten-Sz. nyilvánult meg, csakúgy, mint a szelídebb pogányoknál, Jóbnál vagy Enochnál. A kereszténység az előbbi liberálisabb nézetet vallotta, ill. tette magáévá annak befolyását s eszerint Istent a Sz. fogalmával azonosította, minden embert egyaránt Isten fiának tekintve (*I. János* 3. 1, 4. 7—8, 11—20, 5. 3). Mégis, az uralkodó felfogás Pálnál tükröződik vissza legnyomatékosabban; ő szerinte a Szent Lélek az, amely keresztelés által a Sz.-et gyakorolja s a benne hívőket Isten fiainak tekintti (*Róm.* 8. 14—31). Pál apostol fejtegetései más szavakkal azt jelentik, hogy csupán a keresztrefeszített Jézus Isten-fia létének hite teszi az embert is Isten fiává s adja meg az embernek a jogot arra, hogy az isteni Sz.-et igényelje. Ezt a nézetet János evangélista is vallja (5. 20—24, 10, 17, 15. 9, 17. 26). Ez a felfogás a Sz. lényegéről és általánosságáról különbözik a zsidó etika tanításaitól. A zsidó etikai felfogás «Isten fiá»-nak tekintette mindazokat, akik az Egy-Istenben hittek s annak erkölcsparancsai szerint éltek, míg az áldozati véren alapuló isteni Sz. tanát elvetették a rabbik. R. Akiba Izrael egész népét Isten fiainak tartja; «Az izraeliták szeretett nép, amennyiben Isten gyermekeinek neveztetnek.» A Sz. törvényeivel kapcsolatban a Biblia (*Deuter.* 14. 1) adja tudtul a zsidóságnak, hogy ők Isten gyermekei (*Ábót* 3. 15). R. Akiba szerint Isten és Izrael egész viszonyát a szerinte legszentebb könyv, az Énekek Éneke tükrözteti vissza allegorikusan, mert az Isteni Sz.-et egy irat sem allegorizálja ily magasztosan (*Jad* 3. 5; *Sir-ha-Sirim Rabba*, bevez.). Bár Izrael magát Isten gyermekeinek tekintette, ez az Isten-atyaság vitára adott alkalmat amiatt, hogy igényelheti-e vajjon Izrael népe Isten atyai Sz.-ét,

ha erkölcsi törvényeit nem tartja meg; míg R. Méir szerint ez esetben is Isten Sz.-ét élvezzi Izráel, addig R. Juda ezt tagadásba veszi. A zsidó törvényhozó bölcsék Isten Sz.-ét nem egyszerű poézisnek tekintették, hanem arra alapítva vezették le s hozták az életet körülbástyázó parancsolatokat (*Menáchót* 43b); Isten iránti Sz. a Tóra vagyis az erkölcsi törvények Sz.-ével egyenlő a Talmud szerint (*Ros Hasána* 4a). Igaz, azt is lerögzítették, hogy Isten Izráelt nagyobb mértékben szereti, mint a többi népeket (*Szifré Deut.* 144; *Joma* 54a), aminek jele a Tóra, mely közelebb hozta Istent és Izráelt (*Peszikta* II. 16 – 17), amely szereti Istent, akinek törvényeit élete árán is megőrzi (*Mechilta, Jetró* 6 az *Exod.* 20. 6-hoz; *Szifré Deut.* 32; *Beráchót* 54a); Isten iránti Sz. az Istennek való önzetlen szolgálatban nyilvánul meg (*Ábót* 1. 3; *Abóda Zárá* 19a). Az igazságos érzületű ember a megpróbáltatást jámborsága próbakövének tekinti (*Beráchót* 5a; v. ö. *Római Lev.* 5. 30). Izráel összehasonlíthatatlan szenvedésekkel és a mártírság szakadatlan láncolatával szilárdította meg viszonyát Istennel és «semmiféle nemzet sem olthatja ki ezt a Sz.-et» (*Enek. Én. Rabba* 8. 7). Ez az egyedülálló Sz. megcserül a zsidó liturgiában is, a mindennapi reggeli és esti imában. Isten «hű szeretőinek» lenni egyértelmű azonban azzal, hogy «sérelemeket elviseljünk és ne zúgolódjunk; hogy gyalázkodásokat meghallgassunk, de rájuk ne válaszoljunk; hogy csupán Sz.-ből cselekedjünk s a megpróbáltatásoknak, mint Isten Sz.-e próbájának örvendjünk» (*Sabbat* 88b; *Szóta* 31a). A Sz.-et, mint az élet legmagasabb célját, különösen a *Tanna debé Eljahu* (26.) hangsúlyozza: «A Sz.-nek tökéletesen önzetlennek kell lennie s szabályoznia kell az embernek embertársához való viszonyát.» Ugyanezt fejtegeti Bachja ibn Pekuda, a *Chovot ha-Levóvós* (A szív kötelességei) c. etikai művében (I. *Ethika*), ahol minden emberi cselekvést a Sz.-re alapít. Maimonides a *Jad ha-Chazaka* egy egész szakaszát a Sz. fejtegetésére szenteli s az *Ábót* 1. 3-ból (I. *Pirké Ábót*) indul ki s valamennyi emberi cselekvés, etikai és vallásos megnyilvánulás legfőbb mozgató okának fogja azt fel; mindennek az értéke annyi, amennyi Sz. foglaltatik benne. Nachmanidesz bibliakommentárjában (*Deuter.* 6. 4-hez és u. a. *Szifréjéhez*) azt fejtegeti, hogy az Isten iránti Sz. magában foglalja erkölcsi törvényeinek tanulmányozását és megőrzését, anélkül azonban, hogy ezért jutalmat szabadna várni. R. Eleazár Worms, a *Rokeach* c. kiváló etikai mű szerzője, művét a Sz.-ről szóló fejezettel kezdi s felemlíti a Talmud és Midrások erre vonatkozó fejtegetéseit, így a *Midras-Tehillim*-nek (13. 2. Zsolt.-hoz) azt az interpretációját, hogy Isten iránt való Sz. abban a Sz.-ben fejeződik ki, amelyet az ő teremtményei iránt érzünk; az ember iránt érzett Sz.-ünk tehát nem lehet kisebb, mint az Isten iránt érzett Sz.-ünk. Önmagunkkal szemben pedig az Isten-Sz.-nek az az értelme, hogy aki valóban szereti Istent, az alárendeli minden más vágyát és kívánságát az élet magasabb rendeltetésének, ami nem más, mint Isten akaratának örömteljes teljesítése. R.

Elijah de Vidas, a *Résisz Chochmó* szerzője etikai művében (2. rész) a Zóhárt idézve, biztositja, hogy a tiszta Sz. minden önös vágy elnyomásán alapul, mert csakis ilyen Sz. egyesítheti a lelket Istennel. A Sz. kozmikus principiummá lett a XIV. sz.-i Chaszdaei Crescas és az ő közvetlen hatása alapján Spinoza filozófiájában. Crescas és Spinoza Philohoz hasonlóan a Sz.-et teszik meg Isten lényegének. A Sz. isteni, tökéletes lelki gyönyör, ennél fogva Isten Sz.-e az örök gyönyör forrása halandó ember számára (*Or Adonai* I. 3, 5 és Spinoza *Amor intellectualisa*; *Ethica* V. 32–36 és *Tractatus Theologico-Politicus* több helyén). Crescasnál is jobban kidomborította az «intellektuális Sz.» eszméjét a kereszténység körében Leo Hebraeus néven ismert Don Juda Isaaq Abravanel, akitől a bizonyítások szerint Spinoza az «Amor intellectualis» eszméjét kölcsönözte. Az «amore intellectualis», az «amore mentale» v. «rationale» Leo Hebraeusnál Isten lényege, a világegyetem központi mozgató ereje és célja. «A Sz. a Kozmosz minden tárgyát egybekapcsolja, de míg a természeti világban a Sz. érzéki és önös, az isteni Sz. önzetlen és felemelő. Isten Sz.-e teremtette meg a világot s hozta létre valamennyi tárgy tökéletesülését, de különösen az emberét, aki, ha jóságos, akkor Istent szerető és Istentől szeretett és akinek Isten iránti Sz.-e örök lelki gyönyörűség forrása számára s ez azonos az isteni Sz.-tel» (*Dialoghi di amore*). Ez az «intellektuális Sz.» pedig azonos a bibliai és talmudi «Hozzá (Istenhez) kell tartoznod (csatlakoznod)» (*Deuter.* 10. 20, 11. 22, 13. 5; *Szifré Deut.* 49; *Szóta* 14a) kifejezés értelmével s ez a Spinoza-féle «imitatio dei» értelme is. A legmagasabb fokú tökéletesülés és legfelségesebb gyönyör az, amelyet a Bibliától kezdve Spinozáig a zsidó etika említett nagyjai, Crescas és Leo Hebraeus értettek az «intellektuális Sz.» alatt. S. R.

Irodalom. K. Kohler (*Jew. Encyclop.*); Grünbaum, *Der Grundzug und dessen Entwicklung der Liebe im Judentume* (Geigers Wissenschaftl. Zeitschr. d. jüd. Theologie II. és III.); Joel, *Don Chaszdaei Crescas' religionsphilosophische Lehren* (1866); u. a., *Spinozas Theologisch-politischer Tractat* (1870); Schiller, *Philosophische Briefe*. X. (1838); B. Zimmers, *Leo Hebraeus* (1886).

Szerződés. Héberül: *Berisz*. (L. *Szövetség*.)

Szeszlér Sándor*, építész, szül. Budapesten 1860., megh. u. o. 1915. Tanulmányait a charlotenburgi műegyetemen végezte, azután Hauszmann Alajos építészeti irodájába került, hol a New-York biztosító társaság bérpalotájának tervező és művezető munkáiban vett részt. Önállóan több kiállítási épületet tervezett (1896). Nevesebb épületei: Gróf Forgács Sándorné palotája Alsó-kemencén, Uray-féle családi ház Szatmáron. F. B.

Szétszóratás (héb. *gólusz*). A Sz.-t a talmudikus irodalom általában mint a zsidóság legnagyobb katasztrófáját fogja fel. De a rabbinikus életfilozófia optimizmusa, amely abban a gondolatban csúcsosodik ki, hogy Isten végzéseiben még a rossz is az emberek javára szolgál, itt is érvényesül. «Jót tett Isten Izráellel, hogy a népek közé szórta» (*Peszáchim* 87). A felfogásnak az az alapja, hogy a szétszóratás megedzette a nép ellenálló erejét és ezzel mentette meg magát a megsemmisüléstől. L. *Diaszpóra*. F. M.

Szeudasz havróó (h.). Vigaszlakoma, amelyet a gyászolóknak rendszerint a Chevra Kadisa vagy a szomszédok, barátok küldenek a temetés után (Bor, tojás és fehér kenyér.)

Szifirák, Szférak. (L. *Kabbala* és *Zóhár*.)

Sziddur, (h.) szó szerint *rend-et* jelent. Az imádságos könyv neve. Nem minden kiadásnak besztása egy és ugyanaz, általában mégis a következő imák találhatók benne megszokott sorrendben. A köznapi reggeli (l. *Sacharisz*) ima a szombati és ünnepi zoltárbetoldásokkal (l. o.). A köznapi minchó ima (l. o.), a köznapi maariv ima (l. o.), a péntekesti ima (l. *Erev sábosz*), a szombat és ünnep reggeli ima (l. o.), a Tóra kivétele, felolvasása és visszahelyezése szombat és ünnepponon (l. o.), szombati muszaf ima (l. o.), szombati mincho ima (l. o.), az *Atyák Mondásai* (l. o.), szombatesti ima (l. o.), Hallel (l. o.), muszaf ros chodesra (l. o.), sacharisz a zarándok ünnepekre (l. o.), muszaf a zarándok ünnepekre (l. o.), sacharisz ros hasónora (l. o.), muszaf ros hasónora (l. o.), sacharisz jom kippurra (l. o.) muszaf jom kippurra (l. o.), neilo (l. o.), végül a függelék: ómer-számlálás (l. o.), chanukai gyertyagyújtás (l. o.), a megilla felolvasása (l. o.) az étkezés után mondandó ima és az áldások (l. o.), lefekvés előtt való ima (l. o.), esketés, cirkumcizió, temetés (l. o.) jom kippur kóton (l. o.). A böjtnapokon és egyes szombati napokon betoldott szelichosz és jócerok nincsenek benne a közkezen forgó Sz.-okban. Erre bővített kommentáros kiadások szolgálnak. Egyes imák előtt néha liturgiai utasítás olvasható. A többször megismétlődő imák általában csak egyszer fordulnak elő, a vonatkozó helyekre esetről-esetre utalástörténik.

F. D.

Szidon 1. Adolf, rabbi, szül. Nádason 1843 jan. 5. megh. Versecen 1918 szept. 19. Atyja Sz. Simon jesiváján, majd Juda Aszódnál, 1860-tól pedig Breslauban tanult, ahol rabbidiplomát és bölcsészdoktori oklevelet nyert. Tagja volt az 1868–69-iki kongresszusnak. Előbb Simándon, majd 1870 óta haláláig Versecen volt főrabbi. Tagja volt a Rabbiszeminárium vizsgáztató vezérőlbizottságának. Értekezései a Magyar Zsidó Szemleben és külföldi folyóiratokban jelentek meg.

2. Sz. **Dezső,** állategészségügyi felügyelő szül. Nagyszombatban 1867 jún. 6-án. Az állatorvosi főiskolát Budapesten végezte. Lugoson lett állatorvos, majd állategészségügyi felügyelői minőségben Krassó-Szörény m. főállatorvosává nevezték ki. A vármegye állategészségügyi intézményeit modern nivóra emelte s nagy érdemeket szerzett a Bánát szarvasmarhatenyésztésének fejlesztése körül. Szaklapokban számos cikke jelent meg.

V. A.

3. Sz. **Simon,** rabbi, szül. Nádason 1815 jan. 23., megh. Nagyszombatban 1891 dec. 18. Atyja Morvaországból jött s ő Szófer Mózes tanítványa volt. 1856-tól kezdve Nagyszombatban volt rabbi s bár konzervatív vallásoságú volt, de a modern tudományokat is tisztelte. Fiát a breslaui szemináriumba küldte tanulni. Főleg egyházi tanulmányokkal foglalkozott; enémű, nagyobb művei: *Ósz-Berisz* (1850); *Sevet Simeon* (3 k.

1884–88), mely a Jore Dea és Eben Haézerhez tartalmaz kommentárokat.

Szidra, névvel jelezzük a Tórának (penta-teuchusnak) ama részeit, melyeket szombatonként olvasnak fel a zsinagógákban. Az esztendő keretében az egész Tóra kerül felolvasásra, ezért 55 hetiszakaszra osztották fel a Szentírást. Néha azonban két szakaszt összevonnak. Ennek okai: 1. Közönséges évben kevesebb szombat van, mint szoké évben (legalább 4-gyel, néha 5-tel kevesebb); 2. Ama szombatokon, melyek ünneppel, vagy félünneppel esnek egybe, nem a hetiszakaszt, hanem a vonatkozó ünnepi részt olvassák fel. A Sz.-k olvasása mindig a szimchasz tórát követő szombaton kezdődik és szimchasz tóra napján fejeződik be. Régebben ismerték a hároméves ciklust is, mikor egy-egy Tóra-részlet csak 3 esztendőnként került felolvasásra. A Sz.-kat a kezdő, illetőleg az első jellegzetes szó után nevezzük el. A folyó hét is a soros Sz.-tól veszi nevét, ami különösen dátum-jelzéseken mutatkozik, pl. Besalach hetének 3. napján. A hétfői, csütörtöki, szombatdelutáni Tóraolvasás anyaga a következő Sz. három részre osztott első szakaszából áll.

F. D.

Szifra, 1. Midrás.

Szigeti, 1. Gyula, tanár, szül. 1879. A bölcsészdoktori oklevelet és a görög és latin nyelvekről való középiskolai tanári képesítést a budapesti egyetemen szerezte meg. Számos klasszika-filológiai tanulmánya jelent meg. Az Akadémia adta ki *Görög-magyar szótárát*. Az újpesti Könyves Kálmán reálgimnázium tanára, egyidőben a budapesti izr. leánygimnáziumnál is működött.

2. Sz. **Jenő,** festő, szül. Budapesten 1881. Münchenben Hollósy alatt tanult. A Műcsarnok 1906-iki tárlatán állított ki először két tanulmányt. A Paál László Társaság kiállításain jobbára pasztellel festett virágcsendéletekkel, enteriőr képekkel, balatoni és budai tájképekkel (*Rózsadomb*; *Tabáni házak*) szerepelt.

F. B.

3. Sz. **József,** hegedűművész, szül. Máramaroszigeten 1892 szept. 2. A világ három legnagyobb hegedűse közé tartozik. Első hegedűtanárát *Kohnak* hívták, aki azonban csak a kótára tudta megtanítani, azután felküldte Budapestre. Sz. a Zeneakadémiára került, ahol magára vonta Hubay Jenő érdeklődését. A művészi oklevél megszerzése után Németországba utazott. 1906–1913-ig a berlini akadémia tanára volt. Tanári állását azután felcserélte a turnézással és az európai sajtó magasztaló cikkeket írt róla és izig-vérig modern nagy művésznek ismerte el. Nevének teljes súlyával propagálja a külföldön a magyar modern zenét. 1925-ben Amerikába hajózott és ott is nagy népszerűséget szerzett. 1927-ben az orosz kormány meghívta haugversenykörútra és felkínálta neki a moszkvai akadémia vezetését. Sz. a meghívást nem fogadta el.

K. K.

Szigetvár, nagyk. Somogy vm. 5348 (1920) lak. A Sz.-i (kongresszusi) hitközség 1821 alakult. Ezt megelőzőleg azonban már bizonyos szervezettségben éltek a Sz.-i zsidók. A XVIII. sz. vége felé már megvolt a Chevra Kadisa, amelynek 1784 táján kb. 30 tagja lehetett. A Chevra Ka-

disa első hébernyelvű jegyzőkönyve 1799-ből származik. A Sz.-i községi levéltár ú. n. kanizsai telekkönyvében van egy 1802 ápr. 3. kelt eladási levél, mely szerint Festetich Lajos gróf egy darab földet eladott a zsidó községnek kert céljaira, «mely kert a zsidó Ispital mellett volt». A hitközség első rabbija Maislis Rafael volt, akinek működéséről nem maradtak feljegyzések. Az első előjárók Fried Ábrahám, Kremzir Jakab, Berl Ludvig és Löbl Sámuel kereskedők voltak. A hitközség első temploma 1821. épült. A jelenlegi templomot 1857. építették és 1904. bővítették. Elemi iskolát is létesített a hitközség, ez azonban pár évtizedes működés után megszűnt. A Chevra Kadisának jelenleg Fischmann Adolf az elnöke; további intézmények a Nőegylet és a Klein Gyula vezetése alatt működő Bikur Cholim egylet. Közéleti tevékenységet fejtettek ki néhai Ujházi Jakab járási orvos és Vajda Ignác orvos. Nagyobb ipari és gazdasági vállalkozásokat alapítottak: Neumann Lipót cipőgyárat, néhai Ehrenfeld Vilmos bőrgyárat, Fischmann Adolf malmot, néhai Kardos Jakab kékfestőgyárat, néhai Fuchs Ábrahám termény- és fakereskedést, néhai Singer Ármin épület- és tűzifa-telepet. Mintagazdaságokat vezetnek: Stern Árpád (2000 hold bérlet) és Sövény Vilmos (900 hold saját föld). A hitközségnek van egy ifjúsági könyvtára és értékes levéltára. A hitközségben jelent meg Klein Gyula rabbi Talmud-fordítása. A hitközség 13,500 pengő évi költségvetéssel dolgozik, melyből 9000 pengőt költ szociális és filantrópikus célokra. A hitközség anyakönyvi területéhez Drávafok, Lakócsa, Szulok, Istvándi, Nemeske, Felsőszentmárton, Hobol, Kisdombó, Somogyhárságy, Nemetlad, Bárány és Adorjánpuszta községek tartoznak. Lélekszáma 219, a családok száma 75, adót 130-an fizetnek. Foglalkozás szerint: 3 nagykereskedő, 2 gazdálkodó, 20 más szabadpályán levő, 50 kereskedő, 2 ügyvéd, 3 köztisztviselő, 3 munkás, 2 nagyiparos, 2 orvos, 8 magántisztviselő, 3 vállalkozó, 14 iparos, 3 magánzó, 13 közadakozásból élő és 2 egyéb. A hitközségnek a világháborúban résztvett tagjai közül 15-en estek el. A hitközség mai vezetősége: Wallenstein Zoltán szerződéses viszonyú rabbi, Kardos Gyula elnök, Grünhut Rezső és Fuchs Károly alelnökök, Fischmann Samu és Morgenstern Bernát templomgondnokok, Fischmann Adolf, Weisz Ignác, Morgenstern Ignác, Berkes Mór és Ullmann Zsigmond előjárók, Fehér Márk pénztáros, Hoffmann Mihály titkár és hitoktató, Schlesinger Fülöp kántor.

SziJJum (h.). Befejezés, a Talmudi traktátusok áttanulmányozásának záró aktusa (*SziJJum hasász*). De azt a lakomát is értik alatta, melyet peszach előnapján egyes talmudisták rendeznek a reggeli istentisztelet után annak öröme, hogy egy talmudi traktátust akkor befejeznek. Elsősülött férfit, aki ilyen *szudasz micvó*-n, vagyis vallásos örömlakomán részt vesz, ezzel megváltja az akkor kötelező «első szülöttek böjtjét», melyet az egyiptomi kivonulás kapcsán elrendelt elsőszülött megváltás helyett kellene tartania. A könyv befejezése már a Tóra olvasásánál is kissé ünnepiesen megy végbe,

amennyiben a felhívottat «chazak» (légy erős!) szóval köszöntik; a Talmud egy-egy traktátusának befejezéséhez pedig máskor is imát mondanak az illetők. F. M.

Szikla Adolf, zeneszerző és karnagy, szül. Bécsben 1868 júl. 1. A bécsi konzervatóriumban tanult. 1891-ben a budapesti Operaház korrepetitora, 1892. karmestere lett. Most már nyugdíjazták. Balletjei: *A törpe gránátos* (bemutatta az Operaház 1903); *Álom* (Operaház 1905). K. K.

Sziklay Kornél, színész, szül. Budapesten 1869., megh. u. o. 1919. 1886-ban színpadra lépett Szentendrén. Előbb vidéki társulatnál működött, komoly és kómikus szerepekben egyforma sikerrel. Amikor Ditrői Mór 1896. megszervezte az új budapesti Vígszínház társulatát, őt is szerződtette. A következő esztendőben a Magyar Színház tagja lett. A Magyar Színházról a Király Színházhoz szerződött, majd 1904. megalapította a városligeti Kis Színházat és Népszínpadot. Színdarabokat is írt (*Bölcsődal; Koldus és királyfi; Napoleon*).

Szikszó, nagyk. Abaúj-Torna vm. 4861 lak. A zsidó hitközség 1791. alakult. Ugyanakkor létesült a Chevra Kadisa és temetőhelyet vettek. Sz.-n a zsidók és a keresztények állandóan a legszebb harmóniában éltek. 1852-ben nagy tűzvész pusztította el a várost. A miskolci hitközség 140 forintot küldött a zsidók segélyezésére, amelynek egy részét keresztények között osztották széjjel. 1873-ban a kolerajárvány szedte áldozatait s a hitközség által az árvák és özvegyek részére összegyűjtött 376 forintból, 197 forintot keresztény árvák és özvegyek támogatására fordítottak. 1900-ban, Hartmann József elnöksége idejében vezették be a hitközségben hivatalos nyelvként a magyar nyelvet. Két temploma van a hitközségnek. A nagytemplomot 1914. építették, míg a kisebb imaház építésének ideje ismeretlen. A Chevra Kadisán kívül a következő intézmények létesültek: Elemi iskola, Talmud-Tóra, Jesiva, Nőegylet és Szegényeket Gyámoltó Egyesület. Az iskolának 80 tanítványa van s a tantestület tagjai: Weinberger Vilmos, Schwartz Mór és Fried Hedvig. A hitközség az orthodoxiához tartozik. Lélekszáma 1000, családszám 200, adófizető tag 175. Évi költségvetése 1000 pengő. Anyakönyvi területéhez tartoznak: Aszaló, Halmaj, Encs, Onga, Alsókázsmárk, Felsőkázsmárk, Rásony, Detek, Beret, Alsóerdész, Felsőerdész, Torna, Saap és Kupa. A háborúban 48-an vettek részt, akik közül 10-en hősi halált haltak. A hitközség mai vezetősége: Schüek Manó főrabbi, Hartmann Gyula elnök, Reichmann József és Türk Zsigmond ülnökök, Fried Lajos és Zeisler Leopold alelnökök, Spitz Emil pénztárnok, Metzner Adolf ellenőr, Weisz Sámuel gondnok és Keller Izidor jegyző.

Szilágyi, 1. *Arabella**, operaénekesnő, szül. Sárváron 1863., megh., Budapesten 1918 ápr. 23. 1886-ban a Nemzeti Színház és 1894. a m. kir. Operaház drámai énekesnője lett. 1908-ban a színpadtól visszavonult s mint zenetanárnő fejtett ki értékes pedagógiai működést.

2. *Sz. Arthur Károly**, ügyvéd és jogi író, szül. Aradon 1865. Jogi tanulmányait Bécsben

és Budapesten végezte. 1890 óta ügyvédi gyakorlatot folytat Budapesten. 1912-ben udvari tanácsosi címet kapott. A világháború alatt őrnagyhadbíró volt. Főbb művei: *Értekezések a katonai büntetőjog és eljárás köréből*; *A katonai becsületbüntetések joghatálya Magyarországon*; *A katonai bíróságok hatásköre*; *A katonai büntetőjog területi hatálya*; *A gazdák vagyonszállása* stb. Szerkesztette A Gyermekvédelem Lapja c. folyóiratot.

3. Sz. Géza, író és hírlapíró, szül. Budapesten 1875. Jogi tanulmányokat végzett, doktorátust és ügyvédi oklevelet szerzett. 1895-ben az Élet c. folyóiratba kezdett dolgozni, majd több napilap belmunkatársa lett. 1903–1919-ig Az Újság helyettes szerkesztője volt és Aegrotus név alatt írta cikkeit. Sok könyve jelent meg, amelyek közül a legnevezetesebbek: *Lepel nélkül*; *Erkölcstájaknak nevezett karcolatok* (1907); *Könyvek és emberek* (irodalmi tanulmányok 1912); *Ez Pest* (1913), amelyben metsző gúnnyal írt meg epizódokat a főváros életéből. *A háború mellől* (1915); *Fantasztikus szerelmek*; *Menny, pokol, háború*; *Az ördög nyája* (1917); *Vitus-tánc*; *Nagy Napoleon és kis barátnője* (1919 és 1920). Prózai munkáiban sokszor groteszk fantáziával és humorral nézi az életet. Működése javát költeményei teszik. Első kötete: *Tristia* (1896). Verseinek merész hangja új volt a magyar költészetben és az akkor még fiatal Ady Eudrére is mély hatást gyakorolt. Sz.-t verseinek túlmerész kifejezése miatt pörfefogták. Szerelmi lírájának legjava: *Holt vizeken* (1903) és *Neked írtam* c. kötetében jelent meg (1911). 1927-ben megjelent *Szó és könny* c. kötetében férfias lírája már átcsap az epikába. Sok bibliai vonatkozású költeményt írt, részleteket fordított a *Predikátor* és *Jób* Könyvéből. A Nemzeti Színház 1911. előadta Lenkei Henrikkel együtt írt *Májusi fagy* c. drámáját. Szerkesztette a Figyelő és Szívárvány c. folyóiratokat. E lexikon munkatársa.

4. Sz. Gyula, vegyész, műegyetemi tanár, szül. Gyónon 1860., megh. Budapesten 1924. Műegyetemi tanulmányainak elvégzése után a magyar-óvári gazdasági akadémia vegyikísérleti állomásának asszisztense volt. 1890-ben a műegyetem magántanára, utóbb rendkívüli tanára lett. Főbb művei: *Adatok a diasztáz chemiájához* (1888); *Az erjesztés kézikönyve* (1889); *Untersuchung von ungarischen Maisgattungen* (1892); *A szesz-főzés üzemellenőrzése* (német nyelven is, 1900).

Szilágyosomlyó (*Simleul-Silvaniei*, R.) rend. tan. város Szilágy vm., 6885 lak. A Sz.-i (orthodox) hitközség 1841. alakult. Első előljáróságának tagjai a következők voltak: Benedek József elnök, Berger Hermann alelnök, Roth Salamon pénztárnok és König Salamon jegyző. Első rabbijául a hitközség Hartmann Benjámin választotta meg, aki 1861. bekövetkezett haláláig állott a hitközség élén. A hitközség 1850. építette saját erejéből templomát. Ezenkívül négy imaháza van és a szefárdoknak is külön kettő. A hitközség létesített jesivát, melynek 60 növendéke van és Talmud Tórát, melyet 100 növendék látogat. 1891-ben nyílt meg a 4 tanerős elemi fiúiskola, 1921. pedig 2 tanerős leányiskola létesült. A hit-

község intézményei: a Chevra Kadisa, mely Czeizler Mór elnökle alatt áll, a «Tomche Dol» szegénygyámolító-egylet, melynek Fried Mihály az elnöke, továbbá a Nő- és a Leányegylet. A hitközség területéről származik Gáspár Ferenc író (l. o.). A tagok közül társadalmi téren Láng Jakab járásorvos és Markovits Jakab városi orvos tevékenykednek. Nagyobb ipari vállalkozásokat létesítettek: Schächter Izidor tímár- és bőrkikészítőtelepet, mely 40 munkást foglalkoztat, Frankovits Ignác kereskedelmi vállalatot, Kohn Adolf csevegőgyárat és a Klärmann Testvérek bőr- és szőrmeárú-telepet. Mintagazdaságokat létesítettek: Keller Samu (630 hold), Weiszberger Kálmánné (460 hold), Brüll Zsigmond (240 hold), Brüll Sámuel (220 hold), Miliczter Dávid és Lajos (220 hold). A hitközség 1.000.000 leies évi költségvetéssel dolgozik, melynek kb. a felét szociális és filantrópikus célokra fordítja. Egy 10.000 leies jótékony célú alapítványt is kezel a hitközség, melyet Keller Samu létesített. A hitközségnek van nagyobb levéltára. A tagok közül Keller Samu tulajdonában van 5000 kötetet meghaladó értékes könyvtár és egy kb. 100 drb.-ból álló nagybecsű képtár. A hitközség anyakönyvi területéhez Somlyócséhi, Somlyóújlak, Somlyógyőrtelek, Hidvég, Sármaság, Perécseny, Badacsony, Szécs, Kosna, Hosszúmező, Ökörítő, Balla, Baksa, Kövesd, Szilágyziget, Magyarporoszló és Lampért községek tartoznak. A hitközség lélekszáma 1700, a családok száma 400, adót 257-en fizetnek. Foglalkozás szerint: 2 nagykereskedő, 18 gazdálkodó, 13 tanító, 90 kereskedő, 11 ügyvéd, 2 köztisztviselő, 47 munkás, 1 nagyiparos, 6 orvos, 30 magántisztviselő, 2 vállalkozó, 80 iparos, 1 mérnök, 1 hírlapíró és 25 magánzó. A hitközségnek 167 tagja vett részt a világháborúban, akik közül 13-an estek el. A mai vezetőség: Ehrenreich Sámuel főrabbi, Schönberger Hermann rabbi, Weisz Áron elnök, Weisz Arnold alelnök, Löwy Benjámin, Heimlich Sándor és Bród Ferenc gondnokok, Grosz Jenő pénztárnok, Farkas Ignác ellenőr, Szilágyi Dezső jegyző, Friedmann Mihály kántor. A képviselőtestület tagjai: Keller Samu, Klärmann Lajos, Klärmann Ignác, Székely Sándor, Kohn Adolf, Stern Adolf, Bruder Kálmán, Brüll Kálmán, Czeizler Bernát, Csengeri Mihály, Lorbeer Arnold, Schwarc Miklós, Schächter Izidor, Bród Bernát, Goldglanc Mór, Hirsch Salamon, Rosenberg Mór és Weisz Samu.

Szilás Izidor, író és tanár, szül. Füzeggyarmaton 1882. Tanári oklevelet szerzett és most a nagyváradai zsidó liceum igazgatója. Műve: *Reviczky Gyula élete és költészete*.

Szilasi Mór, egyetemi tanár, nyelvész, szül. Szilasbáson 1854 okt. 20., megh. Kolozsvárott 1905 máj. 15. Budapesten és Lipcsében tanult, majd az Eötvös-kollegium tanára lett. 1902-től kezdve a kolozsvári egyetemen volt a magyar nyelv és irodalom nyilvános rendes tanára. Tagja volt a M. Tud. Akadémiának. Számos kiváló tanulmányt írt a finn-ugor összehasonlító nyelvészet köréből, azonkívül írt egy *Vogul-szótárt* és *Vocabularium Cseremissicumot*. Egyéb művei: *A finn nép és hazája*; *Adalékok a finn-ugor palatális hangok történetéhez* stb. a Nyelvtudományi

Közleményekben, a Budapesti Szemlében és az Akadémiai Értekezésekben jelentek meg. Mint tankönyvíró és pedagógus is kiváló volt. Sokat és szépen fordított görögéből, latinból, angolból és németből. Ilyenek pl. Plutarchos és Thukydides fordításai, továbbá Church, *Római élet Cicero korában*; Curtius *Görög története* stb. Fia, Sz. Vilmos klasszikus filológus és kémikus, szintén kiváló képzettségű tudós, jelenleg, miután állásából elbocsátották, Münchenben él. s. R.

SzIII. 1. Adolf (szilsárkányi), orvostanár, szemész, szül. Budapesten 1848. A bécsi egyetemen tanult és u. o. lett orvos, majd 1874-től a Zsidó-kórház szemészfőorvosa lett Budapesten, egyszersmind egyetemi magántanár, majd 1895. rk. egyetemi tanár lett. 1902-ben magyar nemességet kapott. Főbb művei; *Eine Innervationerscheinung der Iris* (1874); *Therapeutische Versuche mit Eserinum* (1877); *A szemüveg* (1882); *Zur Morphologie der Papilla* (1889); *Optische Vernestung von Brillenreflexen* (1893); *Ueber Disjunction des Hornhautepithels* (1900); *Augenspiegelstudien zu einer Morphographie des Sehnerveneintrittes beim Menschen* (1901) stb. Számos szaktanulmánya jelent meg a Graefeféle Archiv f. Ophthalmologieban, a Zentralblatt f. praktische Augenheilkunde és más előkelő szakfolyóiratokban.

2. Sz. **Awél***, német egyetemi tanár, szemész, szül. Budapesten 1880. Az egyetemet Budapesten és Freiburgban végezte, majd az orvostudományi diplomájának elnyerése után a budapesti egyetemen Lenhossék tanár asszisztense volt, aztán a freiburgi egyetemen volt adjunktus, majd Frankfurtban a R. Koch-féle Intézetben kísérleti terápiával foglalkozott. 1910-ben a freiburgi egyetem magántanára, 1914. ny. rk. tanára, majd nyilván. rendes egyetemi tanára lett. Számos művei közül fontosabbak: *Az állatok szeméről* (1899); *A csillagingás tünetjének optikai magyarázata* (1900, németül is); *Zur Anatomie und Entwicklungsgeschichte der hintern Iris-schichten* (1901); *Beitrag zur Kenntnis der Anatomie und Entwicklungsgeschichte der hintern Iris-schichten* (1902); *Zur Glaskörperfrage* (1904); *Über Amnioninstülpung ins Linzenbläschen der Vögel* (1906); *Über die hintern Grensschichten der Iris* (1906); *Über atypische Sehnenfasern* (1907); *Histogenetische Untersuchungen* (1907); *Entwicklungsgeschichte des Auges der Wirbeltiere* (1909); *Über den Einfluss der Osmiumsäure auf das Ambozeptorbindungsvermögen der roten Blutzellen* (1909); *Entstehung des melanotischen Fragmentes im Auge der Wirbeltierembryonen* (1910); *Die Entwicklungsgeschichtlichen Grundlagen f. die Erklärung d. congenitalen Cataracte* (1910); *Physiologische degeneration in der Embryonanlage* (1911); *Zur Zellpathologie der Hornhaut* (1911); *Über die primäre Ursache d. Musbildung des Auges* (1912); *Experimentelle Tumoren* (1912); *Über die spezifischen Eigenschaften d. Augengewebe* (1912); *Über die Bedeutung der Anaphylaxis* (1913); *Über recidivierende Epithelerosion* (1913).

Szimchász Tóra, a perikopikus tóraolvasás befejezésének és egyszersmind megkezdé-

sének örömmünnepe, tisri hó 23. Liturgiai jellegzetességei a következők: A maariv (l. o.) imába maarovisz-t iktatnak be. A teflő (l. o.) szószerint megegyezik a semini acereszkor mondottal. Egész *kadis* (l. o.), *kidus* (l. o.) és *sehchejonu* (l. o.), majd *átó horeszó* (l. o.). Valamennyi Tórát kiveszik a frigyszekrényből és velük kétszer körüljárják az emelvényt, vagy a templomhajót, közben az *ónó*-szakaszokat mondják. Majd valamennyi Tórát visszahelyezik a frigyszekrénybe, sok helyütt egyet vagy hármat tartanak künn, mellyel (melyekkel) az előimádkozó a *semát* (l. o.) mondja és *echod elohénu-t* (l. o.) a félelmetes napokon használt szöveggel. Majd visszahelyezik a Tórát. *Olenu*, árvák *Kadisa*. A reggeli imánál *pijutok*; a teflő a semini acereszkor mondottal szószerint megegyezik. Egész *kadis*, én *komóchó* elmarad, *átó horeszó* (l. o.), valamennyi Tórát kiveszik a frigyszekrényből, Isten tizenhárom tulajdonságát nem mondják. Hét körmenet (l. *Hakófósz*). A Tórák visszahelyezése után hármat tartanak künn. *Semá* és *echod elohénu* a félelmetes napokon mondott szöveggel. Az utolsó hetiszakaszt olvassák (l. *Ve-zosz hábrochó*) egészen az *Móz. V. 33, 26. versig*, mely Mózes búcsúját tartalmazza. E Tórához a község minden jelenlévő felnőtt férfitagját felszólítják. Majd a három Tóra völegény (l. *Chószon*) felhívása következik. Az első felhívása *Mérsusz* (l. o.) kezdetű hosszabb szakasz keretében történik. Ez a *chaszan Tóra* (l. o.), kinek részére a *Móz. V. 33, 27-től* a könyv végéig terjedő verseket olvassák fel, mely Mózes haláláról szól. Majd a második Tórából való olvasás következik. Ehhez a chaszan berésist hívják szintén *mérsusz* kezdetű, hosszabb szakasz keretében. A felolvasott rész *Móz. I. 1, 1-től Móz. I. 2, 3-ig* terjed és a világ teremtéséről szól. Majd a harmadik Tórát helyezik a felolvasó-asztalra és fél *kadist* mondanak. A harmadikból a *chaszan maftir* részére felolvasott rész a semini acereszkor felolvasottal szószerint megegyezik. A prófétai szakasz: *Jósua Könyvének első fejezete*, mely az imént befejezett tórai történet egyenes folytatása, Mózes haláláról s Jósua fellépéséről szól. *Sziszu veszimchu* (l. o.) kezdetű dal az ünnep, a Tóra-befejezés és újrakezdés öröme. *Ásré* (l. o.) *jehallelu* (l. o.), fél *kadis*. A muszaf a semini acereszkor mondottal szószerint megegyezik, a kohániták áldásosztása (l. *Birchasz kohanim*) nem a muszaf, hanem a sacharisz keretében történik.

F. D.

Szimon (h.). Jel.—Sz. bróchó: jó jel, jó ómen.

Szim sólóm, (h.). *Arassz békét*. A sacharisz és muszaf téfillók utolsó áldásának kezdőszava. Ha papi áldás van a minchonál is (pl. bójtkor), úgy olyankor is ezt a szövegezést mondják és nem a *Sólóm rav* kezdetűt.

F. D.

Szinaj Isachar Ber, rabbi, a *Minchasz Óni* (Wien 1857) c. mű szerzője, megh. 1860 nov. 11. Liptószentmiklóson, ahol rabbi volt. Életrajzát megírta *Elsass Leben des Rabbi I. B.* (Wien 1862).

Szíppuk, *Ellátás*, a rabbi vagy hitközségi tisztviselő fizetésének neve a jiddis (zsargon) nyelvben.

Szippurim. Zsidó legendák gyűjteménye I. Zsidó irodalom.

Szirach. Jézus, Sz. fiának bölcsességei. Az alexandriai korból származó nem kanonizált zsidó irat. Héberül: *Chochmasz ben Szira*; latinul: *Ecclesiasticus*; görögül: *Szofia Jészou hüiou Sz.* A Talmud *Széfer ben Szira* (Ben Szira könyve) néven ismeri (*Jerus. Szanhedrin* 28a, *Chaggiga* 13a, *Nidda* 16b, *Beráchot* 11b, *Toszechosz*, *Jad Hachazaka* II. 13). Héber példányát Jeromos egyházatya *Maslim (Parabola)* néven említi. A kánonizált és az apokrif iratok szerzői között Sz. az egyetlen, aki teljes névvel művének szerzőjéül és a munka végén Jeruzsálemből származónak vallja magát. A görög szöveg szerint Sz. sokat utazott és sokszor volt halálos veszedelemben. (34. 11–12.) Bizonyossággal azonban csak annyit tudnak róla, hogy nagy tudós volt, igen járatos a Szentírásban és Alexandriában élt 247–222 között a rendes időszámítás előtt. Valószínű, hogy a könyv tulajdonképeni szerzője Sz. nagyatya volt, aki azt héber nyelven írta és a szerzőként szereplő unokája csak görögre fordította le. A könyv különböző korszakokból származó aforizmákat és maximákat tartalmaz. Hogy a gyűjtemény több korszaknak a produktuma, a gyakori ismétlések és előforduló ellentmondások bizonyítják. A szöveg időbeli keletkezésének megállapítását megnehezíti az a körülmény, hogy Sz. Simon néven említi a jeruzsálemi főpapot, ilyen nevű főpap azonban több volt az utolsó két században. Ha hinni lehet Josephusnak, aki Sz.-ban I. Simont, az Igazságot sejtí, akkor a könyv ép egy századdal idősebb. Sz. könyve nagyon hasonlít a *Példabeszédek*-hez kivéve azt a körülményt, hogy az egy szerző keze jobban meglátszik rajta, mint a különböző fordításokból összeállított *Példabeszédek*en, amelyek aforizmák antológiájának tekinthetők. Sz. könyve morális tanácsokat és aforizmákat tartalmaz, amelyek gyakran utilitáriusak s az élet minden körülményeire alkalmazhatók. Egyaránt szólnak szülőknek, gyermekeknek, férjnek, feleségnek, tanítványnak, tanítónak, fiatalnak, öregnek, barátnak, szegénynek, gazdagnak. Számos mondása az udvariasságról és csiszoltságról, az embernek saját maga és mások iránt való kötelességéről, a szegényekkel, a társadalommal és az állammal, de leginkább Istennel szemben való viselkedéséről szól. Nem annyira tartalmuk, mint külső formájuk, versszerkezetük szerint csoportosítja őket. A különböző fejezeteket bevezető elmélkedés előzi meg. A bölcsesség Sz. mondása szerint azonos az istenfélelemmel. A miszticizmust elveti, ellenben a mózesi törvényt a legmagasabbra értékeli; ismeri az emberi szív minden megnyilatkozását és az élet csalódásait; szíve a szegénnyel és elnyomottal is együtt érez, de a nők iránt legteljesebb bizalmatlansággal viselkedik. Gondolatai mindig tiszták, emelkedettek s mai szóval elve szabadelvűek. Sz. művének egyik alapja a régi idők erkölcesének története és a hitbűség, másik alapja pedig a saját korának epikureus filozófiája. Egyéni önállóságát is érvényesíti s a neki nem tetsző és nézeteivel ellenkező teóriákat meg-

támadja, pl. azt, hogy az isteni kegy minden bűnt megbocsájt, hogy az embernek nincs szabad akarat, hogy Isten közömbös az emberiséggel szemben s nem jutalmazza az erényt. Sz. védelmébe veszi az áldozást és a papságot, — jöllehet ő maga nem volt kohanita — ellenben megveti a képmutatást s a vallás külső gyakorlatainak összekapcsolását sürgeti a tiszta lelkiismerettel és jótékonyssággal; míg a messiási kor eljövetelet és az örök békeséget vágyakozza s azért Izrael összegyűjtéseért imádkozik, addig a személyes Messiást, aki Dávid törzseből születik, egyáltalán nem említi, arra célzást sem tesz, sőt Dávid Házát arra méltatlannak tartja, miután Jüda királyai közül csupán hárman maradtak hívek Istenükhöz. Sz. sehohsem beszél a feltámadásról, sem a lélek halhatatlanságáról, ellenben kívánatosnak tartja a földi javak józan kiélvezését mint az élet fenntartásának szükségességét. Ez utóbbi gondolat a görög filozófia hatása, bármily régi eredetű is Sz. könyve. Sz. valószínűen sokat utazott s nem hasztalanul említi a nagyírú görög költőket és moralistákat. Az általa leírt szokások is inkább görög, mint korabeli zsidó szokások, ilyen pl. a szibariták szokása, a fatalisták filozófiája, amely a stoának felel meg. Kriticismusa és szkepticizmusa egyenesen a görög filozófia nagy ismeretere vall, némely gondolata pedig Euripidesével azonos; a barátságáról, a szerencse bizonytalanságáról, főképp pedig a nők csalárdságáról szóló nézete teljesen a görög tragikusokéra és moralistákéra emlékeztet, nemkevésbé azonban csiszolt formaérzéke is, amely fogalmazásában megnyilvánul. Ugyanígyennek tudható be könyve végén a névalírás is, amely addig ismeretlen volt zsidó iratok szerzőinél. Idegennek ható szokásai s véleményei miatt nem kanonizálták R. Akiba (*Jerus. Szanhedrin* 28a) elítéli Sz.-ot, a jövő életben való hitetlensége miatt. A Toszefta a nem kanonizált iratok közé sorolja, s egyenrangúvá teszi a *minim* (gnosztikus és eretnek szekták) irataival. *Ecclesiastes Rabba* (12. 11) kitiltja a zsidó házakból, R. Joseph IV. sz.-i talmudszerző eltiltja Sz. olvasását is (*Szanhedrin* 100a), ami azonban csupán a tanintézetben való nyilvános felolvasásra vonatkozik. A megokolást is közlik s ebből látjuk, hogy misantropiája, nőgyűlölete is epikurianizmusa miatt tiltották meg Sz. olvasását. A tilalom dacára Sz. könyve rendkívül népszerű olvasmány volt a zsidóknál az ókorban, ami abból látható, hogy a többi apokrifá így Tobit, Enoch, a Salamon-Zsoltárok sűrűn idézik; de a Talmud, a Midrások, a Derech Erec R. is magukon viselik Sz. nyomait. A Szanhedrin névszerint idézi (100b és *Jebámot* 63c), de azonkívül még a Talmud számos helyén fordul elő idézet Sz.-ból. A talmudi korszakban ép úgy ismerték, mint a gáóni korszakban s főképen Száádja gáón (IX. sz.) foglalkozott vele a *Széfer Jecira* kommentárjában, ahol egy másik szerző nevével említi. Név nélkül más szerzők is számos esetben citálják, főleg arameus fordításában. A keresztény szerzők előtt szintén igen nagy becsé volt s így idéznek belőle *Jakab levele*, (4. 5.) *Barnabás levele* (19. 9), nagyobb mértékben alexandriai Kelemen, Origenes, Cyprian, Ambrosius,

a 393-iki hippei és 397-iki kartágói zsinatok, Augustinus pedig a kánonba tartozónak minősíti. Ugyanezt tette a tridenti zsinat is így a XVI. sz. óta Sz. végérvényesen besoroztatott a kereszténység szent könyvei közé. 1896-ig csupán a görög és szír szövegek voltak ismeretesek a régiek közül. Ekkor egy pergament tartalmazó ládát hozott két angol nő a Keletről és S. Schechter cambridgei egyetemi tanár abban Sz. könyvének héber szövegét találta meg. Ugyanezkor Neubauer (l. o.) és Cowley, oxfordi orientalisták szintén kairói Geniza-kéziratok birtokába jutottak, mire Schechter személyesen ment Kairóba a talált szövegek átvizsgálására. Ezek nagyjából része a British Múzeumban van. Ehhez járultak az Izrael Levi francia nagyrabbi és Gaster londoni portugál chacham által felfedezett fragmentumok, amelyek tartalmazzák Sz. könyve ókori héber szövegének nagyjából részét, négy különböző kéziratban, Margoliouth oxfordi tanár azonban nem tartja eredetinek ezt a héber szöveget, hanem a görög és szír szöveg nyomán készült visszafordításnak csupán. Van azonban olyan rész is, amely csupán a talált héber szövegben fordul elő, így a végső himnusz. A tudomány vitái Sz. eredeti szövegét illetően még nincsenek lezárva. S. R.

irodalm. Sz.-hal a legkiválóbb szaktudósok foglalkoztak az említett felfedezés óta, ezek közül legtöbb tekintély a tárgy specialistája, Israel Lévi, Grand-Rabbin de France, a Sorbonne tanára, akinek műve alapján fenti közlemény készült. E tárgyú művei: *The Wisdom of Jesus the Son of Sirach* (Jew. Encycl. 1904); u. a., *L'Écclésiastique ou la Sagesse de Jesus, fils de Sirach. Texte original hébreu, traduit et commenté* (Paris 1897); u. a., *Fragments des deux nouveaux manuscrits hébreux de l'Écclésiastique* (Revue des Études Juifs XL.); u. a., *The Hebrew Text of the Book of Ecclésiastique* (Leyden 1904); u. a., (Rev. d. Études Juives XXXIV—V., XXXVII., XXXIX., XL., XLII., XLIV., XLIX.); Bacher V. (Jewish Quart. Rev. IX. és XII., Stade Zeitschrift XX., Revue des Études Juifs XL.); Blau L. (Revue des Études J. XXXV.); Krauss Samuel (Jew. Quart. Rev. XI.); Büchler (u. o. XXXVIII.); Chajes (u. o. XL.); Cowley a. Neubauer, *The original Hebrew of a portion of Ecclésiastics etc.* (Oxford 1897); J. Halévy, *Étude sur la Partie du Texte Hébreu de l'Écclésiastique récemment découverte* (Rev. Semitique V. és VII.); Schechter, *Geniza-Specimens* (Jew. Quart. Rev. X.); Schechter and Taylor, *The Wisdom of Ben Sira* (Cambridge 1899); Gaster, *A new Fragment of Ben Sira* (Jew. Quart. Rev. XII.); Strack, *Die Sprüche Jesus, Sohns Sirachs, der jüngst wiedergetundene hebraische Text mit Anmerkungen u. Wörterbuch* (Leipzig 1903); Margoliouth, *The Origin of the «Original Hebrew» of Ecclésiastics* (London 1899); Grimme, (*La Revue Biblique IX—X.*); J. Halévy (*Journal Asiatique* 1897); Fritzsche, *Die Weisheit Jesus Sirachs erklärt u. übersetzt* (Leipzig 1859); Zunt, *Gottesdienstliche Vorträge* (2. kiad.); Bruch, *Weisheitslehre d. Hébraer* (Strassburg 1851); Horowitz, *Das Buch Jesus Sirach* (Breslau 1865); Montet, *Étude du Livre du Jesus etc. au point de vue critique etc.* (Montauban 1870); Graetz (*Monatsschr.* 1870); Marguet, *Die Glaubens- u. Sittenlehre d. Buches Jesus Sirach* (Königsberg 1874); Selligmann, *Das Buch d. Weisheit d. Jesus Sirach etc.* (Breslau 1883); Drummond, *Philo Judaeus* (1888); Margoliouth, *On Essay on the Place of Ecclésiastics in Semitic Literature* (Oxford 1890); Perles, *Revue d. Études Juive VII.* (XXXIV.); Schürer, *Gesch. d. Volkes Israel III.*

Szíriai faj. Ez a meghatározás a németektől ered és az a célja, hogy a zsidók faji alácsenyesrendűségét bizonyítsa. A magyar antisemiták is átvették ezt a meghatározást, amely legalább is tudománytalan. Mert csak éppen etnografailag helyes a kifejezés, de minden más tekintetben erőszakolt. A zsidóság csak úgy lehetne Sz., ha attól származna, vagy összekeveredett volna vele, vagy lett volna csak egyetlen olyan periódusa is,

mikor közösséget tartott vele. De a zsidók nem a szírektől származnak, a velük való összekeveredés nagyon csekély lehetett és kultúrközösség pedig sohase volt szírek és zsidók között. Éppen ellenkezőleg, a héberek kitartóan a szír kultúra ellen küzdöttek és minden sémi vagy sémi-eredetű ázsiai nép között a zsidók legnagyobb ellenégei a szírek voltak. A történelem, a hagyomány és a fejlődés már évezredek előtt választotta el egymástól a szír és a zsidó népet, az erőszakolt azonosítás tehát inkább a történelmet sérti, mint a zsidóságot.

Szírmái, 1. Albert, zeneszerző, szül. Budapesten 1880 júl. 2. Neves operettkomponista, aki az első magyar kabarédalok szerzője is volt. Operettjei bejárták az egész világot. Poétikus és invenciózus muzsikája igazi művészre vall. Főbb művei: *Sárga dominó, Táncos huszárok, Bálkirályné, Mexikói leány, The Girl on the Film, Ezüst pille, Mágnás Miska, Gróf Rinaldo, Mézeskalács. Éva grófnő, Alexandra.* Kétszáz-nál több kabarédalt írt, de komoly muzsikát is komponált. K. K.

2. Sz. Imre*, színművész, szül. Szegeden 1861. A színiakadémia elvégzése után Szegeden, majd Budán, 1885-től pedig a Népszínháznál működött, azután a Magyar Színház tagja lett, ahol nagy sikerei voltak. Számos kiváló alakítás fűződik nevéhez.

3. Sz. Rezső*, író és hírlapíró, szül. Budapesten 1901. Középiskolai tanulmányainak elvégzése után verseket, cikkeket és tanulmányokat írt a fővárosi napi- és hetilapokba. Jelenleg Az Estlapok belső munkatársa. Novelláiban és regényeiben a háború utáni megzavart és egyensúlyát kereső lélek küzdelmes iránykeresését festi. Önálló munkái: *Koldusok* (novellák, 1920); *Sorsotok a sorsom* (versek, 1921); *A Nyomor dataiból* (Morris Rosenfeld válogatott verseinek fordítása, 1923); *Menekülő lelkek* (regény, 1924); *Örvény* (regény, 1926). Sz. G.

Szirt Oszkár, festő, szül. Budapesten 1889. 1914-ben a sziktornyai ütközetben hősi halált halt. A Képzőművészeti Főiskolán tanult és 1912. rajztanári oklevelet nyert. Dolgozott a szolnoki művésztelepen is, itt *Belvárosi templom* képével az Alpár-díjat nyerte el. 1913-ban a műegyetem segédtanárnak hívta meg. A Műcsarnokban először az 1913-iki tavaszi kiállításon vett részt (*Begoniák*). 1923-ban az Ernst-Múzeum állította ki hagyatékát (*Ónarckép, Szolnoki liget* stb.). F. B.

Szirtes Arthur, ügyvéd, jogi és szociológiai író, szül. Budapesten 1887., megh. u. o. 1927. öngyilkosság következtében. A budapesti egyetemen jogtudományi doktorátust és ügyvédi oklevelet szerzett. Főképpen iparjogi kérdésekkel foglalkozott. Számos társadalomtudományi tanulmányt írt a Huszadik Század e. szociológiai folyóiratba. Németországi jogászörökben is rokonszenvenvel kísérték egy szociális tartalmú jog felépítésére és érvényesítésére irányuló törekvéseit. Önállóan megjelent munkái: *Világharmonia: A kollektív munkaszerződés; A szociális jog elmélete; Társadalmi szervezkedés; A gazdaságpolitikai pártok fejlődése; Jogalkotás-*

tani előadások; Közvélemény és társadalmi fejlődés (németül is); *Szociálindividualizmus*.

Sziván, a zsinagóga év harmadik hónapja. Mindig harminc nappól áll. Újholdja csak vasárnapra, keddre, szerdára és péntekre eshetik. A zodiakusban ikrek a jele. A *Sovuoszt* követő napig újholdtól kezdve nem mondanak tachanunt (l. o.) [l. *Selosesz jemé hagboló* (Sz. 3—5), *Sovuoszt* (Sz. 6—7)]. Sok helyütt Sz. 20. bójtöt tartanak.

F. D.

Szivós Zsigmond, író, szül. Nyiregyházán 1897 szept. 30. 1926-ban Párisba utazott, majd hónapokat töltött Szíriában és Palesztinában. Innen súlyos, gyógyíthatatlan idegbajjal tért haza, amely véget vetett nagy reményekre jogosító írói pályájának. A fiatal író-generációnak egyik legegényibb talentumú tagja volt. Néhány finom kritikán kívül csak drámát írt: *Szerelmi dráma* (3 felv.); *Üveg szemek* (1 felv.); *Hősi halál* (1 felv.); *Bakony* (1 felv.) és egy mély szimbolomú gyermektragédia, a *Palingénia*, (3 felv.).

Szláv családnevek. Az 1780-ból származó összeírás iveken szlávizált zsidó családneveket is találunk. Keletkezési idejüket nem ismerjük, de akad olyan is közöttük, amelyről föltehető, hogy már a vegyesházbeli királyok idejéből származik, mikor több ősi zsidó család magyar nevet vett fel. Lehet, hogy a köznép adta rájuk a szláv neveket és ezek nemzedékről nemzedékre tovább öröklődtek. A szláv nevek mindenestre arra mutatnak, hogy az a feltevés, mintha a mult századok magyar zsidói kivétel nélkül, vagy túlnyomóan német hatás alatt fejlődtek volna, nem állja meg a történelmi kritikát. Területenkint a milió hatása még a névképzésben is érvényesült, amit éppen a szláv vezetéknevek bizonyítanak. 1780 előtt ilyen szlávizált zsidó családneveket találunk; Bellák (fehér), Chlamtacs (faló), Dluty (hosszú), Pollacsek (lengyel), Safranek (fűszerkereskedő), Schimmerlik, Schimko (Simonfi), Verbovszky (verbói). A rutén és szerb vidékek zsidói ilyen neveket vettek fel az atyai név után: Berkovics (Bernátfi), Davidovics (Dávidfi), Herskovics, Lebovics, Lefkovics, Markovics. (V. ö. *Mandel Bernát* «A zsidók családneveiről» c. tanulmányával az Egyenlőségnek 1909 jan. 17., jan. 24., febr. 7., márc. 7. és márc. 14. megjelent számaiban.)

Szlovenszkó zsidósága. Szlovenszkó területén az 1921 febr. 15. megtartott utolsó népszámlálás adatai szerint 135,819 zsidó él, ami az összlakosság számarányához képest (3.000,870) 4·50 százaléknak felel meg. A magyar impérium alatt 1910. történt népszámláláshoz képest 4596 zsidóval kevesebb él most Sz. területén, mint azelőtt. Ez az apadás százalékokban kifejezve 3·27%-ot tesz ki. Sz.-ban háromféle hitközség van: kongresszusi (neológ), orthodox és statusquo-ante. A hitközségek közül egyedül az orthodox hitközségeknek van központi irodájuk a Jüdische Kanzlei, melynek központja Pöstyénben van és vezetője Wéber Kálmán pöstyéni orthodox főrabbi. A kongresszusi és statusquo hitközségek központi megszervezése állandóan tárgyalás alatt van, de eddig még nem sikerült létrehozni. A három fentnevezett hitközségi alakulaton kívül

Kelet-szlovenszkó egyes részein úgynevezett «chászid» hitközségek is vannak, melyek formailag az orthodox hitközségekhez tartoznak, mégis külön imaházakkal rendelkeznek, így Kassán, Nagymihályon, Mezőlaborczon. A Sz.-i hitközségek általában szervezetlenek. A különböző vallási árnyalatok egyenetlenséget idéztek elő az egyes hitközségekben és így hitközségi intézmények nem igen alakulhattak. Ezek az egyenetlenségek idézték elő, hogy a hitközségek anyagi viszonyai is meglehetősen kedvezőtlenek. Csak néhány nagyobb város hitközsége, mint Pozsony (Bratislava), Kassa (Košice), Nyitra (Nitra) van konszolidált állapotban, a többi viszont éppen csak hogy egyensúlyban tudja tartani mérlegét. Az új államalakulat óta a fejlődés legszembeötlőbb eredménye, hogy Losoncon a kongresszusi, Kassán az orthodox és kongresszusi hitközségek nagy költséggel pompás új templomokat építettek. Anyanyelv szerint Sz.-nak több mint 40%-a magyar, a többi szlovák, német és lengyel anyanyelvű.

Szervezetei. Az új államalakulatban a zsidóság nemzeti alapon is szervezkedhetett és így mindentől alakultak cionista helyicsoportok, melyek a Máhrisch-Ostrauban székelő, «Zionistischer Zentralverband für die Tschechoslovakische Republik» központja révén kapcsolódnak be a cionista világszervezetbe. Szlovenszkóban 104 cionista helyicsoport van, melyek 3 körzetben vannak beosztva és pedig a pozsonyi, zsolnai és eperjesi (kassai) körzetbe.

Iskolaügye. Az iskolaügy terén az új államalakulás nem igen hozott lényeges változásokat. Az unifikált iskolatörvény szerint a 40 növendéken aluli iskolákat beszüntették. Jelenleg 75 zsidó iskola van 154 tanerővel és 5493 tanulóval. Tananyelv szerint: 42 szlovák (56%), 26 magyar (34·67%), 6 német (8%) és 1 magyar-német vegyes (1·33%) iskola. A középtípusú iskolából Pozsonyban van 2 zsidó polgári iskola, az egyik orthodox fiú- a másik kongresszusi fiú- és leány-polgári, Érsekújváron egy kongresszusi fiú- és leány-polgári iskola. A vágújhelyi zsidó reáliskola 1919. megszűnt. Zsidó felsőiskola nincs Szlovenszkóban, úgyszintén mindeddig nincs felállítva sem a rabbi-, sem a hitoktatóképző iskola. A szlovenszkói zsidó iskolák pedagógiai rendszere általában hasonlatos a többi köztársasági iskolaképhez, a tankönyvek is ugyanazok. Újítás e téren a Gerő-féle szlovák-nyelvű Zsidó Biblia Történet (megjelent Nagyszombatban), a magyar-nyelvű Biblia történet (megjelent Tornaújváron) és a Héber ABC (megjelent Nyitrán). A zsidó iskolákban általában intenzíven tanítják a héber nyelvet, ami különben Szlovenszkóban erősen terjedőben van, úgyhogy a különböző kurzusok révén ma már több mint 300-ra tehető azok száma, akik jól beszélnek hébertül.

Jótékonyág. Jótékonyági szervezetek majdnem mindenütt működnek, ahol zsidók laknak. A Nőegyleteken kívül igen hasznos tevékenységet fejtett ki az amerikai Joint Distribution Committee szlovenszkói kirendeltsége, mely Kassa székhellyel, különösen a kelet-szlovenszkói zsidók helyzetén javított igen sokat. Míg a Joint segé-

lyezési programja produktív szellemben történt, addig a majdnem minden községben működő zsidó négyzetek népkonyhákat alapítottak, alkalmi segélyezéseket, leánykiházasításokat támogattak. 1923-ban a Joint liquidálta szlovenszkoí akcióját és helyébe Kassa székhellyel a «Szlovenszkoí Zsidók Szociális Egyesülete» lépett, mely minden nagyobb városban levő fiókjaival a Joint szellemében, produktív munkával igyekszik enyhíteni a zsidó nélkülözésen. Kosárfonódákat, varró-hímző és lakatos műhelyeket tartanak fenn, másrészt pedig intenzíven foglalkoznak árva gondozással és nyaraltatási akciókkal is.

Gazdasági és politikai helyzete. Gazdasági tekintetben az impérium-változás nem hozott lényegesebb eltolódásokat. Sz. meglehetősen hamar konszolidálódott és igyekezett megmaradni azon keretek között, melyek között azelőtt élt. Társadalmi téren sem történtek jelentősebb elváltozások, mert az évszázadok óta kifejlődött egymásközötti élés egybeforrasztotta a szlovenszkoí zsidóságot a keresztény lakossággal. Foglalkozás tekintetében Szlovenszko 135,819 zsidója közül 34:62%-nak van foglalkozása, 4:62% kisegítő családtag, 0:43% cseléd és 60:33% családtag foglalkozás nélkül. Ennek legfőbb oka a szlovenszkoí zsidók gyermekbőségére és a nők hiányos önálló foglalkoztatása. A foglalkozásban levő zsidók közül 65:83% önálló, vagy bérlő, 11:91% hivatalnok, 17:61% munkás, 3:58% tanonc és 1:07% napszámos. Sz.-ának 10:8%-a mezőgazdasággal foglalkozik, úgyhogy ez a foglalkozása az összes foglalkozási ágak között a 4-ik helyen áll. A legelterjedtebb foglalkozási ág az árúkereskedelem, mely beleértve a kereskedelmi alkalmazottakat is 36:87%-ot foglalkoztat, viszont Szlovenszko gyenge iparánál fogva a zsidók között is kevesen foglalkoznak iparral. A zsidóság gazdasági fellendítésére Kelet-szlovenszkon, az amerikai Joint támogatásával «Zsidó Hitelszövetkezetek» létesültek, melyek a Ruszinszko-ban levőkkel, Munkács (Mukačevo) székhellyel központilag vannak szervezve. Szlovenszko-ban Kassán, Nagymihályon (Mihalovec), Eperjesen, Gálszécsen vannak Zsidó Hitelszövetkezetek, melyek 4530 tagot számlálnak és az 1926 év végéig alacsony kamatokra kihelyezett összegek túlhaladják a tízmillió csehszl. koronát. — Politikai tekintetben a csehszlovák alkotmány következtében a zsidók nemzetiségnek számítanak. Ez az adottság hozta létre, hogy Sz. nemzeti alapon is szervezkedett. A cionista szervezeteken kívül, melyeknek diasporikus politikájuk nem alakult ki teljesen, mindenütt megalakultak a különböző zsidó politikai pártok, ú. m.: Zsidó Párt, Egységes Zsidó Párt, Gazdasági Zsidó Párt, Konzervatív Zsidó Párt, azonkívül az egyes községek és városok alkalmi zsidó pártjai. Ezek a zsidó pártok legfőként arra törekszenek, hogy a többi politikai pártok küzdelmeitől semlegesítsék magukat és azért, hogy Szlovenszko-ban a zsidóság zsidó pártokra is szavazhat, ezt a törekvést el is érték. Szlovenszko 135,819 zsidó lakosságából 70,546 személy zsidó nemzetiségűnek vallotta magát, ami 52%-nak felel meg. Ez a számarány az 1920. és 1925. évi parlamenti

választásokon alakult ki, amikor is a Zsidó Párt önállóan indult a választási küzdelembe és csak a választások technikai részén mulott, hogy dacára a 70,546 zsidó szavazatnak, a zsidóság mégsem jutott parlamenti képviselőhöz. Minden községben és városban azonban a képviselőtestületi és megyei (zsuppai) választmányban nagy számmal vannak zsidók zsidó programmal képviselve, akik úgy politikai érettségükkel, mint képességeikkel előkelő szerepet visznek. A zsidó pártoknak Pozsonyban van a központjuk és az évenként megtartott kongresszusokon szabják meg a párt politikai, gazdasági és kulturális működésének programját. — Még egy politikai testülete van Sz.-nak és ez a «Volksverband der Juden in der Slovaeki» (Zsidó Népszövetségi Liga Szlovenszkon), mely a zsidóság kisebbségi helyzetét figyeli állandóan. Székhelye Pozsonyban van. De nemcsak a zsidó pártokban játszanak a zsidók szerepet. A különböző politikai pártok is sok zsidót vallhatnak tagjaiknak, így a Magyar Nemzeti Párt, Szocialdemokrata-párt, Kommunista-párt, Agrár-párt, mely pártoknak nem egy zsidó tagja ül a képviselőtestületben, vagy tölt be más fontos politikai tisztséget. A parlamentnek azonban egy szlovenszkoí zsidó tagja sincsen.

Kulturális intézmények tekintetében Szlovenszko-ban nagyon kevés kezdeményezés történt és e téren még minden a kezdet-kezdeten van. Megemlítésre méltó a Szlovenszkoí Zsidó Múzeum, mely Eperjesen létesült 1928. Bárkány Jenő mérnök és Austerlitz Tivadar ügyvéd kezdeményezésére. Elhelyezést nyert egy véletlenül felfedezett, a XVIII sz.-ból való zsinagóga épületében és magában foglalja a Szlovenszko zsidó kultúrájára, történetére és művészetére vonatkozó emlékeket és okiratokat. Az alapítás költségeit az eperjesi zsidóság adta össze.

Irodalmi élete. Már a régi Magyarország keretében is voltak művelői a zsidó irodalomnak a mai Szlovenszkon. Így Juhász Mór, Kassa volt rendőrkapitánya, aki különösen hébernyelvű verseivel és tárcáival szerepelt a héber lapokban. (Hacefra, Hamagid, Haolam). Juhász Mór nemcsak héber, de magyar nyelven is írt, zsidó témájú írásai egy finom költői lélek megnyilvánulásai voltak. Juhász Mór azonban nem talált követőkre és így hosszú ideig nem volt intenzív zsidó irodalmi élet a mai Szlovenszkon. A háború nyomán történt események hatása alatt a zsidó sajtó fellendült és itt-ott, ha bátortalanul is, megszolgált a zsidó irodalom. Neumann Oszkár (Pozsony) finoman ötvözött, németnyelvű verseiben az új zsidó útját járja. A zsidó groteszk és fanyar humor jelentkezik Komlósi Soma (Pozsony) írásaiban, aki leginkább régi zsidó történetek és legendák perszifálásával szerzett magának nagy olvasótábor. A zsidóság egyetemes gondolata szóaltatta meg Lányi Menyhértet (Kassa), aki különösen *Keleti hajós c.* novelláskönyvében az örök, furcsa zsidó sorsot írta meg. Spielberger Leónak (Kassa) a zsidó küzdelem és a mai zsidó fiatalember hanyodása a különböző világnézetek között a témaköre. Szociális világnézete *Zsidó építők c.* könyvében bontakozik ki áttekinthetően. Lányi Menyhérttel együtt lefor-

dította Anski *Dybuk* c. drámáját magyar nyelvre. Lövi József (Kassa) polemikus, valamint zsidó ismeretterjesztő írásai nagy népszerűségnek örvendenek. Szenes Erzsébet (Nagy Mihály) világi versein kívül néhány meleg zsidó költeményt is írt a zsidó leánylélek vívódásairól. A szlovenszkói zsidó irodalomnak általában ma még csak a körvonalai látszanak és legfőbb igyekezete, hogy jó fordításokban a jiddis és héber irodalom nagy mestereit ismertesse meg a zsidó olvasókkal.

Sajtója. A szlovenszkói zsidó sajtó az idők folyamán változásokon ment keresztül. Az államalakulat óta a következő sajtóorgánumok jelentek meg: Útmutató (1909. Szerk. Nemes Albert, Érsekújvár. Megszűnt 1923); Szombat (1923. Szerk. Ujvári Péter, Érsekújvár. Megsz. 1924); Judea (1925. Szerk. Ujvári Péter, Pozsony-Kassa. Megsz. 1925); Judea (1925. Szerk. Ujvári Péter Kassa. Megsz. 1926); Jüdische Volkszeitung (1919. Pozsony. Szerk. Oskar Neumann; IX. évfolyam); Jüdisches Familienblatt (1926. Szerk. Müller Henrik, Pozsony; II. évfolyam). Jelenleg három cionista irányzatú zsidó újság van Szlovenszkóban: a két németnyelvű pozsonyi újság: a Jüdische Volkszeitung és a Jüdisches Familienblatt és az Ungvár-Kassa megjelenésű Zsidó Néplap (1919. Szerk. Szerény Béla IX. évfolyam).

Cionista mozgalom. Szlovenszkóban jelenleg 104 cionista helyi csoport van, melyek a máhrisch-ostraui cionista központhoz tartoznak. A helyi csoportok 3 körzetben működnek: a pozsonyi, zsolnai és eperjesi körzetben. A cionista helyi csoportok munkája felöleli a cionista világszervezet programját és Palesztina felépítésének szolgálatában áll. A szlovenszkói cionisták teljesítménye számarányukhoz képest megfelelő. A Zsidó Nemzeti Alapra évenként körülbelül 300—400.000 é. koronát gyűjtenek, a Keren Hajeszod évi bevétele Szlovenszkóban körülbelül 100—120.000 ék. az eladott sékelek száma körülbelül évi 6—7000 darabot tesz ki. Kongresszusokon Szlovenszkót rendszerint 3—4 delegátus képviseli. Két chaluca-telep is működik Szlovenszkóban, ahol állandóan 40—40 chalucaot képeznek ki a palesztinai munkára. A mozgalom vezéralakjai: Sipos Leó, Neumann Oscar, Tänzer N., Lövi József, Ferbstein Károly, Mandula, Spielberger Mór.

Sport. A zsidó sport különösen az államalakulat első éveiben erős lendülettel indult meg, egymásután alakultak a különböző zsidó sportegyesületek, melyek azonban az idők folyamán megszűntek. Míg 1923. 11 zsidó sportegyesület volt Sz.-ban, most már csak 5 van, így Pozsonyban a Makkabea (300 taggal), Kassán a Hakoach (200 taggal), Nyitrán a Makkabi (150 taggal), Besztercebányán (Bauska Bystrica) a Makkabi (100 taggal) és Eperjesen (Prešov) a Makkabi (100 taggal). A sportegyesületeknél sokkal kedvezőbb helyzetben van a Hasomer-Kadimah, a zsidó cserkészmozgalom, mely közel 12.000 tagot számlál, Pozsonyban van a központja és hivatalos tagja a csehszlovákiai országos cserkészszövetségnek. A testi kultuszon kívül a cserkészek igen értékes zsidó kulturmunkát végeznek és legfőbb művelői a héber nyelvnek és a chaluca mozgalomnak.

Szobránc (Sobrance, Cs.-Szl.) kisk. Ung. vm. 1216 lak. A Sz.-i (orthodox) hitközség — régi okiratok és sírkövek feliratai szerint — körülbelül 300 éves. Pontosán azonban nem állapítható meg a hitközségi élet kezdete. A hitközség első rabbijai, akikről tudunk, Eisenstädter Juda, Eisenstädter Dávid, Weisz Herman és Friedmann M. Simon (megh. 1925.) voltak, akik lelkes buzgósággal dolgoztak a vallásos élet fejlesztésén. A hitközség annáleszei az első előjárók neveit is feljegyezték. Ezek: Lebovits Eisik földbirtokos, Moskovits Eliás erdőtulajdonos, Moskovits Wolf és Lebovits Lázár kereskedők. A hitközség ma is fennálló temploma 1800. épült. A tagok részint pénzadományokkal járultak az építkezéshez, részint pedig ők maguk végezték a fuvarozási és egyéb munkálatokat. 1880-ban létesült a hitközségnek államilag támogatott négyosztályos elemi iskolája, mely azonban 1892. az anyagi eszközök elegendetlensége miatt megszűnt. Most csak Talmud Tórája van a hitközségnek. Ezt 1926. alapították, 2 tanerős, növendékeinek száma 26. Régebben jesivája is volt a hitközségnek, de ez már megszűnt. A Chevra Kadisa körülbelül 150 évvel ezelőtt létesült. A hitközségnek két tagja vesz részt intenzívebben a társadalmi és politikai életben: Herskovits Armin bankigazgató, aki Ungmegye törvényhatósági bizottsági tagja volt öt évig és Rosenfeld M. Lipót a Duna bank cégvezetője, aki négy éven át Ung- és Zemplén vármegyék zsidópárti képviselője, újabb négy évig a községi zsidópárt képviselője volt, jelenleg a zsidópárt helyi vezetője. Nagyobb ipari vállalatot Schwab Mayer létesített, akinek téglagyára állandóan 25 munkást foglalkoztat. A hitközség anyakönyvi területéhez a Sz.-i járás 52 községe tartozik. A hitközség lélekszáma 270, a családok száma 65, adót 54-en fizetnek. Foglalkozás szerint 2 nagykereskedő, 1 gazdálkodó, 1 tanító, 18 kereskedő, 2 ügyvéd, 4 köztisztviselő, 4 munkás, 1 iparos, 1 orvos, 2 magántisztviselő, 1 vállalkozó, 1 mérnök, 3 magánzó és 10 egyéb. A hitközség jelenleg 30.000 é. k.-s évi költségvetéssel dolgozik, melyből 2000 é. k.-t fordít szociális és filantrópikus célokra. A Moskovits Wolf-féle nagyobb jótékonyági alapítványt kezeli még a hitközség. A mai vezetőség: Lebovits Lázár elnök, Wiesner Hermann alelnök, id. Weinberger Ignác, Salamon Sámuel és ifj. Weinberger Ignác előjárók és Fried Mór rabbihelyettes.

Szocialista mozgalom. A legtöbb szocialista a vallást és szocializmust összeférhetetlennek tartja — ámde a pártprogramok ezt nem mondják és a vallást magánügynek nyilvánítják. Az első szocialista pártprogram — az 1869-i eisenachi — ennyit mond: Követeljük a templom elválasztását az államtól és az iskola elválasztását a templomtól. Az 1875-iki göthai program szerint: A vallás magánügynek nyilvánítandó. Ezt vette át az 1891-iki erfurti program és azóta minden pártprogram. Az 1921-iki görllitzi program pedig már egész határozottan leszögezi: A vallás magánügy. A linzi program (1926) kimondja: A szociáldemokrácia nem a vallás ellen, nem az egyesek meggyőződése és érzelme ellen küzd. To-

vábbá: A szociáldemokráciának egyesíteni kell mindazokat, akiket a tőke és a nagybirtok kiszákmányol, bármi legyen is a vallásuk. Ez a hivatalos álláspont a Magyarországi Szociáldemokrata Pártban is, de mint mindenütt a világon, úgy itt is igen sokan vallják azt a nézetet, hogy a marxizmus összeegyeztethetetlen bármely vallási ideológiával. Marx szerint a vallás ópium a nép számára. A munkás a szabadgondolkodó Marxra hivatkozva állapítja meg, hogy a vallás nem magánügy, hanem fontos világnézeti kérdés. A vallás az Istenben, a marxizmus az emberben való hit. A hívő megnyugszik Isten kifürkészhetetlen akaratában, a szocialista kritizálja a világrendet és harcol a megváltoztatásáért. A munkásság vezetői úgyszólván kivétel nélkül ezt a felfogást vallják, természetesen a zsidó származásuk is.

A magyarországi Sz. a bolsevizmus kitöréséig. A magyarországi szocialista munkásmozgalom kezdetét a kiegyezés évére, 1867-re tehetjük, midőn nálunk az ipar és kereskedelem fejlődésnek indult. Két frakciót alkot a munkásság, a Schulze-Delitsch (önsegélyezési elven alapuló) és a Lassalle (szocialista) frakciót. Mindkét irány követői között találunk zsidó munkásokat. Az első budapesti szocialista népgyűlés (1869 aug. 20.) szónokai között is vannak zsidók. Az előadó Sonnenfeld Zsigmond tanár, fölszólal Schlesinger Jakab ügyvéd (később Szabó). A második népgyűlés (szept. 12.) előadói között van Schlesinger ügyvéd s Herzl A. Zsigmond banktisztviselő, írói nevén Tenners Alfréd. 1870-ben hagyták jóvá az Általános Munkásegylet alapszabályait. A megválasztott vezetőségben két zsidó volt: Karr A. és Mittelman M. Tancsics lapját, az Arany Trombitát átvette egy szerkesztőbizottság és e lap lelke Politzer Zsigmond volt, aki lassanként a szocialista mozgalom vezetőjévé küzdötte fel magát. A fiatal mozgalom legfontosabb alkotása a Munkásbiztosító Pénztár megteremtése, amelyből a mai társadalombiztosítás fejlődött. A pénztár megteremtésében a különböző szakmákhoz tartozó zsidó munkások is nagy tevékenységet fejtettek ki és vezető szerep jutott Kürschner Jakabnak, a pénztár későbbi titkárnak. A szocialista párt fejlődésében nagy része van Frankel Leónak (l. o.), az óbudai aranyműves és ötvösnek. 1871-ben a magyarországi párt a párisi kommuné áldozatainak emlékére gyászinnepélyt rendezett, amelynek következménye volt a hűtlenségi per. 26 letartóztatott volt 10 hónapig vizsgálati fogságban — köztük 6 zsidó — a nyolcnapos tárgyalás után valamennyit fölmentették. Politzert más ügyből ítélték el hat hónapra. A védők között voltak Stiller Móritz, Friedmann Bernát és Schulhof Géza. A kilencvenes évek elején Engelmann Pál osztrák származású zsidó munkás jutott irányító szerephez a pártban. Őt megelőzve a vezetők között szerepelt már Csillag Zsigmond orvos és Stern János, a pártlap szerkesztője. Ebben az időben jut szerephez a mozgalomban Jászai Samu (l. o.). Mikor a Bánffy-Perczel korszak alatt megindul a szocialista üldözések sora, a bebörtönzöttek között igen sok zsidó is börtönbe került. Pfeifer Sándor, Feld-

mann Bernát, Elzholtz Zsigmond stb. A földmunkások megszervezésében élénk munkásságot fejtett ki Mezőfi Vilmos (l. o.), a későbbi országgyűlési képviselő, aki a pártból kilépve, megalakította az Ujjászervezett Szocialista Pártot. A párt további fejlődésében fontos szerep jutott Weltner Jakabnak (l. o.), mint párttitkárnak és szerkesztőnek. Weltner Jakab ma is a szocialista mozgalom egyik oszlopa. 1890 dec. 7. történt a régi Polgári Lövölde helyiségében a Magyarországi Szociáldemokrata Párt megalakulása és ennek az alakuló gyűlésnek elnökségében Csillag Zsigmond, Engelmann Pál és Kürschner Jakab, az előadók sorában pedig a fent említettek kivül Kis Adolf, a Munkásbiztosító Pénztár későbbi igazgatója, továbbá Jászai Samu szerepeltek. 1900-tól számíthatjuk már az európai értelemben vett komoly munkásmozgalmat és ekkor már minden szakmában találunk a vezetők között zsidó munkásokat. Az új pártprogram előkészítésében (1902) Goldner Adolf, Weltner Jakab és Grossmann Miksa vettek részt. A párttitkárságban Weltner Jakab, Horovitz Jenő, Tarcazi Lajos, Buchinger Manó (l. o.). A pártvezetőségben Kunfi Zsigmond, Horovitz Gábor. Az ellenőrző bizottságban: Lerner Dezső és Deutsch Jenő szerepelnek.

A szakszervezeti mozgalom. A magyarországi szocialista mozgalom ereje a jól kiépített szakszervezeti mozgalomban rejlik. Majd minden szakmának országos szervezete van s ezek legfelsőbb fóruma a Szakszervezeti Tanács, illetve a szakszervezeti kongresszus. A szaktanács kiépítése főleg Jászai Samu érdeme. Majd minden szakma kiépítésében találunk zsidó munkásokat. Így a nyomdászoknál: Hirsch Lipót, Pollák Simon, Lerner Dezső, Jászai Samu, Grossmann Miksa, Rothenstein Mór, Preusz Mór, Kondor Bernát, Wiesenberger Vilmos, Pajor Rudolf. A könyvkiadókánál: Buchinger Manó és Biró Dezső. A vasmunkásoknál: Böhm Vilmos. A famunkásoknál: Weltner Jakab, Horovitz Gábor, Propper Sándor. A kereskedelmi alkalmazottaknál: Deutsch Jenő, Bogdán Simon, Somló Dezső, Horovitz Jenő és Fleischer Ernő. A magántisztviselőknél: Szántó Béla, Büchler József, Pikler Emil, Kertész Miklós. A bőripari munkásoknál: Mónus Illés, Balassa Ottó. A szabómunkásoknál: Kálmán Miksa. A húsiipari munkásoknál: Reisz Mór. A textil munkásoknál: Schwarcz Samu, Herczog Simon. A vasutasokat Landler Jenő, a pincéreket Vágó Béla és Weisz Károly, a szállítómunkásokat Kohári József és Lázár Emil szervezték meg, akik azonban nem tartoztak e szakmák kötelékébe. Az első szakszervezeti kongresszus vezetőségében Weltner Jakab, Grossmann Miksa s Baron Ede, a szaktanács mostani vezetőségében Rothenstein Mór, Reisz Mór és Deutsch Jenő, az ellenőrző bizottságban pedig Kertész Miklós zsidó származásúak. A szakszervezeti Tanács egyik vezető tisztviselője Gál Benő.

A bolsevizmus. A bolsevizmus legaktívabb vezéralakja Kun Béla (l. o.). A szociáldemokrata pártban jelentékenyebb szerepet sohasem játszott. Az előkészítők között még három zsidó származású intellektuell szerepelt: László Jenő ügyvéd,

Alpári Gyula hírlapíró és Vágó Béla kiadóhivatali tisztviselő, akiket a párt már régen kizárt. Az előkészítő munkálatokban a pártban némi szerepet játszó zsidók közül csak hárman vettek részt, ezek Somló Dezső kereskedelmi alkalmazott, Rabinovits Bernát ékszerész, volt munkásbiztosító tisztviselő és Szántó Béla magántisztviselő. A harminc megválasztott népbiztos között 17 zsidó származású volt. Ezek nagyrésze nem a szocialista pártból került ki. A zsidó származású népbiztosok Landler Jenő és Vágó Béla belügyi, Hamburger Jenő földművelésügyi, Varga Jenő és Székely Béla pénzügyi, Kunfi Zsigmond közoktatásügyi, Kun Béla külügyi, Landler Jenő és Rákosi Mátyás kereskedelemügyi, Pogány József, Szántó Béla és Szamuely Tibor hadügyi, Rónai Zoltán igazságügyi, Böhm Vilmos és Hevesi Gyula szocializálási, Kalmár Henrik német és Erdélyi Mór közéletelmzési népbiztosok. Magyarország munkássága nem volt bolsevista, természetesen a zsidó munkásság sem, a vezetői még kevésbé, s a szakszervezetek vezetői közül a legtöbbet félre is állították, így a zsidó Buchingert és Rothensteint is. Azok, akik a helyükön maradtak, előkészítették a bolsevizmus bukását, amint ezt Jászai könyvében (*A szakszervezeti mozgalom története*) meg is állapítja. A diktatúra alatt összejöttek a szakszervezetek vezetői, hogy megállapítsák, miként lehet a bolsevizmust megdönteni. Ebben a mozgalomban vezető szerepet vittek: Jászai Samu, Preusz Mór, Wiesenberger Vilmos és a zsidó munkásság feszült érdeklődéssel figyelte az akciót.

A diktatúra bukása után. Midőn a bolsevizmus bukása után újból megindul a szakszervezeti és szociáldemokrata szervező munka, az újjáépítésnél újra ott találhatók a zsidó származású szociáldemokraták is. Az ellenforradalom áldozata lett — többek között — Somogyi Béla (l. o.) tanár, a Népszava szerkesztője, aki zsidó származású volt. 1922-ben résztvett a szociálista párt az országgyűlési választásokon és a parlamentbe bekerült 25 képviselő között hatan zsidó származásúak. Ezek: Györki Imre, Jászai Samu, Pikler Emil, Propper Sándor, Rothenstein Mór és Várnai Dániel. A második parlamenti választáson 14 szocialista képviselő került a parlamentbe, akik közül 4 — Györki Imre, Propper Sándor, Rothenstein Mór és Várnai Dániel — zsidó származású. Résztvett a szocialista párt a községi választásokban is a polgári ellenzéki pártokkal szövetkezve és 53 tagját hozta be a főváros községi képviselőletébe, akik között a következő 24 zsidó származású: Bánóczy László író, Berkes Jenő orvos, Biró Dezső könyvkötő, Büchler József párttitkár, Csillag Ferenc nyomdász, Deutsch Jenő egyesületi titkár, Farkas Zoltán ügyvéd, Márton Szabó, Gál Benő a szaktanács titkára, Garai Ármán gépész, Gonda Béla ügyvéd, Györki Imre ügyvéd, Halász Alfréd nyomdász, Horovitz Gábor famunkás, Kiss Jenő ügyvéd, Kertész Miklós egyesületi titkár, Lévai Sándor nyomdász, Propper Sándor famunkás, Reisz Mór húsipari munkás, Révész Mihály szerkesztő, Révész Zsigmond nyomdász, Schwarz Márkus szabó, Steinherz Simon villanyszerelő, Stern Szerén tanítónő, Wiesenberger Vilmos nyom-

dász, Weisz Lipót famunkás. A pártvezetőség jelenlegi tagjai között Propper Sándor, Horovitz Gábor, Deutsch Jenő, Mónus Illés, az ellenőrző bizottságban pedig Kertész Miklós zsidók. A párttitkárság alkalmazottai között Mónus Illés a parlamenti frakció, Büchler József a községi frakció titkára s Pajor Rudolf az oktatás vezetője zsidó származásúak. A pártlapok szerkesztői sorában zsidó származású Grossmann Miksa, Somogyi Béla, Weltner Jakab. A Szocializmus, a párt tudományos folyóiratának szerkesztői között pedig Kunfi Zsigmond, Rónai Zoltán, Varga Jenő, Várnai Dániel és Révész Mihály zsidók. A párt publicistái és előadói között igen sok a zsidó származású, akik között a már felsoroltakon kívül megemlíthető: Alpári Gyula hírlapíró, Balázs Emil v. táblabíró, Bánóczy Dénes ügyvéd, Bárd Imre író, Braun Soma és Braun Róbert tanár, Brod Miksa orvos, Buchingerné Ladányi Szerén tanárnő, Baron Ede szerkesztő, Czobel Ernő tanár, Diener-Dénes József író, Dóczy Gyula hírlapíró, Faragó László tisztviselő, Fenyves Andor tanár, Fried Margit (Ego) írónő, Gergely Győző író, Gergely Sándor író, Göndör Ferenc hírlapíró, Hajdu Henrik író, Kaufmann Pál orvos, Keleti Adolf tanár, Ladányi Ármán ügyvéd, Lévai Oszkár magántisztviselő, Mérő Gyula ügyvéd, Ormos Ede író, Pongrácz Jenő ügyvéd, Rácz Gyula tanár, Silberberg Ignác hírlapíró, Szabó Ervin, Tieder Zsigmond hírlapíró, Timár Miklós ügyvéd, Vándor Pál író. T. zs.

Szociológia. A társadalmi fejlődés törvényeinek tudománya az újabb tudományok sorába tartozik. A Magyar Tudományos Akadémia 1867. könyvsorozatát nyitott értekezések a törvénytudomány (1870-től a társadalomtudomány) köréből címen. Ez a sorozat 1915-ig jelent meg és ebben már zsidó származású társadalomtudósok tanulmányaival is találkozunk. Ezek: Körösi József és Fayer László. Csakhamar megindult a statisztika tudománya is, amelynek egyik előharcosa Körösi József (l. o.) a fővárosi Statisztikai Hivatal megalapítója. A társadalomtudomány ismeretebb zsidó származású művelői sorából felemlítendő Pikler Gyula, aki megállapítja, hogy a társadalomtudományi vizsgálat alapja csak a természettudományi módszer lehet (*Bevezetés a jogbölcséletbe*. 1892). Kiváló helyet foglal el Somló Bódog, aki a társadalom jelenségeinek törvényeit a pszichológiában keresi (*Törvényszerűség a szociológiában* 1898). Külön helyet foglal el a szociológusok körében Szabó Ervin, aki nyíltan a történelmi materializmus alapjára helyezkedik (*A szocializmus* 1904). A Műveltség Könyvtára sorozatban jelenik meg egy hatalmas összefoglaló mű: *A társadalom* címmel (1908), amelynek írói között ott látjuk Márai Andor, Meszlényi Albert zsidó származású tudósokat. 1901-ben alakul meg a Társadalomtudományi Társaság, amelynek lelke csakhamar Pikler Gyula lesz. A Társaság adja ki a Társadalomtudományi Könyvtár c. könyvsorozatát, amelyben számos munkát zsidó származású társadalomtudós írt. Így Harkányi Ede, Somló Bódog. stb. 1906-ban a konzervatív tudósok — minthogy a társaság működését a nemzeti eszmére nézve

károsnak látják — kilépnek és megalkotják a ma is fennálló Magyar Társadalomtudományi Társaságot. Mindkét társaságban előkelő helyet foglalnak el a zsidó származású társadalomtudósok. A Társadalomtudományi Társaság tagjai között felemlítendőek: Braun Róbert, Dániel Arnold, Doktor Sándor, Fenyő Vilmos, Ferenczi Imre, Kármán Elemér, Papp József, Pikler Gyula, Polányi Károly, Polányiné-Stricker Laura, Papp Dávid, Szabó Ervin, Szende Pál, Székely Arthur és Aladár, Szirtes Arthur, Selymes Károly, Vágó József, Wilhelm Szidónia stb. A Magyar Társadalomtudományi Társaság tagjai közül jelentékenyek: Marczali Henrik, Palágyi Menyhért, Farkas-Wolfner Pál, Béla Henrik, Braun Sándor, Glücksthal Samu, Hajdu Miklós, Katona Mór stb. A Társadalomtudományi Társaság keretében alakult meg 1905. a Szabadgondolközök Magyarországi Egyesülete, amelynek lapja a Szabadgondolat (1911), ennek szerkesztői között található: Timár Miklós, Vámos Henrik, Kende Zsigmond. A Társaság keretében alakult meg (1908.) a Galilei Kör Polányi Károly elnöklésével, amelyet a háború alatt antimilitarista propagandája miatt feloszlattak. Másik ismert intézménye a Társadalomtudományok Szabad Iskolája volt. A Társaság folyóirata a Huszadik Század (1900). A háború után a Független Szemle, majd a Századunk köré csoportosul a progresszív írók sora, míg a konzervatív írók a Társadalomtudomány c. szemle köré gyülekeznek. Mindkét lapnak igen sok zsidó származású társadalomtudós munkatársa van.

T. Zs.

Szofek (h.). Gyanu, kétesség valamely rituális kérdésben. Ha a Sz. törái törvény alá eső ügyben fogor fenn, akkor szigorítani kell (szféko deorajszó lechümre (lehumro). Ha pedig csak talmudi törvény esetében áll elő a kétesség, akkor lehet könnyíteni, kedvezően dönteni (szféko derabbonon lekulo).

Szófer (h.). Írástudó, Tóramásoló. L. *Szoferim*.

Szófer, 1. *Abrahám Sámuel (Kszáv Szófer)* rabbi, a Chaszam Sz. fia és a pozsonyi rabbiszékben utóda, szül. Pozsonyban 1815 febr. 11., megh. u. o. 1871 dec. 30. Az édesapja által alapított pozsonyi jesiva ő alatta érte el látogatottságának tetőfokát. Főbb munkái: *Kszáv Szófer* c. responsum és novellagyűjtemény; *Kszáv Szófer* aggadikus könyv, mely igen népszerű és több kiadást is ért el.

2. Sz. Akiba, rabbi, a Chaszam Sz.-nak negyedik ágon való egyenes leszármazottja, szül. Pozsonyban 1876. A rabbiállást apjának 1906. bekövetkezett halála óta tölti be. A forradalomig jelentékeny szerepet játszott a magyarországi orthodoxiában.

3. Sz. (Eisenstadt) Avigdor, rabbi, feltevésszerint Nagymarton község szóferja volt, németül adta ki az ünnepi imakönyvet, mely 1571—79. jelent meg és a köznapi liturgiát 1594. Megírta a bécsi zsidók kiűzetésének történetét német nyelven, melyet verses kötetének végén adott ki Krakóban 1609. Történeti munkáját héberre is lefordították.

4. Sz. Bernát (Sévet Szófer), rabbi, a Chaszam Sz. unokája, a Kszáv Sz. fia és hivatalbeli utódja

a pozsonyi hitközség rabbiszékében. Állását apjának 1871. bekövetkezett halála óta töltötte be. 1906 dec. 2. halt el Frankfurtban. Főmunkája: *Gévet Szófer* novella- és responsumgyűjtemény.

6. Sz. Chaim ben Mordechai Efraim Fischl, pesti rabbi, szül. Pozsonyban 1821 szept. 29., megh. Budapesten 1886 jún. 28. Régi pozsonyi családból származott, de nem a Chaszam Sz. családjából. Pozsonyban és Ungváron tanult, 1844. Nagymartonba ment talmudtanítónak, de 1852. Gyömörén rabbinak választották meg. 1859-ben Sajószentpéteren, 1868. Munkácson lett rabbi, 1879. pedig a budapesti orthodox hitközség választotta meg rabbinak. Művei: *Pelesz Chaim* (1854); *Machané Chaim* (4 köt. 2 kiad.), responsumok; *Chullul Sabosz* és *Kol Szófer*, az utóbbi Misna-kommentár. Kéziratban maradt: *Divré Saaré Chaim al Tóro* és *Saaré Chaim al Tehilim*, amelyeket azonban fia kiadott. Sz.-t Pozsonyban temették el.

7. Sz. Efraim, sárvári rabbi, Sz. Eliézer (l. o.) halasi rabbi fia, majd mint nagyszentmiklósi orthodox rabbi, apósának Rotter Izsák rabbinak utóda, szül. 1840., megh. 1891. Halála után művét *Zichoron Efraim* c. atyja, Sz. Eliézer rendezte sajtó alá (Paks 1894).

8. Sz. Eliézer, paksi főrabbi, szül. Pozsonyban, megh. Pakson 1902. Pozsonyban tanult és veje volt Unger Joel (l. o.) paksi rabbinak, akinek később 1886. bekövetkezett halála után utóda lett. Előbb rabbihelyettes volt Pakson, majd Kiskunhalason működött 1855—86-ig, attól kezdve Pakson volt főrabbi. Mint hitszónok, nagy hírnévnek örvendett és *Jalkut Eliezer* c. homiletikus derásái a legolvasottabb enémű művek közé tartoznak.

9. Sz. Jisrael Efraim Fisel, hajdúnánási rabbi. A chasszidikus világ elismert tekintélye volt és sokan zarándokoltak hozzá, hogy tanácsot kérjenek tőle és áldásában részesülhessenek. *Afszé Orec* címen homiletikus munkát írt. Meghalt 1898.

9. Sz. Mózes (német néven: *Schreiber*), rabbi és döntvényező, szül. a Majna melletti Frankfurtban 1762 szept. 24., megh. Pozsonyban 1839 okt. 3. Családját Rásitól, a XI. sz.-ban élt híres Biblia-kommentátortól származtatja. A Sz. nevet őseitől öröklí, akik közül többen a majnai Frankfurt «szófer»-jai (Tóraitrók) voltak. Atyját Sz. Sámuelnek hívták. Mesterei rabbi Natan Adler és Pinkasz Hurvitz volt Frankfurtban. Első felesége a prossnizti rabbi leánya volt. Nősülése után Prossnitzban telepedett le és ott folytatta tanulmányait. Életrajzírói azt állítják róla, hogy már 18 éves korában áttanulmányozta az egész Talmudot és ismerte a hozzátartozó irodalmat is. Kutatásainak egyéni módszerei természetesen csak később bontakoztak ki. A csendes elmélyedés néhány esztendeje után a morvaországi Dressnitzben vállalt rabbi állást. Innen 1798. Magyarországra került, Nagymartonba (Mattersdorf). A nem nagyon népes, de évszázados tradíciókkal bíró hitközségben kezdí meg azt a tevékenységet, amelynek hatásai még ma is érezhetők. Iskolát alapított és új alapokra fektette a Talmud-oktatást. Nyolc évi működés után 1806. Pozsony, Magyarország akkori legnagyobb hit-

közsege választotta meg rabbijává. Ekkor már olyan híres volt, hogy messze földről keresték fel a tanítványok és jesiváját a világ legnagyobb rabbiképzőjévé fejlesztette. A jesivának állandóan ötszáz tanulója volt. 33 évig működött Pozsonyban, ahol megalapította a most is működő rabbidinasztiát. Utódaik csak rabbi Akiba Eger leányával kötött második házasságából maradtak. Sz. nemcsak az akkori talmudikus tudományra ütötte rendkívüli egyénisége nék bélyegét, de az egész zsidó hitéletre is, amely még ma is az ő hatása alatt áll. 1819-ben Hamburgban zászlót bontott a reform-mozgalom és komoly veszedelmekkel fenyegette a hagyományos zsidóságot. Sz. szembeállt az ujitókkal és üldözte az új irány híveit legjobb meggyőződése és tudása szerint. Szigorú állásfoglalása másokat is föllelkesített, mert rabbinikus tekintélye az elképzelhető legnagyobb volt és a hitéletben a legdöntőbb tényező. Tudósok és hitközségek vitás kérdéseiket az ő ítélete alá vetették, még Ázsiából és Afrikából is ő hozzá fordultak. Döntései még ma is törvényerővel bírnak. Önzetlen munkaszeretetével, mindenek felülmúló rabbinikus tudományával és nagy vallásosságával érdemelte ki ezt az egyedülálló auktoritást. Külföldre is kiható befolyását a tanítványai is előmozdították, akik között sokan az akkori zsidóság nagyságai sorába tartoztak. Fontos irodalmi munkásságot fejtett ki. Műveinek egy részét 1816. tanítványai rabbi Mose Schönlak és rabbi M. Eisner adták ki. Művei: *Chaszam Sz.* (hat részben, responsumok 1855–64); *Chaszam Sz.* (novellái); *Sírász Mose* (versek, vallásos énekek 1857); *Cavoosz Móse* (végrendeleti és erkölcsi tanításai 1863); *Tórász Móse* (kommentár a Tórához (1879–1895); *Széfer Zikoron* (feljegyzések a napoleoni háborúk idejéből, 1896); *Haggodo sel Peszach* (kommentár 1896). Róla és családjáról írt unokája Sz. Salamon beregszászi rabbi héber nyelven *Chut Hammsulos* címmel (Paks 1887). S. R.

10. *Sz. Naftali*, pécsújfalusi rabbi, szül. Pozsonyban, megh. Pécsújfalun. Előbb Oroszvárott működött, azután Pécsújfalun. Híres hitszónok és termékeny teológiai író volt. Művei: *Maté Naftali* (Pozsony 1863); *Gevul Bené Naftali* (Munkács 1876); *Bész Efráim* (Munkács 1873); *Lakuté Bész Efráim I–II.* (Munkács 1883) és *Miléó Ketórosz.*

11. *Sz. Simon*, rabbi a Chaszam Sz. fia, szül. Pozsonyban 1821., megh. Krakkóban 1883. 1842-től nagymártóni rabbi, 1860. hívták meg a krakkói rabbi-székre. Rabbinikus tekintélye az egész galíciai területre kiterjedt, sőt a külföldre is. 1879. a Reichstag tagjává választották, hol szintén nagy tekintélyben állott. 1840-ben Machziké Hadasz címen hetilapot adott ki, mely a zsidó vallási és községségi ügyekkel foglalkozott. A lap még 1912. megjelent, mint a galíciai chaszid-rabbik hivatalos orgánuma.

Szóferim (a. m. írók). 1. Így nevezik azt a talmud-traktátust, amely a Maszorára (a Bibliának a hagyomány alapján megállapított hagyományos szövege) és a Tóra másolására vonatkozó előírásokat közli. 2. Így nevezik mai napig a Tóra hivatásos másolóit, akik az

említett előírás és hagyományokhoz való szigorú ragaszkodás alapján lemásolják pergamentekercsre a Tóra és a Megillák pontosan betűszerinti szövegét. Máshogyan a szóferet néhol liblarinnak is nevezik (libellarius szó elferdítéséből). Kétféle szófer volt a régi zsidó állam fennállása idejétől kezdve, ú. m. a tkp. Tóra-tefillin- és mezuzá-lemásolók, továbbá a bibliai, talmudi és gáóni korszakban a közfunkeionárius jegyzők és titkárok. A Tóra másolása feltétlen szükséges volt s máig is az minden községben, ahol zsidók élnek, mert a Tóra szövegét, úgyszintén a Megillákét is csupán pergamentekercsre írott punktuálatlan kézírásos, hiteles szövegből szabad a nyilvános istentisztelet keretén belül felolvasni. A talmudi korban rabbinak vagyis tanult embernek nem volt szabad oly községben tartózkodnia, ahol nem volt szófer (*Szanhedrin* 17b). Hogy munkájuk alapos legyen, nem volt szabad vagyonosnak lenniök a Sz.-nek (*Peszáchim* 50b) s a közép- és újkoron át máig, mindig a legszegényebb elemök voltak. Hogy a Sz. munkája külsőleg-belsőleg egyaránt szép legyen, arra legrégebb idő óta szigorúan ügyeltek s a Talmud ezen bibliai himnuszhoz: «Ez az én Istenem, szépíteni akarom Őt» (*Exod.* 15. 2), hozzáfűzi: «szépen szolgálj Őt, szép Széfer Tórá-t készíts Néki, jó tentával, finom tollal, gyakorlott szófer által» (*Sabbat* 133b). A tentának kitörölhetetlennek kell lennie, a pergamennek kifogástalan anyagúnak; az írásnak egyenletesnek, egy kézből írottak, egyenes sorokba foglaltnak; ez utóbbi a mezuzáéra is vonatkozik, de a tefillinére nem. A szófernek emlékezetből kell tudnia a szöveget, melyet leír (*Megillot* 18b). A Sz. közt számos művészi tehetség volt, a kalligráfiához pedig mindegyik értett. Az alexandriai Sz. művészi cikornyákkal díszítették másolataikon az Isten Nevet, azonban ezt a jeruzsálemi rabbik eltiltották és az ilyen szöveget a genizákba helyezték (*Sabbat* 103b). Rendkívül nagy gondot kell fordítani a Sz.-nek az egyes parasák és szakaszok között hagyott meghatározott terjedelmű üres helyre. Némely szófer rendszerint a vav betűvel kezdi az egyes oszlopokat, ill. oly szóval, amelynek kezdőbetűje vav; az ilyeneket vavé ha-ammudinak nevezik. A Sz. legelemibb kötelessége az abszolút lelkiismeretesség és gondosság, mert egyetlen betűhibának vagy kimaradásnak sem szabad előfordulnia, miután az ilyen Tórá-t nem szabad többé használni. Bár emlékezetből is kell tudnia a szöveget, a szófer minden esetben másik Tóra-tekeresből másol; ez már a talmudi korban szigorúan elő volt írva s egyetlen betűt sem szabad másolni minta nélkül (*Megillot* 18b). A mintát tikkun Sz.-nek nevezik, de ez a kifejezés nem azonos a tikkuné Sz.-mel, amely szövegváltozásokat jelent. Több ilyen mintát kinyomtattak s nevezetes az 1874-iki wilnai Tikkun Sz. magánhangzók nélkül, vav haammudinmal, úgyszintén az 1666-iki amsterdami Tikkun Sz. Solomon de Oliveirától. Több jelentékeny rabbi, így a XVIII. sz.-ban Moses Haggiz, saját tapasztalataira és Moses Zacutora való hivatkozással rigorózus eljárást követel a Sz.-mel szemben. Régebben a Sz. kolofo-nokkal látták el a szöveget, annak végén s ez

antiquárius szempontból értékessé teszi a régi kéziratokat. Legrégibb ilyen valószínűen a kairói karaita hitközségé, mely 896-ból származik. Régebben, a második Templom korában a Sz. ügyessége oly nagy volt, hogy egyik egyszerre négy tollal tudott írni négytagú szót (*Jóma* 38b). A Sz.-hivatás rendes kenyérkereset volt már abban az időben s némely talmudszerző maga is szófer volt. A Sz. az ókorban már fülükre tett tollal jártak az utcán, hogy megismerjék őket (*Sabbat* I. 3, 11a). A másik faja a szófereknek a jegyzők voltak; ezek írták meg a válóleveleket, teljesítettek közjegyzői funkciókat s a Besz-din írásteendőit is ellátták, az ítéleteket leírták. A Besz-dinnél két szófer működött, egyik a vád, a másik a vádlott részén (*Szanhedrin* 17b). Rabban Gamaliel patriarkáról fel van jegyezve, hogy amikor hivatalosan működött, egy jegyző (szófer) ült előtte s ennek diktált. Három ily levél-szöveget közöl a Talmud (u. o. 11b). A gheftóban a polgári vonatkozású jegyzői teendőket az ú. n. Pinkesz látta el. A szerződések, ha nem hivatasos szóferék írták, érvénytelennek tekintették. (*Chósen Mispot* 61, 1). A Sz. díjazása nem volt fixirozva s előbb kellett vele megállapodni. Ha több félnek szólt az okmány, akkor mindkettőnek kellett fizetni. Mindezeket a Sulchan Áruch írja elő részletesen. 3. Sz.-nek hívták még a második Templom korában a tanítók szervezetét, azokat, akik az Írást a népnek megmagyarázták; ezek szervezése Ezra idejéig megy vissza s ő maga volt a Sz. feje. Régebben a Sz. a bölcs embernek felelt meg (*I. Krón.* 27. 32). Ezra úgy kitűnő másoló, mint törvénymagyarázó volt s az ő kora óta értették mindkettőre az Sz. elnevezést. A haggadikus interpretáció a Sz.-et szófer (vav nélkül), a. m. számlálni szóból származtatta, azért, mert a törvényeket felsorolták és klasszifikálták. A Sz. aktivitása a próféták letűnése utáni korban keletkezett s erre a babiloni fogságból való visszajövetel után valóban nagy szükség volt. Z. Frankel és N. Krochmal Ezra szóferjeit a Nagy Zsinagóga férfaiival azonosítják s ennek van is alapja, mert pl. az apokrif. I. Makkabeusok Kve 7. 12 «synagógé grammateón»-nak nevezi azokat, ez pedig teljesen a Sz.-et jelenti, jóllehet az «Ansé Kneszesz Jiszroel»-nek felel meg, ennek a gyülekezetnek pedig Simon ha-Cadik főpap volt sorrendben az utolsó tagja (*Abót* I. 2). Eszerint 200 évig tartott a Sz. korszaka. A makkabeusok utáni korban használatos Sz. kifejezés alatt tanítókat értettek, így a Targum Mózes és Aront is annak nevezi, míg a Talmud *divré Sz.* kifejezése Hillel iskolájára vonatkozik. Későbbi korban gyermektanítót értettek Sz. alatt (*Szóta* 49a), míg a Törvény tanítóit *zekénim*-nek (öregék), később *chachamin*-nak (bölcsök) nevezi a Talmud. Azonban éppen mint a zsidó ifjúság tanítói töltötték be nagyobb szerepet az ókorban; ők alapították az első iskolákat, ők tanították a tömegeket. Tanítási módjukat Nechemia (8. 8) így jellemzi: «Isten Törvényeinek könyvében világosan olvastak, annak értelmet adtak és megértették az elolvasottat.» Ezt a rabbik úgy magyarázták, hogy először az eredeti héber szöveget olvasták fel, azután átfordították azt a hazai (héber-arameus) nyelvre s

felosztották az egészet szakaszokra (*Megillot* 3a; *Neddárim* 37b); azután megmagyarázták a törvényeket szigorúan a szöveg alapján. Van némely Misna, amely egyenesen a Sz.-tól ered (*Nagáim* II. 5—7), jóllehet a Halacha (l. o.) nem az ő, hanem utódaik és a tannaiták (l. o.) műve volt, akik a szövegtől függetlenül tárgyalták a törvények értelmét. A Sz. megmagyarázták s szükség esetén a korviszonyokhoz alkalmazták a bibliai törvényeket s ez volt legfőbb kötelességük (v. ö. *Ros Hasána* 34a; *Jebamót* II. 4; *Szanhedrin* XII. 3). Ezra korától kezdve nagy érdemük volt még a nép magasabb intellektuális színvonalra emelése, a tiszta héber nyelv felújítása és a Tóra gondos leírása. S. R.

Irodalom. Bacher Vilmos, *Agada der Tannaiten*; Max Seligsohn (*Jewish Encyclop.*); J. D. Eisenstein (u. o.); Brüll, *Mebó ha-Misnah* (Frankfurt a. M. 1876); Zach. Frankel, *Darke ha-Misnah*; Grätz, *Geschichte der Juden* III.; Hamburger, *Realencyclopädie für Bibel und Talmud* II.; Jost (*Zeitschr. f. histor. Theologie* 1850); Schürer, *Geschichte des jüdischen Volkes* (3. kiad. II.); Weiss, *Dó-Dór we-Dór I.*; Vitry Machzor; Aron Mirels, *Beth Aharon* (Berlin 1829); Löw, *Graphische Requisiten*; Ginsburg, *Introduction to the Hebrew Bible* (London 1897); Blau Lajos, *Studien zum alt-hebräischen Buchwesen* (Strassburg 1902); A. J. Narbonne, *Széfer ha-Eskól* (ed. Auerbach, II. Halberstadt 1868); Ginsé Mizraim (ed. E. N. Adler, Oxford 1897); Ganzfried, *Keszét ha-Szófer*, Ó-Buda 1835).

Szokás, héberül *minhog*, a zsidó hitélet alapvető elemei közé tartozik, fontosságát a szájról szájra hagyományozott tan (*Tóra sebal pe*) dogmatikus tekintélyétől nyeri. A zsidó vallásrendszer ugyanis az írott (*Tóra sebekszav*) és a hagyományozott tanból épült ki. A szájról szájra átörökített hagyomány szentsége egyértékű az írott tan szentségével és a zsidó konzervativizmus ebből meríti erejét. Hagyomány által megszentelt Sz. kétféle van: olyan, amely még magától Mózes-től ered és olyan, amelyet a későbbi korok hitéleti auctoritásai vezettek be, hogy megerősítsék a hitéletet. Ide tartoznak még azok a Sz.-ok is, amelyeknek az eredete homályos és valószínűleg úgy keletkeztek, hogy valamely bibliai rendelkezést kibővítettek és a Bibliában említett konkrét esethez hasonló más esetben is érvényesítettek. Nem minden analógia gyökerezik a Szentírásban, de mindegyik egyformán kötelező. A Talmud a Sz.-ok szigorú tiszteletbentartását követeli. «Ne változtassátok meg a Sz.-okat.» (*B. K.* 117b) Idegen városban tarsd magad az ott dívó Sz.-okhoz» (*Midras Rabba*, Vajera). «A Sz.-sal szemben erejét veszti a Halacha (*B. M.* 7. 1). Olyan esetekben, mikor a törvény szövege többféle interpretációra ad alkalmat és kétessé teszi a helyes alkalmazást, a Talmud a nép-Sz. érvényességét ismeri el és az ahhoz való alkalmazkodást írja elő. Nem a törvény betűiben, de a szellemből kialakult Sz.-ban gyökerezik a pompa nélkül való egyszerű temetés, amelyet II. Gamaliel honosított meg, részben az örökösök érdekében, részben pedig azért, hogy legalább a halálban jusson kifejezésre az emberi egyenlőség. A Sz. erejénél fogva és csak azért, mert a Talmud (*G. Beca* 4b) meghagyja, hogy: «Ne bolygassátok meg apáitok Sz.-ait», ünneplik a diaszpórában is az ünnepek másodnapját, holott a kétnapos ünnepelést csak a Szentföldre írja elő a Biblia. Az idők során sokfelé helyi Sz.-ok alakultak ki, amelye-

ket a kegyelet és a vallásos érzés a törvénynek kijáró tisztelet palládiuma alá állított. Egynémely helyi Sz. országos Sz.-sá emelkedett és még ma is érvényben van, jóllehet, hogy az akényszerűség, amelyből a Sz. származása helyén kibontakozott, a többi hitközségben egyáltalán nem állott fenn. Így pl. általános Sz.-sá vált, hogy a péntekesti istentiszteletek alkalmával a Lecho dódi utolsó versszakát a templomajtó felé fordulva mondja el a gyülekezet, pedig valószínű, hogy eredetileg csak valamelyik hitközségben dívott ez a Sz., ahol abban az időben, mikor nyomtatott könyv nem volt még, a fontosabb imákat a falra festették és a hívek onnan olvasták le. Az ősi Sz.-ok megkerülését, ha azok a vallás, vagy az erkölcsök megerősítésére szolgálnak, nagyon súlyosan ítéli el a zsidó közfelfogás. De a vallás és a zsidó erkölcsök védelmében üldözi az értelmetlen rossz és babonás Sz.-okat, mint olyanokat, amelyek ellenkeznek a zsidó nép szellemével. L. *Mínhog*. F. M.

Szöke Szakáll, író és színész, szül. Budapesten 1885. Középiskolát, keleti akadémiát végzett, majd mérnöknek készült, de műegyetemi tanulmányait abbahagyta és irodalommal kezdett foglalkozni. Ő írta az egyik legjobb magyar egyfelvonásos kabarédarabot, a *Vonósnégyest*. Irodalmi sikerei közben színész lett és a magyar kabaré egyik külföldön is méltányolt érdekes egyénisége. Filmscenáriumokat is írt.

Szold Benjámín, rabbi, szül. Nemeskerten (Nyitra vm.) 1829 nov. 15., megh. Berkeley Springsben 1902 júl. 31. A verbói és pozsonyi jesivákon tanult, rabbidiplomáját pedig Aszód Juda és Szidon Simon rabbiktól kapta. Később a breslauer egyetemen tanult. Meghívásra rabbi-funkciót teljesített Stockholmban, majd 1859. a baltimorei «Ohev Sólom» hitközség hívta meg rabbijának. Itt működött haláláig, szigorúan a tradíciók szellemében. Első cselekedete volt a szombat szentségének teljes helyreállítása és a tradicionális liturgia bevezetése. Héberszövegű és angol fordítással ellátott imakönyvét a legtöbb hitközség bevezette az Egyesült-Államokban, a legkiválóbb teológusok hozzájárulásával. Sz. a zsidó közéletben is sikeresen tevékenykedett s Heilprin (l. o.) mellett az elsők között volt, aki az üldözött orosz zsidóság védelmére jótékony szervezetet létesített. Szimpatizált a még csirájában levő cionista mozgalommal, de elítélte a túlságos radikalizmust. Kitűnő, tudós exegeta volt, aki keveset, de jót írt. *Jób-kommentár*-ja (Baltimore 1886) klasszikus héberséggel megírt tanulmány, mely a zsidó szellemet is méltó módon tükrözteti vissza. *Dániel kommentár*-ját a Heilprin-féle *Bibelkritische-Notizen* közli. *Mendelssohn-tanulmány*-a a 150 éves forduló alkalmával jelent meg. Leánya Sz. *Henrietta* kiváló írónő, a rabbiszemináriumot hallgatta New-Yorkban s angolra fordította Lazarusnak és Darmesteternek a zsidó etikáról és a Talmudról szóló művét. Társszerkesztője az *American Jewish Yearbook*nak Cyrus Adler professzor mellett. S. R.

Szolga-jog. A rabszolgaság intézménye főképp háborúk eredménye. A hadifoglyok rabszolgaság árán nyertek kegyelmet a bibliai korban;

ha sokan voltak, el is adták más állambelieknek (*Móz. III. 25. 44.*). Emberlopás révén rabszolgát szerezni a Tóra szerint nem lehetett, mert erre halálbüntetés járt (*Móz. II. 21. 26.*). Az adós azonban adóssága fejében eladhatta magát, ha pedig lopáson értek valakit és az kártérítést nem tudott fizetni, akkor rabszolgaságba esett. (*Móz. II. 22. 3.*). A rabszolgával való bánásmódot úgy szabályozza a Tóra, hogy emberisége páratlanul áll az ókori törvényhozásban. Számos intézkedés a rabszolgasors enyhítésére törekszik. «Ti is rabszolgák voltatok Egyiptom országában», rendszerint ez a rabszolgákra vonatkozó intézkedés kiinduló alapgondolata. A szombati nyugalom megadását már a Tízparancsolat rendeli el a rabszolga számára is (*Móz. II. 20. 10.* és főképp *Móz. V. 5. 15.*). Megtiltja a rabszolga testi megnyomorítását (*Móz. II. 20. 20.*), súlyosabb testi sértése pedig, mint szemének, vagy fogának kiütése felszabadítást vonta maga után (*u. a. 26.*). Más gazdától elmenekült szolgát kiszolgáltatni tilos (*Móz. V. 23. 16.*), önként rabszolgaságba lépettet nem szabad eladni, sőt tulajdonkép nem is kezelhető rabszolga módján (*Móz. III. 25. 39.*). A rokon kötelessége a rabszolgát kiváltani (*u. o. 47—49.*). A héber rabszolgát 6 esztendő letelte után fel kellett szabadítani (*Móz. II. 21. 2.*) és rövid időre ellátni. Ha önként meg akart maradni rabszolgaságban, fülét átfurták (*Móz. II. 21. 5.*). Az 50-ik (jőbel) évben teljes szabadságot kaptak azok is, kiknek 6 esztendő szolgálati ideje még nem telt le (*Móz. III. 25. 39.*). A rabszolgaságról még Aristoteles is azt tartotta, hogy az természetadta állapot, a rabszolga pusztá eszköz, mellyel a gazda joggal bánt, a tetszése szerint, a Bibliában már jóval korábban Jób ezzel ellenkezően az emberi egyenlőség gondolatát fejezi ki: «Nem az alkotott anyám méhében, aki őt alkotta?» (31. 15.). A Talmud tiltja a rabszolgának a rendes napi időn túl való foglalkoztatását még az esetben is, ha e túlórákat megfizetnék (*Bába Mecia 83a*). F. M.

Szöllös Gyula, író és hírlapíró, szül. Budapesten 1879. Temesváron és Budapesten volt újságíró, ahol Neues Pester Volksblatt szerkesztőségében dolgozott. Jelenleg a Kassai Napló munkatársa és állandó dolgozó társa a Prager Tageblattnak, ahol számos fordítását jelentette meg. Ismert német újságíró és fordító.

Szöllösi Zsigmond, író és hírlapíró, szül. Tiszaszöllösnön 1872. Már joghallgató korában hírlapíróskodott, mint a Magyar Ujság belső munkatársa. Tizenöt évig a Budapesti Hírlap kötelékébe tartozott. 1914 óta az Ujság cikk- és tárcaírója. Választékos stílusú, szórakoztató hangú, élénk szellemességű cikkeiben szól hozzá az aktuális társadalmi kérdésekhez. Novelláiban, amelyek között zsidó tárgyú is akad, a téma érdekességére és a mese ötletességére veti a fősúlyt. 1910—14-ig a Kakas Márton c. élelappal szerkesztette. 1908 óta a Petőfi-Társaság tagja. A hírlapírás mellett egy nagy könyvkereskedésnek is tulajdonosa és vezetője. Novellás kötetei: *Az Ollenburg-dinasztia* (1899); *Közönséges halandók* (1902); *A híres Bodolay* (1905); *Palma di Palma* (1908); *A férfi szerelme* (1910); *Hihetetlen történetek* (1912); *Párbaj a Korzón* (1918).

A Király Színház 1906. mutatta be *Boris király* c. operettjét, amelyet Hegyi Béla zenésített meg. A Nemzeti Színház 1909. adta elő *György úr* c. egyfolyónásos vígjátékát. A budapesti kabaré-színpadokon több tréfája és vidám egyfelvonásosa került színre, amelyek közül néhány, így *Az orr* című kis bohózata külföldi színpadokra is eljutott.

Sz. Gy.

Szolnok, rend. tan. város Jász-Nagykun-Szolnok vm. 32,539 lak. Az első zsidó családok 1830 körül telepedtek le Sz.-on. Előbb csak, mint vásáros kereskedők juthattak el a városba, de a fennálló rendeletek értelmében még az éjszaka beállta előtt távoznok kellett Sz.-ról. 1848 ban már 60-80 család lakott Sz.-on, úgy, hogy 1850. már meg is alakult a hitközség. Anyakönyvet 1851 től kezdve vezetik, de az első függelékében fel van jegyezve, hogy 1830-tól a születések száma 88. A hitközség első vezetője Böhm Vilmos volt, míg a papi és kántori teendőket Morgenstern Ignác látta el. Az első rabbit 1854. választották a nagyműveltségű Klein Elkán személyében, aki a hitélet és a hitközség fejlesztése terén nagy eredményeket ért el. A hitközségnek, mely annak idején kongresszusi jellegűt nyert, két temploma van. A régi templomot, mely 1850. épült, jelenleg az Orthodox Imaegyesület használja, míg 1898. Baumhorn Lipót (l. o.) tervei szerint felépült a díszes új templom, melynek költségeihez nagyobb összeggel járult hozzá Sz. városa. A hitközség 1857. létesítette 4 tanerős népiskoláját s 1925. Kálmán Elek kultuszfeljáró kezdeményezésére megnyitott a Talmud-Tóra is, melyben a felsőbb oktatást Heves Kornél (l. o.) főrabbi látja el, akit munkájában Reichard Miksa hitoktató támogat. A Talmud-Tóra keretében működik a hitközség Bibliái Ösztöndíj intézménye is, mely 1922-től jutalomban részesíti a héber nyelvben és a talmud-tudományban legjobb előmenetelt tett ifjakat. A Talmud-Tórának van ezenkívül egy Barmievah tanfolyama is. A Sz. i hitközség ritka szép fejlődését első sorban agilis és rátermett elnökeinek köszönheti. Az elnökök sorából kiemelkedik néhai Lippe Vilmos táblai bíró, aki 1897. lett a hitközség elnöke. Az ő érdeme nagyrészt, hogy felépült a új templom, ugyancsak neki köszönhető, hogy a hitközségben nem állott be szakadás. Az orthodoxok Lippe Vilmos közbenjárására nem tömörültek külön hitközségre, hanem csak ima-egyesületet alakítottak és az anyahitközség átengedte számukra régi templomát. Lippét Vámos Géza és Kerényi Samu követték az elnöki székben s a háborús és forradalmi években mindketten áldásos tevékenységet fejtettek ki. 1921 óta Komor Arnold nyug. miniszteri tanácsos a hitközség elnöke, aki nagy tudással és hozzáértéssel vezeti vallásos és társadalmi életét. Klein Elkán után Schwarc Lázár és Friedlieber Ignác voltak a hitközség rabbijai, míg 1898 óta a hitközség lekipásztora Heves Kornél, aki buzgó hitéleti működésén túl lelkes művelője a magyar irodalomnak is. Az egyházi, kulturális és szociális munkát öt egyesület kebelében végzik a hitközségi tagok. A Chevra Kadisát Rosenzweig Ede vezeti, a Nőegylet Krausz Lajosné elnöklete alatt

működik, a Leányegylet elnöknője Halász Sándorné, van ezenkívül egy Diáksegítő bizottság, melynek élén Hasznos József áll és egy Menorah ifjúsági önképzőkör, melyet Heves Kornél főrabbi irányít. Ennek az önképzőkörnek 400 kötetes, a Leányegyletnek 200 kötetes könyvtára van, míg az iskolás gyermekeknek egy kb. 500 kötetes könyvtár áll rendelkezésére. A hitközségnek több előkelő pozíciót betöltő tagja van. Az elnök Komor Arnold ny. miniszteri tanácsos, Török Lajos és néhai Lippe Vilmos kir. táblai bírók, krupieci Bauer Gyula brigadéros, Herskovits Izrael ezredesi rangra emelkedett, néhai Erdei Dávid a város tisztii főorvosa volt, Schreiber Lőrinc a jelenlegi tisztii főorvos, Halász Sándor tisztii orvos és Ungár Dezső Sz. város műszaki tanácsosa. Sz.-ról származnak: Preisich Kornél (l. o.), Szegő Gábor königsbergi egyetemi tanár (l. o.), Bús Fekete László, Komor András, Komor Zoltán és Kertész Miksa írók. A város gazdasági életében nagy szerepet játszanak: Deutsch Adolf, Czukor Ferenc, Hasznos József, Gettler Izidor a bankszakmában, Klein Mór, Sugár Adolf és Kovács Béla, akik fűrésztelepeket létesítettek, Ösztreicher Nándor, akinek szeszgyára van és Kubiss Gusztáv, akinek gőzmalma sok munkást foglalkoztat. A hitközség 50,820 pengő költségvetéssel dolgozik és több jótékony alapítványt kezel. Anyakönyvi területehez Jászládány, Jászkisér, Nagykürin, Kőtelek és Besenyszög tartoznak. Lélekszáma 2500, a családok száma 650, az adófizetők 710. Foglalkozás szerint 16 nagykereskedő, 20 gazdálkodó, 3 szabadpályán levő, 8 tanító, 258 kereskedő, 32 ügyvéd, 51 köztisztviselő, 16 orvos, 132 magántisztviselő, 111 iparos, 4 mérnök és 61 magánzó. A világháborúban 484-en vettek részt és 30-an haltak hősi halált. A kommunizmusnak heten, az ellenforradalomnak hárman estek áldozatul. A hitközség mai vezetősége: Heves Kornél főrabbi, Komor Arnold ny. min. tanácsos elnök, Csató Dávid alelnök, Kálmán Elek kultuszfeljáró, Török Lajos iskolaszéki elnök, Ungár Aladár pénzügyi, Sugár Adolf gazdasági előjárók, Vermes Andor ügyész, Horváth Zsigmond ellenőr, Salgó Mór és Tolnai Ernő gondnokok, Bender József pénztárnok és Nemes Jenő titkár.

Szomaházy István, regényíró, szül. Veszprémben 1866 febr. 28., megh. Budapesten 1927. Szülővárosában és a fővárosban tanult, de már fiatalon hírlapíró lett. Igen sok fővárosi nagy lapnak és folyóiratnak volt munkatársa. Ötletes és fordulatos novellái és karcolatai azonban főleg a Pesti Hírlapban és Az Est lapokban jelentek meg. Rendkívül termékeny író volt. Nem hatolt ugyan pszichológiai mélységekbe, inkább változatosságra, szórakoztatásra törekedett és szép, egyszerű magyarsággal írta meg regényeit és elbeszéléseit. Ő írta az első magyar kabarédarabot is *A segédjuhász* címmel (1907). *Leánynező* és *Hőfűvés* c. vígjátékát a Nemzeti Színház mutatta be (1897). Ezenkívül írt színdarabjai: *A kaukázusi herceg* (1920); *Három a tánc* (operetta); *A kegyelmes úr halála*; *Az angora cicá*. *Mesék az írógépről* (1905) c. regényét operettszöveggé alakítva. 1927. mutatta be a Városi Színház. Regényei és elbeszélései: *Szöktetés a zárdából* (1887); *A*

nyári paikosok (1889); Huszonnégy óra (1894); A Clairette-keringő (1895); Nyári felhők (1896); Légyott hármásban (1897); Biaritz és Társa (1897); A hatezeréves férfi (1898); Ella kisasszony ötlete (1898); Páratlan szerdák (1899); Déli korzó (1900); Aprópénz (1902); Elhibázott élet (1902); Két cigaretta közt (1903); Előadások a feleségképző akadémián (1904); A költöző nimfák (1905); Kemény doktor karrierje (1905); A méltóságos asszony (1906); Az utolsó gárdista (1908); Estétől reggelig (1908); A két szívű Pethő (1909); Szilveszter testvér álma (1909); A fehér asztal (1909); Dr. Kaposi Mártha (1909); A gyergyóvári hadjárat (1909); A ma krónikája (1909); A méltóságos asszony lovagjai (1909); A selyemruha (1909); A százhuszéves asszony (1909); Aranykőd (1909); Báró Siklósi Loew (1909); Lámpafény (1909); Lila test, sárga sapka (1909); Mesék a XX. századból (1909); A férjhezmenés művészete (1910); A krakélérek alkonya (1911); A Sas-utca (1911); Az elvált asszony (1911); Mariska (1911); Hellerné (1913); A karmester úr (1914); Prof. Villányi (1914); A kém (1915); Meseváros (1915); Muzsikáló óra (1917); Agota férjhez megy (1918); Expressvonat (1918); Barátaim a halottak (1919); A titokzatos szerző (1920); A csipkeverő leány (1921); Egy éjszaka Péterpusztán (1922); Bacarat (1922); János mester és a felesége (1923); Milliomosok és kalandorok (1923); Murány (1924); Januári rege (1925). Sz. az ujságíró társadalomban vezető szerepet töltött be és alelnöke volt az Otthon Írók és Hírlapírók Körének. s. r.

Szombat, a hetnek hetedik napja, melyet már a teremtés történetében, mint Istentől megszentelt és megáldott munkaszüneti napot említi a Szentírás. Azontúl is több ízben köti a Biblia Izráel lelkére a Sz. megünneplését. A Tíz Parancsolat egyikében Isten világteremtési művének abbahagyásával indokolja meg a Sz. megszentelését, másokban pedig (l. *Dekalogus*) azzal a humánus céllal, «hogy nyugodjék a te szolgád és szolgálód, úgy mint tenmagad...» A Sz.-i munkaszünet a lélek helyreállítására szolgált. Már Saul idejében e napot használták fel próféták látogatására. A babilóniaiak is megülték a Sz.-ot, de önsanyargatásra és vezeklésre csupán; a zsidóknál azonban a próféta adta meg szellemét: «nevezd a Sz.-t gyönyörnek, Isten szent napját tisztelendőnek» (*Jes.* 58. 130). Jeremiás a Sz.-i törvényt szociális szellemben magyarázza, mikor a teherhordást eltiltja. A zsidóság minden korban szellemi foglalkozásra és lelki épülésre fordította a Sz.-i nyugalmat. Nehemiás korholja a Sz.-i üzérkedést és eltiltja (10.), úgyhogy a Sz. a zsidó vallás legjelentősebb intézményévé vált; a rendszeres Sz.-i előadásokkal pótolta az iskolát a népművelési intézményeket olyan korban, melyben azok még nem fejlődtek ki. A babiloni fogságban a próféták arra aknázták ki a Sz. szentségét, hogy a népben az összetartozás érzetét, a jövőbe vetett reménykedést ébren tartsák. A munkaszünetet a zsidóság oly szigorral értelmezte, hogy a makkabeus háborúk alatt a legnépszerűbb pap tudta csak kivételes tekintélyével és hadvezéri felsőbbségével kierőszakolni, hogy legalább a

védekező harctól ne tartózkodják Sz.-on a katonaság; támadó harcot azonban még a legkedvezőbb körülmények között sem indított Sz.-on a zsidó hadsereg és inkább lemondott a támadás és rajtatítés előnyeiről, semhogy a Sz. szentségén csorbát ejtsen. A római írók (Seneca, stb.) nem győznek eleget gúnyolódni a Sz. szentségének e példátlan kímélésén; érthetetlennek találták a sütés-főzés abbahagyását és úgy vélik, hogy a zsidók életük egyheted részét elvesztegetik a Sz.-ban. Josephus zsidó történetíró viszont arról tesz említést, hogy a pogányok közül sokan megismerkedve a zsidó Sz. lélekemelő intézményével, fölvtették a zsidó vallást. A középkori írókat lendületes himnuszokra ihlette a Sz. A Lecho Dódi c. ének a «teremtés betetőzésének, de az elgondolás kezdetének» mondja a Sz.-ot; egy másik ének «szeretet és nemeslelkűség, igazság és hit, béke és jólét, megadás és bizalom ünnepe» mondja. És a Sz. meg is érdemli e jelzőket, mert a szeretet gyakorlásának állandó intézményévé vált a Tóraolvasással kapcsolatos adományozásban, a hét gyászolónak a templomban való közmegvigasztalásában, a betegek látogatásában, szegény vándorok megvendéglésében; a hit és igazság pedig ápolásra talált a Tóraolvasásban és egyéb vallásos elmélkedésekben, a zsidóságnál először jelentkező prédikációban (homiliában), stb. A Sz. megünneplésének módja: a legszigorúbb munkaszünet, mely a jomkippur kivételével a többi ünnepeken megengedett élelem elkészítése körüli munkákra is kiterjed (l. *Munkatiltalom*). Péntek este gyertyagyújtással avatja fel a családját a Sz.-ot, a család fő «Kiddus»-sal köszönti és «havdóló»-szertartással (l. o.) búcsúztatja. Hagyományos szokás, hogy a péntek esti istentiszteletet megelőzően fürdőt vesznek, Sz.-on még a legszegényebb is okvetlenül fehérneműt vált és az étkezés is ünnepiesebb. A Sz.-ra eső böjtnapok (a jomkippur kivéve) másnapra vagy előző csütörtökre tétetnek át. Az ünnepi szertartások is, amennyiben a legcsekélyebb Sz.-szegésre adnának alkalmat, e napon szünetelnek. A körülmételekre vonatkozó törvények azonban Sz.-on is hatályban vannak és csak beteg csecsemőn nem végzik a circumcisiót. Külön imák is bevésik a Sz. szentségének tudatát a népbe. F. M.

Szombat. Szépirodalmi és társadalmi hetilap, a zsidó vonatkozású magyar irodalom, tudomány, művészet és kritika művelésére. A lap Budapesten indult meg 1910. Ujvári Péter szerkesztésében. Rövid ideig állott fenn, majd 1923. Érsekújváron jelent meg ugyancsak Ujvári Péter szerkesztésében.

Szombatév, a bibliai időben minden hetedik év, mikor a mezőgazdasági termelés szünetelt (*Mózes* II. 23. 10 és 11; III. 25. 4, 5.) és a magától kikelt vetést is szabad jószágga kellett tenni, az adósságot pedig nem volt szabad behajtani (*Móz.* V. 15). A héber rabszolgáknak hét év után való felszabadítása is valószínűleg egybeesett a Sz.-vel (*Móz.* II. 21. 2). Téves hit, hogy ugaroltatás miatt tartották a Sz.-et, mert az a szőlő és gyümölcsfára is vonatkozott és az ugaroltatással való indokolás ezekre nem alkalmazható. Csakis karita-

tív célzattal intézményesíthették a Sz.-et, amit a hétszer hétéves ciklus befejezéséül elrendelt *jóbelév* (l. o.) is bizonyít. Az ugaroltatást a nép nem hanyagolta volna el és nem adott volna alapot a Mózes dorgáló beszédében a Sz. elhanyagolásának felrovására (*Móz.* III. 26. 34 és 35). Annak tényleges megtartásáról csak a babilóni fogság utáni időből értesülünk (*Neh.* 10. 31). A hetedik év végén sátorosünnepen kellett a Tórást felolvasni.

Szombathely. rend. tan. város Vas vm., 34,669 lak. A Sz.-i hitközség, mint önálló szervezet 1830. alakult meg. Előzőleg hosszú ideig a tekintélyes rohonci hitközség fiókhitközsége volt. Első rabbiját mindjárt megalakulásakor választotta Königsberger Lajos személyében, aki kereskedőből lett rabbivá. Képesítését a nikolsburgi országos főrabbitól nyerte s ezt a pozsonyi Chaszam Szófer is megerősítette. Tudós és jámbor életű férfi volt, aki nagy hozzáértéssel, vallásos szellemben vezette a hitközséget 1861 dec. 14. bekövetkezett haláláig. A kongresszusi hitközségnek van egy régi temploma, amelyet most az orthodoxok használnak. Új temploma 1880. épült Schöne híres bécsi építész tervei alapján. A szép modern stílusú templom egyike az ország első tornyos zsinagógáinak. 1846-ban létesítette a hitközség népiskoláját, melyben 1861 óta tanítanak magyar nyelven. Az iskola öt tanerős, hat osztályos, növendékeinek száma kb. 160. Talmud-Tórája nincs a hitközségnek, de ezt helyettesíti az állandó Héber Tanfolyam, amelyet még 1897. a hitközség volt főabbija, Bernstein Béla (l. o.) létesített. A tanfolyam vezetősége: szergényi Geist Jenő kormányfőtanácsos elnök, Hacker Ignác, Glück Gyula alelnökök és Horovitz József főrabbi-igazgató. A tanfolyam, amelyet hat csoportban 170 középiskolai fiú- és leánytanuló látogat, szép eredményeket ért el már eddig is a vallásos érzés megerősítése és a héber nyelvkultúra terjesztése terén. A hitközség intézményei: a Chevra Kadisa, mely 1828. alakult s most Viola Ödön elnöklete alatt áll, a Chonem Evjonim Vedalim egyesület, mely jótékony célt szolgál s elnöke Wolf Sándor, a Nőegylet és Babyegylet, melynek Wolf Sándorné és ifj. Deutsch Samuné az elnöknői, a több szegénysorsú aggasztó gondozó Aggokháza, melyet Glück Gyula elnök vezet és a Holzer Ida elnöklete alatt álló Leányegylet, mely népkonyhát tart fenn. A hitközség multjával több könyv is foglalkozik: Bernstein Béla két munkája: *A zsidók története Szombathelyen 1687–1909* (Budapest 1914) és *A szombathelyi izr. elemi népiskola története* (Budapest 1896), továbbá Feldmann D. F.: *A szombathelyi Chevra Kadisa története* (Szombathely 1893) és Stier József rabbi német nyelvű munkája, melyben az új templom felépítésének történetét írja meg. A hitközség tagjai közül szergényi Geist Jenő kormányfőtanácsos nagybirtokos, Glück Gyula ny. főorvos és Gänger Jenő ny. orvos-ezredes a város társadalmi életében élénk szerepet játszanak. Nagyobb mintagazdaságot vezetnek szergényi Geist Jenő és Henrik, továbbá Stadler Izidor. A hitközség neves szülöttje Radó Antal (l. o.) író és műfordító, kinek atyja Roder Adolf itt volt tanító s annak idején

ő írta meg a Toussain Langenscheidt sorozatban a magyar nyelv tanulására vonatkozó kötetet. Sz.-en működött, mint a hitközség kántora 34 évig, 1917. bekövetkezett haláláig Goldstein Miksa, egyházi zeneszerző, akit országszerte Male Goldstein néven ismertek. A nagy költségvetéssel dolgozó hitközségnek 815 adófizető tagja van. Foglalkozás szerint: 11 nagykereskedő, 5 gazdálkodó, 6 tanító, 223 kereskedő, 21 ügyvéd, 20 köztisztviselő, 2 munkás, 5 nagyiparos, 26 orvos, 222 magántisztviselő és kereskedelmi alkalmazott, 1 vállalkozó, 132 iparos, 12 mérnök, 1 hírlapíró, 52 magánzó és 33 egyéb. A világháborúban a tagjai közül 33-an estek el. A hitközség mai vezetősége: Horovitz József főrabbi, szergényi Geist Jenő elnök, Glück Gyula alelnök, Weiner Károly ellenőr (a VIII. hitk. kerület elnöke), Deutsch Ottó pénztáros, Hacker Ignác templom-elöljárósági elnök, Engel Sámuel iskolaszéki és jogügyi bizottsági elnök, Weisz Oszkár, a gazdasági bizottság elnöke, Weisz Mór a pénzügyi bizottság elnöke. Az előljáróság tagjai: Arnstein Izidor, legifj. Deutsch Samu, Lengyel Henrik, Stadler Izidor, Schwarc Bertalan, Szili Miksa, Schwarc Simon és Wolf Sándor. Titkár: Horovitz Adolf.

Szombat-hely. Budán a mai Dísz-tér északi részének elnevezése volt az 1424 körüli időkből. Ebben az időben a még egyedül fennálló zsidó-utca (l. *Budavári zsidó-utca*) a Szombatkapu (l. *Szombat-kapu*) mellett volt és tér elnevezése is ezzel van összefüggésben.

Szombati kapu. Buda várának északi részén feküdt. 1246 körül építették a tatárjárás után, mikor IV. Béla a várat megalapította. A zsidók még a falak és a kapu teljes felépítése előtt telepedtek meg itt és a kapu vagy a bejárat helyét szombat-zsinórokkal szerelték fel, hogy a szombatot hagyományos módon megtarthassák. Innen kapta a várkapu a Szombat-kapu nevet, amely egészen a törökidőig megmaradt. Nemsokkal a vár keletkezése után zsinagóga is épült a kapu tőszomszédságában úgy, hogy a kaput vagy hatvan évvel a vár keletkezése után 1307. «zsinagóga melletti kapu»-nak is nevezték. A Sz. kapu azonos a Bécsi kapuval.

U. L.

Szombati Ujság. Zsidó vallási, községi, társadalmi és közművelődési hetilap. Szerkesztette Zsengeri Samu polgári iskolai igazgató Budapesten. Az 1882. megindult lap a következő évben megszűnt. Ugyanilyen című zsidó társadalmi és szépirodalmi hetilap Miskolc—Debrecenben is megjelent 1905—6-ig. Szerkesztői Strausz Ignác és Krausz Bernát voltak.

Szombatosok. A zsidóknak ez a szektája sajátosan magyar alakulás és Erdélyben keletkezett, a XVI. sz.-ban. Hívói a nép flai, a föld egyszerű emberei. Becsületes, szegény székely parasztok, akik csak a hamisítatlan bibliai igazságot keresik. Érte lemondani s ha kell, szenvedni is tudnak és akarnak. Tiszteleklő rajongók, akik szent becsülésükben otthagynak hatalmat és pompát nyújtó egyházukat, kockára teszik és el is veszejtik saját vagyoniukat. Hiteles följegyzések szerint Szent Erzsébeti Eössi András székely főnemes a szombatos felekezeti alapítója.

1567-ben számos erdélyi főúrral együtt fölvetve az unitárius hitet, majd családi csapások után visszavonuló magános életében megtalálja az új igaz vallást, melyet misszionárius-buzgalommal terjeszt. Elkészíti a szombatosság dogmatikáját, melynek részletes kidolgozása tanítványai munkája: a költői lelkű Bogáthy Fazekas Miklósé és örökbefogadott fiáé, Péchi Simoné, ki korának első államférfia volt. A XVI. sz. végén Erdély új fejedelmei szakítanak a vallásszabadság régi szellemével. Új törvények elsősorban a Sz.-at sújtják. 1618-ban Bethlen Gábor is megújítja az 1595-iki fehérvári országgyűlésnek ellenük hozott határozatát. Aranyszék, Kolozsvár, Köröspatak, Marosszék, Torda, Makó szombatos sirámkórtól hangos. Főnemes és paraszt, tudós, költő panaszkodik a «kísértő próbáról». Ekkor már Bocskai István belső tanácsosai, Balási Ferenc generális, Borsós Tamás, a fejedelem bizalmasa is Péchi Simon vallásának hívei. Egymásután tűnnek föl a szombatos prédikátorok a láthatáron. Kötelező törvényül Mózes öt könyvét hirdetik és szigorúan ragaszkodnak a szombathoz. Nem csak a vallástörténelem kutatójára bírnak fontossággal, de nagy figyelmet érdemelnek magyar irodalomtörténeti szempontból is. A Sz. irodalma tisztára magyar nyelvű, teológiája is nemzeti jellegű. Meglátszik rajta Erdély politikai átalakulásának közvetlen hatása. Egyébként jellemző az is, hogy az első magyar nyelvű teljes zsoltárfordítás is szombatos ember nevéhez fűződik. Bogáthy Fazekas Miklós műve az. Általában a magyar egyházi költészet első becses termékei gyönyörű ómagyar szólás- és szólásokkal szombatos hűrokon szólaltak meg. A felekezeti tulajdonképeni kifejlesztője Péchi Simon, Kemény Zsigmond *Rajongók* c. regényének hőse, 1565 körül született. Bejárta az egész világot. Számos nyelven beszélt, nagyszerűen tudott héberül is. Nagy tudása miatt Bethlen Gábor országkancellárjává tette meg. Tekintélyével mintegy 20,000 székelyt nyert meg a szombatos hitnek. De a zsidósághoz való mind teljesebb közelségével elvesztette a fejedelem kegyét és az 1635-iki országgyűlés vagyon- és fejvesztést rótt ki a judaizálókra. Menekülni csak úgy tudtak, hogy újból megkereszteltették magukat s a befogadott vallások valamelyikére tértek. Péchi Simon az üldözések hatása alatt megtört, de vére leányai révén Erdély legelőkelőbb mágnás családjainak vérével keveredett. És ott élnek tovább a hőzönd-újfalusi zsidó prozelita-hitközségben, mely 105 zsidó hitre áttért szombatos székely magyar paraszt alakulása 1869-ből. 1874-ben zsinagógát építettek. Ma 50—80 családból álló buzgó, orthodox zsidó hitközség, köztük 32 tisztára szombatos eredetű. Legnagyobb részének Kovács a neve. Ruházatuk a székely parasztié. Szigorúan rituális házat vezetnek, még halántékhajat is hordanak s a férfiak még a mezőn is viselik aratóingük fölött az «arba-kanfoszt». Tünelmes történetű, évszázados múltú magyar felekezet ez. Példája az emberi lélek erősségének, az önzetlen idealizmusnak, az igazság szenvedéses szeretetének, amely tisztelget érdemel (I. *Judaizálás*). w. z.

Szombat—vasárnap. A zsidóság legszentebb intézményét, a szombatot, vasárnapra tette

át a keresztény egyház. Az önállóságra törekvő őskereszténység egyházpolitikai szükségességből szakított a törvénnyel és hagyománnyal, hogy ezzel még jobban mélyíthesse ki a zsidóságtól való elszakadását. Történeti analógiája ez annak az eljárásnak, melyet már Jerobeam, Izrael királya is követett, amikor a sátoros-ünnepet, a legfőbb zarándoklati alkalmat egy hónappal későbbre tette át a maga birodalmában. Jerobeamnak is volt bizonyára valamelyes támaszpontja, amikor az új dátumot szentesítette. A kereszténység is «theologumenon»-okhoz volt kénytelen folyamodni, hogy egy új ünnepet a hagyományok ellenében uralomra juttasson. Ennek a papi megokolásnak klasszikus forrása az újtestamentumi apokrifusok gyűjteményében kb. Kr. után 120-ból ránk maradt *Barnabás levele* 15., mely (rövidítve) a vasárnap megszentelését ekképp okolja meg: «A Szombatról is meg van írva . . . , hogy tiszta kézzel és tiszta szívvel szenteljétek meg' (ez idézet ismeretlen), másutt meg az van mondva: 'Ha az én fiaim a szombatot megtartják, rajtuk nyugtatom irgalmamat' (nem pontos idézet Jeremiás Könyvéből: 17. 24). A szombaton a *teremtés kezdetét* érti . . . Az Úr a mindenséget 6000 év alatt fogja ugyanis befejezni. Mert a nap nála ezer esztendő (amint a Zsoltár mondja: 'Ezer esztendő a Te szemeidben olyan, mint egy nap' 90, 40). És ha a hetedik napon megpihent Isten, ez azt jelenti, hogy mikor az ő fia eljön . . . akkor fog ő megpihenni a hetedik napon. 'Tiszta kézzel és tiszta szívvel' csak akkor leszünk képesek megszentelni a szombatot, ha képesek leszünk magunktól megigazulni . . . Azt is mondja a próféta: 'Újholdjaitokat és szombatjaitokat (helyesen: ünnepeiteket) gyűlöli lelkem' (Jes. 1. 13), tehát nem a mostani szombat kedves nekem, hanem a *nyolcadik* nap, melyen a másik világot kezdem meg. Azért tehát a nyolcadik napot tartjuk meg vígsággal, amelyen Jézus is feltámadt a halálból». Legújabbban a zsidóságon belül is érvényesülésre törekszik az a reform-irányzat, amely a szombatnak vasárnapra való áttételét propagálja, de nem nagy sikerrel, mert a zsidóság még a gazdasági nyomás alatt is a hitélet legfőbb feltételül és biztosítékául a szombatot tartja.

F. M.

Szomoró 1. Dezső, regény- és színműíró, szül. Budapesten 1869. Gyermekkorában Liszt Ferenc tanítványa volt és nem közönséges zenei érzéke később elsősorban muzikális hatásra törekvő prózájában is megnyilvánult. Nagyon korán lépett a hírlapírói pályára. 1890-ben Párisba ment, rövid időre Londonba is, ahonnan a budapesti napilapoknak tudósításokat küldött. 1910 óta ismét Budapesten tartózkodik és termékeny szépirodalmi tevékenységet folytat. A legegényibb magyar elbeszélők egyike. Novellás kötetei: *Elbukottak*; *Mesekönyv*; *Az isteni kert*; *Ünnep a Dühöngőn és egyéb szerelmek*; *Lőrinc emléke*; *A pékné*; *Az élet diadala*; *A selyemzsinór*. Oly témák felé fordul, amelyekhez legtöbb író társa hozzá sem merne nyúlani. Azt az elvet vallja, hogy nincsen emberi, ami idegen volna hozzá. A hétköznapi polgári mértéke szerint alakjai többnyire patológikusak, torzak, sőt talán perverz

is. De az idegbajnak ezt a kúsza és sötét világát nagy erővel tudja megjeleníteni és szuggeszciója alá nyűgözi az olvasót. Színműfői tevékenységét, amely nagyobb sikereket juttatott neki, a *Péntek este* és a *Búcsú c.* egyfelvonásosokkal kezdte meg. Három színpadi munkájával a Habsburgok emlékének hódol. Legszínesebb *A nagyszony c.* Mária Terézia alakját és udvarát fölelevenítő képsorozat, legművészebb és legemberibb a *II. József császár*, legszínpadibb a *Mária Antónia*. Egy másik történeti trilógiának eddig elkészült bevezető darabja a *Lajos király*, amelyben a mohácsi vész korának kegyetlenül dühörgő magyar végzetjárását igyekszik lélekbe idézni. Színműveinek nagyobbik csoportja a mai Budapest bizonyos társadalmi rétegének erősen érzékes alakjait lépteti föl bővérűen szenvedélyes cselekmény keretében (*A rajongó Bolzay-lány*; *Györgyike drága gyermek*; *Bella*; *Glória*; *Szabóky Zsigmond Rafael*; *Matuska*). Egy angol haditudósító megtévesztő álruhájába bújva, Harry Russel Dorsan haretéri leveleiben nagystílusú érzékelteti a világháborúnak vérszennyves viharzását. Költészetet és tudományt, valóságot és álmot, naturalizmust és romantikát mesterien egybeötölvő gyűjteménye: *Levelek egy barát-nőmhöz*. Nyelvezete egyéni és abban a törekvésben, hogy a kifejezhetlent is kifejezhesse, nem törődik a hagyományokkal és olykor még a nyelvtan törvényeit is félreteszi, főképen a nyelv zenei hatása kedvéért. Szereti a zsidó témákat is (*Péntek este*). Társadalmi színműveinek több jellegzetes alakja zsidó. Novelláinak némelyike is a vidéki zsidóság életének egy-egy érdekes szeletét mutatja be. Önéletrajzi visszaemlékezései tele vannak érdekes zsidó vonatkozásokkal. Sz. G.

2. Sz. *Emil**, író, Sz. *Dezső* testvéröccse, szül. Budapesten 1874 febr. 12. Középiskolai tanulmányai elvégeztével hírlapíró lett s előbb a *Nemzet* és *Magyar Nemzet*nek, majd megalakulása óta *Az Ujság* munkatársa. A háború alatt haditudósító volt. Könyvei: *Párisi mesék*; *Komédia*; *Amulató Budapest*; *Budapest, tessék kiszállni*; *A függöny előtt és a függöny mögött*; *Havasi gyopár*; *Sárossy, municiót!*; *A bevehetetlen vár*; *Egy tizenhárom jász kunhuszár*. Írt két operett-librettót is, melyeket a Népoperában mutattak be. Sz. G.

Szondi Lipót, idegorvos, endokrinológista, az állami gyógypedagógiai, kórtani és gyógytani laboratórium vezetője, szül. Nyitrán 1893 márc. 11. Orvosdoktori oklevelet a budapesti egyetemen nyert. Bécsben a világhírű Wagner Jauregg professzor mellett dolgozott rövidebb ideig. Évek óta vezeti az értelmi és erkölcsi fogyatékosok kutatására alakult állami gyógypedagógiai laboratóriumot. Előadó tanára a gyógypedagógiai főiskolának. Kutató munkássága főleg az ideggyógyászat és endokrinológia (mirigyek tana) határkérdéseinek megoldására irányul. E munkásságával nemcsak Magyarországon áll ügyszólván teljesen egyedül, de megelőzte a külföldet is, különösen Németországot, ahol az ő munkáinak megjelenése után kezdtek csak behatóbban foglalkozni az endokrinológiával. E téren való

tudományos tevékenységét ma már világszerte méltányolják, amit az a körülmény is igazol, hogy az értelmi fogyatékosokra vonatkozó kutatásait a legújabb pszichiatriai tankönyvekben forrásmunkául használják. Szerkesztője a Budapesti német nyelven megjelenő *Abhandlungen aus den Grenzgebieten der inneren Sekretion c.* monográfiasorozatnak, melybe a világ minden táján élő tudósok írnak az ideggyógyászat körébe vágó tanulmányokat. Sz. írta a Müller-féle recipe-könyvbe az idegbetegségek és vérmirigybetegségek kölcsönös kapcsolataira vonatkozó fejezetet. A legelőkelőbb külföldi tudományos folyóiratoknak, a Magyar Gyógyászatnak és Orvosi Hetilapnak állandó munkatársa. Megjelent könyvei: *Schwach-sinn und innere Sekretion* (Budapest 1923); *A fogyatékos értelem* (1925); *A növés zavarai és a belső sekretio* (1926. Egyetemi ny.). V. A.

Szőnyi Géza, tanár és vegyész, szül. Kassán 1886. Tanári és vegyészdoktori oklevelet szerzett, azután középiskolai tanár és vegyész volt Budapesten. 1920-ban Pozsonyban vegyészeti gyárat alapított. A középiskolák számára 1913. írott természetrajzát még ma is használják. Később Kolozsvárra költözött, azóta a Palesztinai Újjáépítési Alap erdélyi osztályának vezetője. Ismeretebb műve: *Palesztina földrajza* (Cluj 1926). Sz. I.

Szövetség (B'risz), így nevezi a Biblia Izráel Sz.-ét Istennel. A B'risz szó, mely a héberben minden Sz.-et jelent, speciális értelmében Izráelnek, mint választott népnek (l. o.) vallásos misszióját fejezi ki. A B'risz szó frigyét és szerződést is jelent, így annak legprimitívebb s a legtöbb népnél előforduló formáját, a vérszerződést is. A zsidó ókor mégis már speciális vonatkozásban használta a szót, a Biblia számos helyén is ebben az értelemben fordul elő s így értelmezték azt a legrégibb fordítások is; a *Septuaginta* diadéknak, a *Vulgata* pedig testamentumnak fordítja azt. A zsidó írásmagyarázat szerint Istennek az emberekkel való Sz.-éből vezethető le a törvény szentsége és örökossége. Így Sz. az, melyet a Biblia szavai szerint Isten kötött Noachhál, Ábrahámmal s amelyet megújított a Sinaj-hegyén történt kinyilatkozás alkalmával, amelynek örök szimbóluma a szombat szentsége. A hetedik napi általános és minden élőlényre kiterjesztett munkaszünetnek törvényesítését és szentségét tehát a Tíz Parancsolat és Mózes II. könyvének 31. f. 13—17. versei egyenesen Isten és Izráel szövetségére vezetik vissza, hogy annak horderejét a legerőteljesebben ezáltal domborítsák ki. Magát a Tíz Parancsolatot, a törvénytáblákat a *B'risz Könyvé* nek és a *B'risz szavai*-nak nevezi a Biblia és szerinte négyszer újított meg a Sz., ú. m. Mózesel Moáb síkságán (*Deut.* 29. 1), Jósuával Mózes halála előtt (*Jós.* 24. 25), Jehojáda főpap-pal, midőn Atalia királynét adolatria miatt detronizálták (*Kir.* II. 11. 17) és végül Jósiahú királlyal, miután a Törvénykönyvet újra feltalálták s az egészzet felolvasták a nép előtt. Emellett a próféták is többször felemlítik Izráel Sz.-ét, így Jeremiás és Hósea próféták panaszolják, hogy Izráel népe megszegte Sz.-ét Istenével, ezért elvesztette előtte nemzetjellegét. Más Sz.-eket is említ a Biblia, így Istennek a papicsalád őseivel, Áron-

nal és Lévi házával, valamint a Dávid-házával kötött Sz.-ét. A B'risz tudata által lett Izráel választott nép s ezen fogalom tudata egyenes fonálként húzódik végig egész történetén s ezt tükrözi vissza a középkori szörnyű üldözések liturgia-irodalma is. A B'risznek eme allegorikus értelme mellett egyszerű etnológiai magyarázata az, hogy minden népnélállami léte kezdetén jelentkezik a Sz. fogalmas minthogy a törvényeket abból származónak minősítették, ennél fogva rituális keretet adtak annak; így az indogermán kultúrnépek, a görögök és germánok is Sz.-eiknél az istenséget hívják tanukul. Az istenségekkel kötött Sz.-ek jelentősége azonban rendkívül nagy, mert a népek közötti Sz.-eknek is ez az alapja. Maga a *Pentateuch* eltiltotta a bálványimádó kanaáni népekkel való Sz.-et a zsidóknak s midőn Salamon király Hiram föniciái, tehát rokonfajú királlyal Sz.-et kötött, zsidó alattvalói ezt zokon vették, úgyszintén a másik népszerű uralkodónak, Makabeus Simonnak a rómaiakkal kötött Sz.-ét is kifogásolták, minthogy az a mózesi könyvek szellemével nem egyezik meg. A B'risznek tehát a zsidó nép izoláltságára, de egyszersmind fennmaradására és más népekbe való be nem olvadására is döntő hatása van.

F. M.

Szerényi, 1. Hugó*, természettudós, Stern Albert újpesti rabbi (l. o.) fia és Sz. József báró (l. o.) testvérbátyja, szül. Lengyeltóiban 1857 dec. 7., megh. Budapesten 1909 márc. 27. Vidéken, majd Budapesten volt középiskolai tanár és több jeles természettudományi tankönyv szerzője. A Természettudományi Közlönybe, a Földtani Közleményekbe és más folyóiratokba több mint száz értekezést írt.

2. **Sz. József* (brassói) báró**, államférfi, nyug. miniszter, szül. Lengyeltóiban 1861 nov. 5. Atyja Stern Albert (l. o.) újpesti rabbi volt. Sz. mint újságíró kezdte pályáját s 1883. Brassóban Brassó címen politikai napilapot alapított és szerkesztett. Ugyancsak az ő alapítása az erdélyi Ipari és Kereskedelmi Egyesület, melynek 1889-ig főtitkára volt. Közben többször volt nagyobb külföldi tanulmányúton, főleg a Keleten. 1889-ben Baross Gábor iparfelügyelővé nevezte ki, majd egy év múlva a kereskedelmi minisztériumba került. 1895-ben iparoktatási főigazgató lett, megszervezte a magyar házipart és újjászervezte az iparoktatást. 1901-ben min. tanácsos, 1905. keresk. miniszt. adminisztratív államtitkár, 1906. politikai államtitkár és brassói képviselő lett. Megszervezte az ipartörvény revízióját és a munkásbiztosítási törvényt. 1908-ban vbtt., 1918 kereskedelmi miniszter lett, de még ugyanez évben designált miniszterelnökként emlegették, minthogy Károly király egyik leghívebb embere volt. 1919-ben a Károlyi-kormány internáltatta, a kommun alatt pedig a Gyűjtőfogházban tartották fogságban. 1927-ben a Felsőház tagja lett. Sz. mint közgazdasági író is igen jelentékeny. Számos cikke és tanulmánya jelent meg magyar, német és francia szaklapokban és politikai lapokban. Nagyobb önállóan megjelent művei: *Atakarékszövetkezetekről* (1884); *Törökország kereskedelmi viszonyai* (1889); *Az iparoktatás külföldön* (1894); *A házipar Magyarországon* (1895); *Magyar-*

ország nagy- és mezőgazdasági ipara (1895); *A kézügyességi és háziipari oktatás Magyarországon* (1896); *Az iparoktatás Magyarországon* (franciául és németül is, 1897); *A magyar szent korona országainak gyáripara* (20 köt., 1901); *Az iparoktatás Magyarországon és külföldön* (1909); *Emlékirat az iparfejlesztésről* (1909); *Régmúlt idők emlékei* (1925).

S. R.

Sztropkó (Stropkov, Cs.-Szl.), kisk. Zemplén vm. 2585 lak. A Sz.-i (orthodox) hitközségre vonatkozó adatok az orosz invázió alkalmával elpusztultak és így története csak szájhagyományok alapján állítható össze. Ezek szerint Sz.-n már 300 évvel ezelőtt is laktak zsidók, amit különben a temető régi sírkövei is tanúsítanak. Mintegy 200 évvel ezelőtt kiutasították a zsidókat Sz.-ről, akik a közeli Tizvény községben telepedtek meg. 1800 óta újból letelepedhettek Sz.-n, s tulajdonképpen ettől az időponttól kezdődik ott az intenzívebb hitközségi élet. A hitközség első előjárója Rosenberg Léb Neuman Mendel és Gerhardt Ábrahám voltak. Az első rabbi Schönfeld Mózes volt, aki 1826. halt meg Sz.-n. Utódai közül nagy tudománya révén Teitelbaum Salmen Leb vált nevezetessé; továbbá Gottlieb József, aki caddik hírében állott s egy *Tuv Gittin* c. művet hagyott hátra. A jelenlegi rabbi Halberstam Sulem, aki évtizedek óta működik már a hitközségben. A hitközségnek két temploma és egy Bész hamid-rasa van. Az első templom még 1800. épült. Talmud-Tórát 1870. létesített a hitközség és azt 80 növendék látogatja. Intézményei: A Chevra Kadisa, a Bikur Cholim, a kiházásítással foglalkozó Hachnoszasz Káló, a Poel Cedek és a Nőegylet, melynek vezetői Robert Béláné, Ungár Andorné és Hercog Jakabné. A hitközségnek van egy több ezer kötetes, nagyon értékes könyvtára. A hitközség 100,000 öK.-s évi költségvetéssel dolgozik, melyből 10,000 öK.-f fordít szociális és filantrópikus célokra. Anyakönyvi területéhez 72 község tartozik. Lélekszáma 2000, családok száma 200, adót 150 fizet. Foglalkozás szerint 5 nagykereskedő, 10 gazdálkodó, 7 tanító, 60 kereskedő, 1 ügyvéd, 4 köztisztviselő, 20 szabadpályán levő, 1 orvos, 15 magántisztviselő, 3 vállalkozó, 15 iparos. A mai vezetősége: Halberstam Sulem főrabbi, Weiszberger Herman elnök, Händler Mihály alelnök, Färber Adolf jegyző, Treitel Joel, Friedmann Manó, Weinberger Bernát, Friedmann Salamon, Weinberger Jakab, Reich Dávid, Fried Antal, Eichenbaum Bernát és Grün Leopold választmányi tagok.

Szücs Adolf, matematikus, szül. Budapesten 1884 nov. 29. Egyetemi tanulmányait Budapesten és Párisban végezte. Előbb fővárosi középiskolai tanár volt, majd 1912. műegyetemi tanársegéd, 1913. magántanár és adjunktus lett. Számos értekezést írt főleg a variációszámításra és a differenciálegyenletekre vonatkozóan a Mathem. és Phys. Lapokba, a Math. és Természettudom. Értesítőbe, a Mathematische Annalenbe és a Rendiconti del Circolo Matematico di Palermo c. folyóiratba. Emellett jelentékeny pedagógiai tevékenységet fejtett ki a matematikai oktatás reformjáról és a geometriai tanítás újabb szempontjairól írott műveivel.

Sz. G

Szukkósz, zsidó ünnep, szószerint sátrak ünnepe, sátoros ünnep. Nyolc napig tart, a pusztai vándorlás emlékére (l. *Semini aceresz*), tisri 15—22-ig. Liturgiai sajátosságai a következők: Jom-kippur és Sz. között nem mondanak tachanunt s jehi rocont sem a Tóra olvasás után hét-főn és esütörtökön, nem mondanak halálozási évfordulón (l. *Jahrzeit*) El mólé rachamimot, de mondanak El erech apajimot és a 20. Zsoltárt is, sok helyütt ez utóbbi Sz. előnapján elmarad. Ha az ünnep első napja szombatra esik, eruv tavsilint csinálnak. Sz. első napjának estéjén maarovisz ünnepi tefilló a vonatkozó betoldással és ünnepi kiddus, sehechejónu, olénu, 27. Zsoltár, adon olom. A sátorban is kiddus s külön áldás a sátorra magára és sehechejónu. Első este kötelesség ott valamit fogyasztani, még ha esik is az eső. Sacharisznál az előírt jócér, a tefilló megisméltlésénél pijutok, (ha e nap szombatra esik, a második nap pijutjait mondjuk az első napon). Hallél előtt az ünnepi csokor áldása és sehechejónu. Az eszrog van a balkézben kocmányával felfelé s a lulov a jobbkezben, a két áldás elmondása után az eszrogot megfordítják s úgy lengetik a csokrot, majd így tartjuk a hallél és a hosánót alatt. Egész hallélt mondanak az ünnepnek minden napján, s lengetik a csokrot hódunál és ónónál; egész kaddis. Ha az ünnep első napja szombatra esik, a csokor lengetés másnapra marad. Én komócho, két Tórárt vesznek ki a frigyszekrényből, Isten 13 tulajdonsága, az ünnepi ribónu sel olom, mely szombaton elmarad. Semá Jiszróél, echod, gádlu, álhakol, vejaazor. Az első Tórához öt férfit szólítanak (szombaton hetet), a felolvasandó rész: *III. Mózes* 22. fejezet 26. versétől a 23. fejezet végéig. Az ünnepi törvényeket tartalmazza. Majd a második Tórárt is az asztalra helyezik fél kaddis mellett. A második Tórából a maftirnak *IV. Mózes* 29. fejezet 12—17. verseit olvassák, a vonatkozó áldozati törvényt tartalmazza. A prófétai rész *Zakariás* 14. fejezete, a jövődő sátoros ünnepről szól. Ünnepi muszaf a vonatkozó betétekkel, a megisméltlésnél kohániták áldozása (l. *Birchász kohánim*). A tefilló végeztével egy Tórárt vesznek ki a frigyszekrényből, elhelyezik az almemoron, mialatt körmenetben egyszer körüljárják a zsinagógát az ünnepi csokorral s az előírt hosánót mondják. A körmenet iránya: kelet, észak, nyugat, dél. Majd visszateszik a Tórárt a frigyszekrénybe; egész kaddis. Minchónál: ásré uvo lecijon, fél kaddis, a sachariszéval megegyező tefilló, egész kaddis, olénu. Sz. második napjának liturgiája az első napéval teljesen megegyezik. Ha azonban az ünnep első napja szombatra esik, a pijutok felszerelődnek és az első napit mondják a másodikon. Van lulovlengetés és áldás is, de elmarad sehechejónu, ha az első nap szombatra esett, sehechejónut a másodikon mondanak. Két Tórárt vesznek ki a frigyszekrényből. Az elsőből ugyanazt olvassák öt férfit szólítván oda, mint az előző napon, a másodikból is. A prófétai szakasz: *I. Királyok* 8. fejezet 2. versétől a 21. versig terjed, a Salamou király idejében tartott sátoros ünnepről szól. Mind a muszaf, mind a minchó az előző napéval megegyezik. A maariv köznapi, egész kaddis,

nincsen sem vihi noám és áto kodos; havdóló, mint ünnep kimenetelekor. Sz. félünnepnapjain köznapi maariv, a tefillóban jaale vejovo. Sok helyütt a sacharisznál a tefillint benedekció nélkül öltik fel. Az imarend köznapi, tehát a 100. Zsoltárt is mondják. A tefillóban jaale vejovo. A tefillint hallél előtt veszik le, az előimádkozó is. Majd az ünnepi csokor szertartása következik; egész hallélt mondanak csokorlengetéssel, majd egész kaddist. Kiveszik a frigyszekrényből a Tórárt (egyet) és a vonatkozó részt olvassák fel belőle, majd fél kaddis, jehallelu, ásré; a 20. Zsoltár elmarad; uvo lecijon, fél kaddis. Ünnepi muszaf tefilló, az ismétlésnél azonban hétköznapi kedusó; Ismét Tórárt vesznek ki a frigyszekrényből és a hosánót mondják, megkerülve az emelvényt. Félünnep szombatjának beköszöntésekor sok helyütt nem mondják a bevezető Zsoltárokat, sem báme mádlíkin, hanem az imát a 92. Zsoltárnál kezdik, majd árvák kaddisa. Különben az ima a szokásos szombatinak felel meg; jaale vejovó, vájchulu, mogén vosz, egész kaddis, szombati kiddus. Reggel pijutok, a tefilló szombati, jaale vejovó betoldással, egész hallél, egész kaddis. Olvassák Kóhelet Könyvét. Én komócho; két Tórárt vesznek ki a frigyszekrényből; az elsőből hét férfi részére olvassák *II. Mózes* 33, 12—34, 26 verseket, fél kaddis; a második Tórából a vonatkozó napi szakaszt és a következőt. A prófétai szakasz: *Ezékial* 38. 18—39, 17. versek. A záró áldásnál megemlítik a szombatot, Izráelt és az ünnepeket. Jekum purkon, mi seberach, áv horachamim nincsen. A muszaf tefilló az ünnepi, de benne mindig megemlítendő a szombat, tehát a szakaszok így következnek egymás után: Jiszmechu, recé, melech rachamon; egész kaddis, én kélohénu stb. A minchónál ásré uvo lecijon, fél kaddis, vaani szefflószi. A Tórához három férfit szólítanak és az utolsó hetiszakasz első bekezdését olvassák. A szombatdelutáni tefilló, jaale vejovó betoldva. Elmaradnak: cidkoszho cedek és az Atyák Mondásai is. A szokásos szombatesti ima, a tefillóba jaale vejovó betoldva; havdóló.

F. D.

Szülők. A hébernek nincs külön szava a Sz.-re, hanem mindig «atyá és anyá»-val pótolja. A sorrend általában mindig ugyanaz, ami a patriarkátusi (atyaauralmi) társadalmi felfogás korából való eredetre vall. Előfordul «anya és atya» is (*Móz.* III. 19. 2. és 21. 2.) és ez a talmudi gondolkodás szerint az egyenlőség helyreállítására való tekintettel van, a modern magyarázók feltevése szerint pedig a többnejű házasságra való tekintettel, melyben az anya közelebb áll a gyermekhez. A szülők iránt a Biblia tiszteletet parancsol: «Tiszteld atyádat és anyádat, hogy fennmaradásod legyen azon a földön, melyet az Örökkévaló a te Istened neked ad (Tízparancsolat *Móz.* II. 20. 12.); Arra, aki vét a parancs ellen halálbüntetést szab (u. o. 21. 17.). A szülőknek megadja a Tóra a jogot, hogy engedetlen, vásott és falánk vagy iszákos gyermeküket a bíróság előtt elítéltesse, de, hogy e felsorolt hibák csak halmazatban vagy külön-külön is adtak jogalapot az elítélésre, az a Biblia erre vonatkozó rendelkezéseiből nem derül ki. A törvény kétségkívül régi sémi jognak átültetése, nemesbítve azzal a korlátozás-

sal, hogy a szülők csak bírák hozzájárulása mellett gyakorolhatják jogukat, mely ily módon már csak elméletivé válik. A szülőkhez való viszonyt erkölcsi tekintetben a *Példabeszédek Könyve* vési be. Eszerint: «aki atyját, anyját sérti, annak ki-alszik fénye a sötétség idején (20. 20.). A szem, mely az atyát gúnyolja, vagy az öreg anyát semmibe veszi, azt kaparják ki a patakmenti hollók és falják fel a sasfőkök (30, 17). Izráel érületének felháborodásával ecseteli a moabiták családi életét Lót ősiük életében, ki a hajadon lányait kiszolgáltatta az erőszakoskodóknak (*Móz. I. 19. 8*) és ugyanilyen botrányt ecsetel a «gibeai bűn» története (*Bír. 19. 24.*). Ezzel szemben a Tóra tiltja a családi fertőzést: «Ne szentségtele-

nítsd meg leányodat öt paráznaságra adva.» (*Móz. III. 19. 29.*)

F. M.

Szvatopluk zsidói. Nagy-Magyarország északnyugati részén zsidók már a honfoglalás előtt laktak. Sokan innen szivárogtak be Németországba, ami fölébresztette az akkori német uralkodó pénzéhségét. Gyermek Lajos 899. kiadott egy rendeletet, amely az előbbi királyok törvényeire hivatkozva meghagyja, hogy a Németországba jövő «zsidóktól és egyéb kereskedőktől» a bajor határszélen vámot szedjenek. De nem csak ez, hanem a *zsidó* szó is bizonyítja, hogy Szvatopluk birodalmát zsidók is lakták, mert a «zsidó» szót csak szláv nyelvű néptől vehették át a magyar honfoglalók.

U. L.